

**Mult és Jövő Szentföldi társas-
utazása 1935 márc. 12-én indul**

A tartalomról:

Strausz Adolf professzor: Patai József és a Mult és Jövő 25 éve — Z. Jabotinsky: Simson — Zsoldos Jenő: Nordau levelei Kiss Józsefhez — Nordau: An Josef Kiss (vers) — Dr Gerő László: Egy elfeledett pesti zsidó költő — Ossip Dymov: Együttérés — Dr Margittay Richard: Évszázados sírok az óbudai „Élet-házá“-ban — Oscar Grün (Zürich): Két emlék Louis Marshallról — Peterdi Andor: „Orczy-kávéház“ — Hill Guiland (Párizs): Iszachar Beer Ryback — Az „arany kerub“ — Fleischer Lipót: Néplegendák Ábrahám Ibn Ezréről — Pap Károly: Csillagok — Dr Kun Lajos: A veszprémi zsidóság multjából — Dr Fürst Aladár: Kell-e még ma is elhallgatni a zsidót? — Csermely Gyula: A rejtélyes üzenet — E. Fleg: Ábrahám látomása (vers) — Patai József összegyűjtött munkái — Patai József: Bevezető Kastein előadásához — Oscar Levertin: A prágai zsidó temetőben (vers) — Tollhegyről — Zsidó humor — A Mult és Jövő nagy jubiláris kultúrestje a Zenekadaémián — Új könyvek — A Mult és Jövő jubiláris szentföldi társasutazása — Krónika és szemle — Harminchét illusztráció és két műmelléklet

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-

SADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST - WIEN - TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felolvasó szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hé elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Zene!

GRAMOFÓN

HEGEDŰ

RÁDIÓ

ZONGORA

MINDEN HANGSZER

Sternberg

KIRÁLYI UDVARI HANGSZERGYÁR

VII, RÁKÓCZI-UT 60

SAJÁT PALOTA

ARJEGYZÉK INGYEN! FIZESSEN ELŐ ÉVI 1— P-ért A LEGGAZDAGABB TARTALMU, KÉPEKKEL ILLUSZTRÁLT STERNBERG HIRADÓRA
NAGY PÁLYÁZATOK, HATALMAS DJAKKAL AZ ELŐFIZETŐK RÉSZÉRE.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat
Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet
Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Hangszerek, zongorák
részletre is legolesőbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 58

Tábla- és tüköruveg
nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 10-1-14*

Kuffler-étterem

Vilmos császár-út 39 Hajós-utca sarok
Telefonszám: 16-7-57 Fennáll 1908 óta

Menürendszer, mérsékelt árak
Ebéd házhoz szállítás
Péntek esti vacsorák

Celluloid ajtóvédő

Minden színben és formában.
Megvéd kopástól, piszkolódástól.

Celluloid klozetülés

fürdőszoba-butor,

Celluloid kilincs

celluloid fellrati táblák.

„Cello-fix“ ajtó- és ablak-
lógréselzárók
alkalmazásával nagy tüzelőanyag-meg-
takarítás

HIGIÉRIA CELLULOIDIPAR

V., Hold-utca 5, a Nemzeti Bankkal szemben

Telefon: 15-9-16

A Mult és Jövő jubiláris szentföldi társasutazása a Lloyd Triestino „Pilsna” és „Gerusaleme” luxushajóin

1935 március 12-től április 2-ig, vagy április 9-ig * Jelentkezés 1935 január 15-ig
Purimi ünnepségek, karnevál-felvonulások, Makkabia világsportversenyek Tel-Avivban

A részvételi díj Budapesttől Budapestig a luxushajók turistaosztályaival 590 pengő és 8 angol font

A Palesztina iránt való érdeklődés világszerte óriási méreteket ölt. Minden kikötőből indulnak a zarándokokkal tele hajók a Szentföld partjai felé, ahol egy csodálatos virágzás folyamata feltámasztja a Biblia ősi országát, hogy újra áldásává legyen az egész emberiségnek. Tel-Aviv néhány esztendő alatt a homoksivatagból hirtelen kinőve, több mint százezer lakosú modern város lett, a közel-keletnek kereskedelmi és ipari gócpontja, amellet pálmás tengerpartjával, pompás strandjával az „Új Nizza” nevet kapta, ahol a tavaszi verőfényben egymásután folynak le a keleti színekben ragyogó népünnepélyek, bibliai eseményeket megjelenítő hatalmas felvonulások, szabadtéri jelmezes játékok, amelyeket az új Palesztina földműves- és lovasnemzedékének ifjú csapatai méltón egészítenek ki. Az idén a már híressé vált *telavivi purimi karnevál* rendezősege meglepetéseket tartogat az egész világból érkező vendégek tízezrei számára. Április első napjaiban pedig lefolynak a *Makkabia világsportversenyeinek ünnepségei*, amelyeken az új zsidó generáció legválogatottabb csapatai vesznek részt a földkerekség minden tájáról.

A Mult és Jövő ezidei tavaszi szentföldi társasutazását ennek a két eseménynek és látványosságnak időpontjához alkalmazva osztotta be. Ebben az időszakban különben is a tengeri út kelet felé a legszebb és legkellemesebb, úgyhogy maga az utazás üdülésszámba megy. A Szentföldön pedig ilyenkor virágzanak a narancsfák, melyek illatukkal szinte bódítóvá varázsolják a levegőt és szagos kertté az egész Sáron völgyét.

A társasutazás programja ezúttal az eddigieknél is gazdagabb, tartalmasabb. Felöleli a Szentföld minden régi és új nevezetességét és alkalmat ad az új Palesztina ter-

melői, ipari és kereskedelmi életének közelebbi megismerésére is. Az eddigi nyolcnapos palesztinai tartózkodással szemben, ezúttal a szentföldi túra 17 napig fog tartani és azok is, akiknek az egész utazásra összesen csak háromheti szabadság áll rendelkezésükre, Palesztina megtekintésére teljesen kihasználható tíz napot szentelhetnek, amelyet nem gátolnak ezúttal munkaszünetes, forgalom nélküli ünnepnapok, mint husvétkor, ami különben az idén amúgy is későre esik.

A részvételdíj a bővített program ellenére a mai viszonyoknak megfelelően mérsékelten van megállapítva, dacára annak, hogy a vasuti- és hajójegyárak a Nemzeti Bank felármegállapítása folytán 20%-kal emelkedtek és Palesztinában is az ellátási- és utiköltségek a páratlan fellendüléssel kapcsolatban jelentékenyen magasabbak.

A Lloyd Triestino 12.600 tonnás „Pilsna” luxushajója, amely azelőtt a messze Kelet luxusutazásait bonyolította le, fényesen átalakítva, megfelel a legmodernebb igényeknek. A turista osztályon házaspároknak kényelmes, kétszemélyes, külső, szellős kabink állanak rendelkezésre. A turista osztálynál magasabb már csak az első osztály, amelyet a résztvevők oda vagy vissza utanként 280 pengő ráfizetéssel vehetnek igénybe. A szigorúan rituális ellátás minden osztályon ízletes, bőséges és változatos. Az ellátás a Szentföldön jó polgári hotelekben történik.

Alkalmat ad a program arra is, hogy néhány napot Egyiptomba való kirándulásnak szentelhessünk.

A hajókabinok lefoglalása a jelentkezés sorrendjében történik. Éppen ezért fontos, hogy mielőbb bejelentsük a részvételünket a Mult és Jövő szerkesztőségénél. Budapest. Vadász-u. 11. Telefon: 19-9-55.

Avivi R. szobrásznő jeruzsálemi típusaival

Arabok és zsidók tánca szentföldi kolónia ünnepén

Menetrend

MÁRCIUS 12. Kedd. Este 8 órakor indulás Budapest Déli-pályaudvarról gyorsvonaton Triesztbe.

MÁRCIUS 13. Szerda. Megérkezés Triesztbe. Néhány óra a város nevezetességeinek megtekintésére. Délben behajózás a Lloyd Triestino „Pilsna” luxushajójára.

MÁRCIUS 14. Csütörtök. Kikötés Brindisiben. Délután előadás a Szentföld történetéről, térképmagyarázattal.

MÁRCIUS 15. Péntek. Délelőtt előadás az új Palesztina felépülésének fejlődéséről, az érintendő útvonalak, városok és kolóniák történetéről. Péntek este istentisztelet a hajón. Vacsora után ismerkedő est a külföldről jövő csoportokkal.

MÁRCIUS 16. Szombat. Istentisztelet a hajón. Előadás a Szentföld bibliai helyeiről, térképmagyarázatokkal.

MÁRCIUS 17. Vasárnap. Kikötés Ciprus szigetén. Larnaca.

MÁRCIUS 18. Hétfő. Reggel megérkezés Jaffába. Séta az Óvároson keresztül. Fogadtatás Tel-Avivban. Tel-Aviv nevezetességei. Délután zárandoklás Bialik sírjához. Este megilla-olvasás.

MÁRCIUS 19. Kedd. Purim Tel-Avivban. A nagy „Adlojada” (karnevál) felvonulásai. Körséta a városban. Esti ünnepségek.

MÁRCIUS 20. Szerda. Délelőtt Tel-Aviv ipartelepei, Rison le Cijon, az első judeai Rothschild-kolóniák megtekintése. Délután Ramath Gan gyárváros, Mikveh Jiszrael mezőgazdasági iskola, Ben Semen gyermekfalva, Ramleh Kirjath Anavim kollektív kolónia. Mócza üdülőtelep. Estefelé megérkezés Jeruzsálembé.

MÁRCIUS 21. Csütörtök. Jeruzsálemben, Olajfák hegye, Scopus hegye, az Egyetem, Nemzeti Könyvtár. Délután autókirándulás Ráchel sírjához, Betlehembe, Jerichóba, Elisa forráshoz, judeai sivatagba és a Jordánhoz, fürdés a Holt-tengerben.

MÁRCIUS 22. Péntek. Délelőtt Becalel iparművészeti iskola, fogadtatás a Keren Kajemeth és Keren Hajeszod palotájában, Herzl-múzeum, Jeruzsálem új villanegyedei. Délután séta az Óvárosban, Jochanan ben Zakkaj, R. Jehuda Ha-Chasid és a kabballisták templomai, péntekesti istentisztelet a Panaszfalnál. Este ünnepély a zárandokok tiszteletére.

MÁRCIUS 23. Szombat. Szombat Jeruzsálemben. Séta a bucharai negyedben, a „Száz Kapu” magyar negyedben, Istentisztelet a jemeniták templomában. Délután Cidkijáhu barlangja, Kidron völgye, Absalon-emplék, Próféták és Királyok sírjai. Este előadás.

MÁRCIUS 24. Vasárnap. Reggel autón az Émek kolóniáin. Balfourián, Kfár-Gideonon, Affulén, Gyermekfalván keresztül. (Ütközben Garizim és Ébal hegye, Nablus, Nazareth), Tiberiasba. Fürdés a Genezareth tavában.

MÁRCIUS 25. Hétfő. Autókirándulás Daganjába, Kinerethbe, Ruthenberg-villanyművekhez, a Jordánhoz. Fürdés a Jordánban. Délután a tiberiaszi hőforrások, Csodatevő Rabbi Méir bal Nesz sírja. Ünnepély Majmonidesz sírján a 800. évforduló alkalmából.

MÁRCIUS 26. Kedd. Reggel autón Nazarethben és az Émeken át Haifába. Ütközben Nahalal leányfarm, Chaszidok kolóniája, Akkó völgye. Megszállás a Karmelen. Este séta az új negyedben.

MÁRCIUS 27. Szerda. Reggel a Technikum. Séta Haifa Óvárosában. Bat Galim, a Béth Olim bevándorlók otthona. Élijáhu barlangja, Haifa nagy ipari telepei, Rothschild-malom, Shemengyár. Este búcsúünnepély a Karmelen. Behajózás.

MÁRCIUS 28. Csütörtök. Délelőtt Cyprus szigete. Larnaca.

MÁRCIUS 31. Vasárnap reggel kikötés Brindisiben.

ÁPRILIS 1. Hétfő. Délelőtt 11 órakor megérkezés Triesztbe.

ÁPRILIS 2. Kedd. Délelőtt 10-kor megérkezés Budapestre.

Még 7 nap a Szentföldön

Akik egy héttel tovább maradhatnak a Szentföldön, azoknak további programja a következőképpen alakul:

MÁRCIUS 28. Csütörtök. Szabad nap.

MÁRCIUS 29. Péntek. Akkó völgye, Kison és Fuara folyó, munkáskolóniák, Akkó vára. Péntekesti istentisztelet a Karmel barlangtemplomában.

MÁRCIUS 30. Szombat. Szombat a Karmelen. Séta a nyugati Karmel új telepére. Előadás Palesztina gazdasági kapcsolatairól.

MÁRCIUS 31. Vasárnap. A Sáron völgyének kolóniáin át Tel-Avivba.

ÁPRILIS 1. Hétfő. Judeai kolóniák, Petach Tikva. Bené Berak, Nachlat Jicchak, Tel-Aviv új negyedei.

ÁPRILIS 2. Kedd. A Makkabia világsportverseny ünnepélyes megnyitása.

ÁPRILIS 3. Szerda. Szabad nap. Este behajózás a Lloyd Triestino „Pilsna” luxushajójára.

ÁPRILIS 4. Csütörtök. Ciprus szigete, Larnaca.

ÁPRILIS 7. Vasárnap. Kikötés Brindisiben.

ÁPRILIS 8. Hétfő. Délelőtt megérkezés Triesztbe.

ÁPRILIS 9. Kedd. Megérkezés Budapestre.

Akik ez utóbbi program szerint egy héttel tovább maradnak a Szentföldön, azok a hétnapi teljes ellátás és a túrák összes költségei fejében összesen 200 pengőt fizetnek rá. Jogában áll természetesen bárkinek ezt a hetet teljesen szabad rendelkezése szerint beosztani saját költségeire.

Kirándulás Egyiptomba

Fenti hét nap úgy is beosztható, hogy belőle négyet Egyiptomba való kirándulásra használunk fel, következő programmal:

MÁRCIUS 28. Csütörtök. Reggel vonaton Haifából a Sáron völgyén, a Sináj-sivatagon és a Szuezi-csatornán át Kairóba. Megérkezés este 10 órakor.

MÁRCIUS 29. Péntek. Kirándulás a Szaharába, a Pyramisokhoz, Sphinx, Bika-sírok. Délután a Nílus-zsilipekhez. Este istentisztelet Majmonidesz templomában.

MÁRCIUS 30. Szombat. Séta az Ó- és Újvárosban, Kairói múzeum, Tutankámen kincsei, a Fáraók mumiái, Mameluk-sírok. Este expresszvonaton Tel-Avivba. Meérkezés reggel.

MÁRCIUS 31. Vasárnap. Csatlakoznak az előbbi csoporthoz. Az egyiptomi kirándulás költségei a jelentkező résztvevők számától függ és csak később lesz pontosan megállapítható.

Jelentkezés, helyfoglalás, útlevel, vizum

Jelentkezni 1935 január 15-ig lehet a „Múlt és Jövő” szerkesztőségénél, Budapest, V., Vilmos császár-út 34. (Bejárat: Vadász-utca 11. Telefon: 19-9-55) levélben vagy személyesen. A kabinhelyek beosztása a jelentkezés időbeli sorrendjének alapvétele mellett történik. A jelentkezésnél 200 pengő foglalót kell lefizetni és ki kell váltani egész Európára és Palesztinára (azoknál, akik az egyiptomi kiránduláson is résztvesznek, Egyiptomra is) érvényes útlevelet. Az útlevelek megtekintése után készséggel ad a rendezőség útbaigazítást a vizumokra vonatkozólag, melyeket mindenkinek személyesen kell megszereznie az illetékes konzulátusoknál. A foglalót február 12-éig a részvételi díj teljes összegére kell kiegészíteni. Visszalépés esetén a foglalót — stornódíj levonásával — visszatérítjük. Visszalépéseket csak február 15-ig veszünk tudomásul.

Utazási feltételek: Felelősségünk semmi vonatkozásban nem haladhatja meg az utasokkal szemben azt a felelősséget, amelyet velünk szemben viselnek az utazás lebonyolításánál igénybevett közlekedési és idegenforgalmi vállalatok, amelyeknek nevében és részéről az utazást lebonyolítjuk. Jogunkban áll az itt közölt menetrendet a szükséghez képest módosítani.

Az utiköltség és a menetrend változatai

A részvételi díjban bennfoglaltatik: III. osztályú gyorsvonat vasútjegy Budapesttől Triesztig és vissza, valamint turista osztályú hajójegy Trieszttől Jaffáig vagy Haifáig és vissza, hőséges, szigorúan rituális (kívánatra diétás) ellátás, amely Triesztben a hajóraszállással kezdődik és ugyanott a hajóból való kiszállással véget ér, a hajóutazás alatt a kabin és a hajóélet minden költsége, a szentföldi tartózkodás tartamára elhelyezés polgári szállodákban teljes ellátással, valamint a programban felvett minden kirándulás teljes költsége, autókon, vezetőkkel, belépődíjakkal.

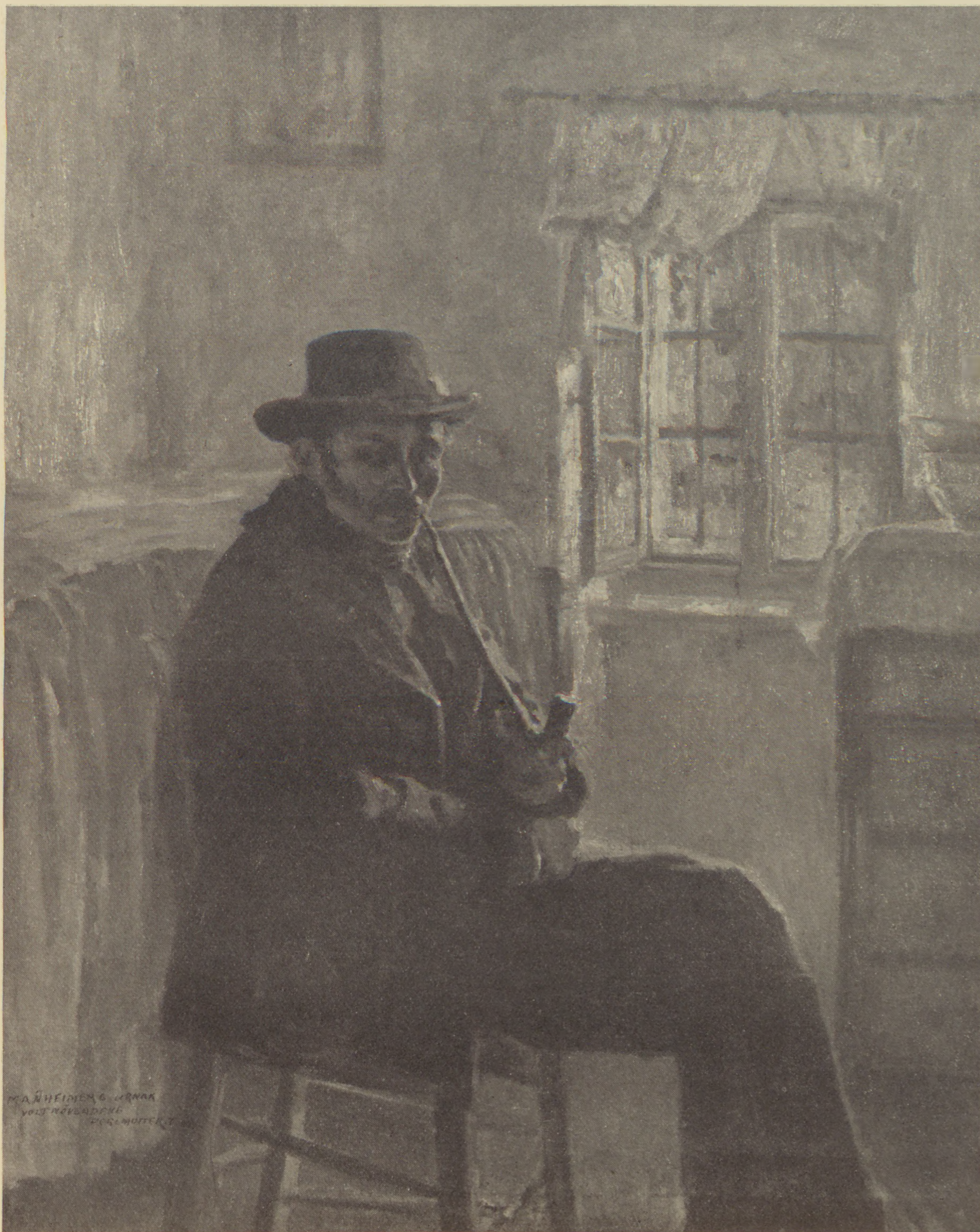
A részvételi díjban nem foglaltatik: a trieszti beszállásig és visszafelé a trieszti partraszállástól kezdve semmilyen szolgáltatás, a vasúti jegy kivételével, a hajó érintette kikötőkben közölhető kirándulások csekély költségei (ezeken a részvétel természetesen nem kötelező), italok és borralalók, a Jaffában, illetve Haifában a partraszállás alkalmával fizetendő egészségügyi illeték, melynek összege kb. 10 pengő, a vízumdíjak (palesztinai vízum 12 pengő, jugoszláv vízum oda-vissza 2 pengő, egyiptomi vízum azok részére, akik Egyiptomba is elmennek, 24 pengő), poggyászbiztosítási, hordári díjak és magánjellegű kiadások, színházak.

A palesztinai tartózkodás meghosszabbítható: a visszatérő jegyek felhasználhatók 3 hónapon belül a Haifából hetenként szerdán este induló luxushajókkal való hazaérésre is.

Aki a Szentföldön rokonai és ismerősei körében, vagy üzletileg óhajtja eltölteni a rendelkezésére álló időt. társasutazásunkon oly módon is résztvehet, hogy csupán a vasúton és a hajón tart velünk. Palesztinában azonban a csoporttól függetlenül osztja be idejét. A közös palesztinai túra nélkül a részvételi díj oda és vissza a „Pilsna”, illetve „Jerusalem”-en a turista osztályú hajójegyekkel, a vasúton oda gyorsvonat III. osztály, összesen 420 P.

Tájékoztató. Március—áprilisban a Szentföldön kellemes tavaszi időjárás van, mely megfelel a mi korai nyári időjárásunknak. Mindenki lehetőleg kevés poggyászt hozzon magával.

A társasutazás rendezősége valutaügyekkel nem foglalkozik. A szükséges valuta beszerzését mindenki önmaga eszközli.

*Perlmutter Izsák: Megbékülve a világgal (1897) — Befriedigt mit der Welt
Bársony Artur műgyűjteményéből — Aus der Kunstsammlung Artur Bársony*

Katona Nándor : Magas Tátra — Die Hohe Tátra

*Magyar Mannheimer Gusztáv : Trencsén vára — Burg-Ruine von Trencsén
Bársony Artur műgyűjteményéből — Aus der Kunstsammlung Artur Bársony*

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXIV. ÉVFOLYAM, 1934 DECEMBER

STRAUSZ ADOLF PROFESSZOR: PATAI JÓZSEF ÉS A MULT ÉS JÖVŐ 25 ÉVE BEVEZETÉS A KETTŐS JUBILEUM ÜNNEPI SZÁMÁHOZ

Útjának 25 esztendő állomásához jutott el a Mult és Jövő. És 30 esztendeje, hogy a folyóirat alapítójának és szerkesztőjének, Patai Józsefnek első könyve megjelent. Ezek a dátumok nemcsak egy folyóiratnak és egy költőnek jubileumát jelentik, hanem diadalát egy misszióknak és egy művésznak, kiknek szerencsés találkozása új korszakot nyitott a magyar zsidóság történetében.

1865-ben alapították nálunk az első illusztrált folyóiratot, a „Vasárnapi Ujságot“. Pákh Albertet az egész intelligencia örömmel segítette. Melléje álltak írók, költők, köztük Jókai Mór és a három püspök testvér: Szász Károly, Szász Gerő, Szász Béla. Melléje állt a hivatalos erők segítsége. Óriási hiányt töltött be. Nem ballerina-kultuszt és bankett-műveltséget, hanem komoly kultúrát, irodalmat, művészetet terjesztett. És hol van a Vasárnapi Ujság?

Mi volt az az erő, ami a Mult és Jövőt a legnehezebb történeti időkben, a háború, forradalom, ellenforradalom, a gazdasági válságok egymást kergető hullámai között fenntartotta? Se belülről, se kívülről nem siettek segítségére tömegek vagy hivatalos fórumok. Szinte elbizakodott magányban indult el, mint akit hivatása feltétlen teljesítésére zaklat belső sugallat és nem törődik se akadályokkal, se nehézségekkel.

Sohasem felejttem el: a Rákóczi-úti villamoson ültem, amikor szomszédom figyelmeztetett egy künnálló lobogó nyakkendőes fiatalemberre, aki a jesiva, szeminárium és egyetem padjai közül kikerülve, még alig ismerve az életet, illusztrált zsidó orgánus szerkesztésébe fog. — Az ott Patai József — mutatta. Én siettem tovább. Ismertem jól a nevet. Hiszen akkor már a *Kisfaludy Társaságban* is felolvasták a héber költőkből átültetett pompás verseit. Tudtam, hogy a kultuskormány ösztöndíjjal kiküldte Oxfordba középkori héber költők tanulmányozására. Tudtam, hogy a zsidó templomokban éneklék az ő vallásos verseit, melyekkel a Pesti Hitközség pályadíját nyerte. Tudtam, hogy az I. M. I. T. kiadja „Héber

Költők” antológiáját és hogy a Magyar Tudományos Akadémia folyóirata adta ki „Bajza és Lessing” című irodalomtörténeti tanulmányát. De mindez tudomány, költészet, ábránd, rajongás. Ujságalapításhoz, illusztrált folyóirat kiadásához vaskos realitások keltenek és elsősorban pénz. Egyet kérdeztem tehát én is: — Van pénze? — Mire szomszédom azt felelte: — Még nincsen, de azt hiszi: lesz. Nagy optimista!

Szinte részvétellel néztem elmenőben a gyermekember arcába. Még sokat fog szenvedni és küzdeni az optimizmusa miatt, — gondoltam.

Ezután alkalmam volt 25 éven át egészen közelről figyelni Patai József munkáját. 25 év óta folytatja a nehéz missziót, amelyben sohasem állt meg. Közben annyi irodalmi vállalkozás szűnt meg, ment tönkre és éppen a Mult és Jövő, amely a legkevésbé financiai alapon, két elvont fogalommal a zászlaján indult a harctérre, — maradt fenn. Felfordult a világ, birodalmak omlottak össze, trónok inogtak meg és a Mult és Jövő szinte áthágva a jelen viszontagságokon, pontosan megjelent, mint egy finom óramű jelezve az időt, szellemi láncot alkotva mult és jövő között.

Bármilyen világfelfogást vallunk, valamennyien büszkék lehetünk arra, hogy éppen innen szökkent magasba a zsidó kultúrának ez a zászlaja, amely dicsőséget szerzett nekünk messze hazánk határain túl is, dicsőséget az egyetemes zsidóságnak.

Annál bámulatosabb ez, ha tudjuk, hogy közben külföldön is számos kísérlet történt hasonló művészi folyóiratok kiadására, de valamennyi, még a két amerikai is, rövid fennállás után megszűnt.

És ha kérdezzük: — mi volt a Mult és Jövő sikerének titka? Azt kell felelnünk: Patai József önzetlen odaadása, rajongó altruizmusa. Neki köszönhető, hogy komolyan zsidó kultúráról lehet beszélni nálunk, amit észrevettek és számon tartanak messzi testvéreink is. Szellemi ébresztő, feltámasztó munkát végzett ő itt, meghatóan fanatikus hittel és meggyő-

zódéssel. Nem akart önmagának semmit, sem címet, sem rangot, sem vagyont, csak a szent cél lebegett szeme előtt. Túlzás nélkül mondhatom: szent ember. Legfeljebb irígység akadhat meg rajta. Nem lehet az ő munkásságát semmihez sem hasonlítani, aminthogy nem lehet a Mult és Jövőt semmiféle más zsidó sajtóval összemérni. Patai Józsefet a magyar zsidóság *Achád Huám*-jának mondják és joggal, de neki sokkal többoldalú és áldozatosabb tevékenységet kellett kifejtene itt a töretlen talajon, a zsidó szempontból megmíveletlen, sivár ugaron. Patai Józsefnek magának kellett megteremtenie az eszközt, amellyel az irodalom és művészet magaslatáról mutatja be a zsidó szellem értékeit és köti össze a zsidó mult kincseit a zsidó jövő reményeivel. Amellett irányítania kellett a közszellemet, harcolnia a közélet tisztaságáért, támogatni az alkotó művészeket és segíteni, segíteni mindenkinek, aki szívének, idejének, segítőkészségének igénybevételére jogot formált. Szinte csodálatos, hogy a másoktól szétszedett óráit így tudta nagy feladatának megmenteni. Az ő munkája költészetben és prózában egyaránt új volt itt. *Úttörő* chaluci munkát kellett végeznie, lassan megnyitni a szíveket a zsidó gondolat előtt és visszavezetni a lelkeket a zsidó Bölcsesség, Erő és Szépség forrásaihoz.

A külföld, talán a „nemo propheta in patria“, talán a helyes megítéléshez szükséges kellő perspektíva folytán *előbb értette meg* Patai József munkájának jelentőségét. Csakhamar felismerték, hogy a zsidó szellemi életnek új centruma támadt Magyarországon. Mint ahogy dr. *Blau Lajos* héber folyóirata a „Hacófe“ idekapcsolta az egész zsidó tudományos világot. Ha magyar zsidó irodalomról van szó, akkor *Amerikában éppen úgy, mint Északafrikában és Kis-ázsiban, Londonban és Párizsban éppen úgy, mint Rómában, Varsóban és Johannsburgban a Mult és Jövőt ismerik.* Én magam már *különböző világrészekben találkoztam a Mult és Jövővel.* Mindenütt elragadtatással szóltak róla, méltányolták, csodálták a kitartást és hangsúlyozták, hogy sehol a világon ennek párja nincsen. És kérdezték tőlem mindenütt: *Vajjon a magyar zsidóság fel tudja-e fogni horderejét, jelentőségét?* Tisztában van-e fontosságával, súlyával, hogy éppen az ő köréből szól egy ilyen nagyszerű folyóirat a világhoz? Bárhol a világon zsidó művész fellépett, Budapestre fordult, hogy a Mult és Jövőn keresztül vigye világgá művészi alkotásának fényét, hírét. Ez az egyik internacionális fontos missziója. Nem fordított cikkek, átvett közlemények, a legnagyobb írók és művészek *eredeti* alkotásai és gondolatai *először* jutottak itt a nagy világ szeme elé. Egész büszkén mondhatjuk ezt. Így emelkedtek nemzetközi értékűvé a Mult és Jövő számai. A nemrég elhunyt *Edmond Rothschild* báró nagy örömmel küldte *általam személyesen gyűjteményének képmásait a Mult és Jövő számára.* Ez volt az egyetlen erre alkalmas fórum az ő szemében is. Mint ahogy *Nordau* és *Buber* itt vívták meg híres elvi csatájukat a „Zsidó Renaissance“ fogalma körül.

A Mult és Jövő előkelő megjelenése után ítélték meg mindenütt a magyar zsidóság szellemi színvonalát. És a *nem-zsidó*, aki ezen a tükrön keresztül nézte a zsidóságot, mit sem látott az úgynevezett felekezeti közélet kicsinyességeiből, perpatvaraiból. Csak a szépséget és fényt látta Izrael szentélyéből és ezért a Mult és Jövő minden száma „*kidus hasém*“ volt.

Bátran kijelenthetjük, hogy ez alatt a legutóbbi 25—30 esztendő alatt a legjobb mesterünk volt Patai József. Sohasem akart pártvezér lenni, csak az eszmét akarta szolgálni. Sohasem csinált sehol zavart, mert sohasem akart zavarosban halászni. Az ő vize mindig átlátszóan *tiszta volt.* Őszintén adta magát és művészetét. Teljes nemes érzéssel szolgálta a zsidó Géniust, mint *Herzl*, akinek életrajzát senki sem írta meg annyi rokonérzéssel, rajongással, mint éppen Patai József.

Idehozta nekünk a *héber költők* és a *zsidó művészek* nagyjait. Idehozta a zsidó nép évezredes *melódiáit*, lélekerősítő gyönyörűségül és elment annyiszor a *feltámadó Szentföldre*, hogy helyettünk hódoljon azoknak, akik a zsidó ujjászületésnek, a zsidó jövőnek szentelik életüket. Viszont a *jeruzsálemi Egyetemen tartott előadássorozatában*, mikor régi héber költők műveinek felfedezéséről számolt be, első előadása a magyarországi héber költészetről szólt, hogy itt is kimutassa az eleven kapcsolatot a héber kultúrával, mely nálunk sem halt meg sohasem. Így hátrította el a magyar zsidóságról az elszakadás szégyenét, amely miatt „a zsidó Életfa elszáradt ágának“ mondtak minket.

A kettős jubileum alkalmával megjelennek *Patai József összegyűjtött munkái.* Ezek a könyvek hű tükröt adják egy nagy zsidó lélek küzdelmének a zsidó értékek fenmaradásáért, a zsidó szellem diadaláért. A jubiláris bizottság úgy vélte, hogy ezzel örökítheti meg legméltóbban azt a több évtizedes munkát, melyet Patai József és a Mult és Jövő annyi áldozatkészséggel végzett. A magunk részéről nem áldozat, hanem saját lelkünk gazdagítása, ha hálás szívvel házunkba fogadjuk a nagy költőnek, írónak, tudós-
nak összegyűjtött műveit, hogy családunk szentélyében világítsanak és sugározzák a zsidó tudás és poézis ragyogo fényét, amelyet a Mult és Jövő 25 év óta hint szerteszét.

Felkiáltok: Huszonöt esztendő! Mennyi bölcseséget, mennyi szépet, mennyi jót nyújtott nekünk, akik ezt már régen szomjúhoztuk! És Patai József mint „kiválasztott, akit az Úr lelke kegyel“ nem állott ki hetykén, „nem kiabált és nem az utca számára hallatta hangját“:

לא יצעק ולא ישא ולא ישמע בהוך קולו

Ihletetten, szerényen állott a vártán, áhítatos komolysággal a hivatás szentsége előtt. Szinte súgva beszélt néha hozzánk, halk hangon, szívhez szólóan:

שובו לאשר העמיקו סרה

„Térjete vissza, ahonnan oly mélységesen sülyedtetek“. Huszonöt esztendeje mondja ezt nekünk és most én is vele mondom, szintén halkán: שובו

Lybiai zsidó nők nemzeti viseletben. Baloldalt: Tripoli zsidónegyede
(Radó Ferenc felvételei)

Z. JABOTINSKY: SIMSON

Jabotinsky: „Philister über dir, Simson!“ című művéből

Simson, Dan törzsének fia, Bergam leányát, egy filiszteus leányt vesz el feleségül. Az egybekelési lakomát Bergam házában, filiszteus földön, nagy pompával tartják meg. Az asztal körül a filiszteusok pátriárkái, az aranyifjúság, Filisztea apraja-nagyja, Dan törzsének kiküldöttjei és Simson barátjai ülnek. Bergam szívélyes szavakban üdvözli leánya választottját, Dan törzsének legerősebb és legremekebb ifjút, Simson. Legyenek utódjaitok olyanok, mint e fiú, fejezte be beszédét Bergam...

Szokáshoz híven, mint második szónok Simson, a vőlegény emelkedik szólásra. A következőket mondja:

„Köszönetem neked, nemes Bergam és mindnyájatoknak, nemes vendégek. Boldog vagyok, habár népem szokásai szerint nem illendő erről csak barátok előtt beszélni. Mert ha örülök is s ruháitokat hordom és bort iszom veletek, azért az élet fontos dolgaiban én mégis népem, Dan és Zora útjain haladok és fogok haladni.“

Majdnem kihívás csengett hangjában e szavaknál. A filiszteusok egymásra néztek. Simson folytatta:

„Azt azonban meg akarom és meg kell mondanom: köszönöm nektek azt a két tanulságot, amelyeket nekem és barátaimnak e napokban adtatok. Az első, amit itt tanultak, hasznos lesz nekik. Eddig azon a véleményen voltak, hogy versenyfutásnál a lábak a legfontosabbak, a birkózásnál és kődobásnál a karok; most tudni fogják, hogy nem a lábokban és karokban lakozik az erő, hanem a fejben. Kardjaitok, amelyek — egyelőre — még nincsenek birtokunkban, nem azért ütnek oly mély sebet, mert a vas — vas, hanem azért, mert előbb a kovács sokáig kovácsolta, meg-edzette és a köszörűs élesre köszörülte. Ezt Dan nem fogja elfeledni és ti, vagy gyermekeitek egyszer még büszkék lesztek tanítványaitokra.“

Az egyszerű Bergam és néhány naiv vendég tapsolt. Achtur és társai hallgattak. Simson folytatta:

„A másik dolog, amit e napokban tanultam, az a

határmesgye-kő bölcsessége. A bennszülöttnek sok „idolja“ van, a legszentebb azonban előtte a kő a mesgyén, amely földjét szomszédja földjétől elválasztja. Igaza van! Sohasem szabad a mesgyét átlépni. Az elválasztó határmesgye a béke záloga. Jó viszony uralkodik a szomszédok között, amíg mindegyik ott-hon ül; mihelyt azonban egymást látogatni kezdik, kezdődik a szerencsétlenség, a békétlenség. Az istenek különbözőkké teremtették az embereket és megparancsolták nekik a mesgye tiszteletét; bűn az embernél, összekeverni azokat, akiket az istenek szétválasztottak.“

„Mire akkor a danitának filiszteus asszony?“ — mormogta valaki, de Simson meghallotta.

„Bal-Sebub templománál, Ekronban. van egy méhtanya — válaszolta Simson. Csak azok a papok járnak oda imádkozni, akiknek születésüknél fogva keserű a vérük; méh vagy darázs nem bántja őket. Ilyen ember azonban kevés van; másoknak a méhtanya megközelítése a halált jelenti. Én, Tajisch-Simson, Manoa fia, a danita Zorából, keserű vérrrel születtem.“

„Én köztetek nőtetem fel, én szeretlek benneteket és ti szerettek engem; mi barátok voltunk és ha akarjátok, azok is maradunk! Én vagyok ezúttal a kéz, amelyet Dan a mesgyén át Caphor felé nyújt; de mégis ez csak egy kéz — és ezt is a kézzszorítás után, a kellő időben a mesgye mögé kell visszahúzni...“

„Népek azonban ne lépjék át határmezőiket; akkor béke lesz. Béke veletek, ti filiszteusok, én barátaim!“

Ekkor semmi kihívás nem csengett ki szavaiból; inkább mély szomorúság, amely sok filiszteusnak is a lelkébe hatott. Végtére érzékenylelkű emberek voltak, minden rosszakarat nélkül; megértették a ki nem mondott szemrehányást, a vendéglátás és játékszabályok megsértését kezdték érezni és nem tudtak a gondolattól megszabadulni, hogy a szemrehányás megérdemelt volt... Még Achtur barátai is lehorgasztották fejüket...

Fordította: Jakober Eduard

ZSOLDOS JENŐ: NORDAU LEVELEI KISS JÓZSEFHEZ

Tóth László dr. egyetemi magántanár lelkes érdeklődése és a magyar kultuskormány áldozatkészsége a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára számára megszerezte Max Nordau-nak Kiss József-hez írt tizenegy levelét. A levelek közül kilenc az 1866. év második feléből való, kettő pedig az 1867. és 1869. esztendőből. Valamennyi érdekes és becses adatgyűjteménye két zsidó ifjú pályakezdésének, annak az ígéretes szellemi kibontakozásnak, amely az egyik oldalon a német írásművészet fényétől kísérve a zsidó eszmék világába torkolt, a másik oldalon pedig küzdelmes várakozásokon keresztül a magyar líra Pantheonjába vezetett. A tizenhétéves Nordau szólal meg ezekben a levelekben a koraérettség megdöbbentő tudatosságával. Csodálatosan komoly lelkeséggel és világszemlélettel méri le bennük a jelenségek külső és belső tartalmát. S a levelek mögött mindenkor ott érezni Kiss József hangulatainak elhullását, akarásainak megtorpanását, amint várakozó kitáru-lással fogadja a nálánál hat évvel fiatalabb Nordau újabb és újabb tanácsát. És méltán. Mert Nordau a magabizó ember emelkedett fölényével és az áldozatos barátság érzelmességével lép a tépelődő Kiss József elé, hogy életbiztató reménykedéssel jelölje ki élete és költészete számára a tájékozódás pontjait. A levelek gazdag anyagából színesen rajzolódik ki Nordau egyéniségének korai kialakulása, európaiságának jelentkezése, Kiss József lelki fejlődésének, bolyongó-forrongó korszakának kezdeti időpontja:

Nordau az elhivatottság tehetség-bizalmával készült az életre. Hangulatának uralkodó motivuma: a reménykedés, jóllehet a pillanatnyi keserűség, egyéni baj s családi kellemetlenség őt is kilendíti derülátó életszemléletéből. Ilyenkor borús felkiáltásban vezeti le keserűségét, vagy bölcselkedő önvigasztalással keres feleletet a maga fájdmára: „Nur wenn man ganz auf sich beschränkt ist, kann man Herr über die Umstände werden, was allein des Menschen Glück ausmacht. Sonst sind immer die Umstände und Zufälle über das Individuum herrschend.“ Az anyagi harcok azonban nem tudják elkészeríteni. Nem érti meg barátjának nincstelenség-sugallta rezignációját. Ő maga hasonló panaszok leírására szégyenlené kezébe venni a tollat. Ámde mégsem tud mindig érzéketlen maradni a baráti panaszok áradásával szemben. Az ellágyulás filozófikus gondolatokat ébreszt benne: „Es scheint, dass wir Alle ein Kainszeichen an der Stirne tragen, dass wir einen Pass vom Oberschicksale haben, in welchem alle Unterschicksale, in deren Gebiet wir uns etwa begeben, angewiesen werden uns zu quälen.“ Nagyritkán őt is hatalmába keríti a szentimentális merengés. S emlékezete visszaszáll a gyermekifjúság gondtalan multjába, a régi dobutcai lakás négy fala közé, amidőn az ágyszélen ülve, szövögette barátjával a jövő álmodat s körülöttük a „lecho doidi“ melódiája lengett. De ha utóbb tudatára ébredt is annak, hogy az élet valójában nem mesekert, mégsem lett világgyűlölővé. Türetlen reményét, bizakodó jövőhitét nem kezdte ki a futó elborulás. Ellenkezőleg: prófétikus előrelátással biztatja önmagát: „ich glaube an meine Zukunft, ich glaube, dass ich glücklich sein werde und noch eine Anzahl Menschen im Glücke befestigen werde.“

Nordau álmodozásánál mélyebben kapaszkodtak a rögzős ifjúság talajába Kiss József álomvilág-költészetének gyökérszállai. Csakhogy ez az örök melázás, Nordau úgy látta, megmerevedéssel fenyegeti a költő teremtő erejét. Kiss József realitástól elszakadó életformája kedvezőtlenül festette eléje barátja költői küldetésének jövőjét. Ezért

óvja az örökös ábrándozástól és magyarázza, hogy pszichológiailag a folytonos álomkergetés nem egyéb, mint gondolatszegénység. Munkakedvet akar benne ébreszteni: „Ich wollte Thatkraft in Ihnen erwecken, und Sie sprechen von einen „reggeli és esti ima“; ich wollte Energie anflammen, und Sie — träumen, freilich poetisch, aber das sind doch immer nur Träume!“ Megdöbben, ha olyan mozzanatokot olvas ki a válaszlevelekből, amelyek ezt az álmodozó lelkeséget még jobban elmélyíthetik: „Sie sind unglücklich... das hat noch gefehlt!“ Tudatossá akarja tenni előtte, hogy csak kitartással és akarással érheti el céljait. De mivel tudja, hogy Kiss Józsefben aligha szilárdul tartóssá az elhatározás, kérleli, legyen állandó és szakadatlan a levélváltásuk, mert csak így lesz alkalma serkentgetni a költő alá-aláhanyatló akarateréjét.

Nordau az egylelkűség szeretetével ápolja kettőjük barátságát. Kiss Józsefben olyan rokonszerekre talált és viszont a természet őbenne olyan barátot adott a költőnek, hogy szembeszállhatnak az élet viharával is. Ha kölcsönös megértéssel és részvétellel lesznek egymás iránt, nem kell félniök a rideg, idegen világtól. Nordau aggódó türelmetlenséggel várja és ragaszkodó szemrehányással sürgeti barátja leveleit. Ha Kiss József hosszabb időn át nem válaszol soraira, nyugtalanul kutatja a hallgatás okát, ha rendszeres mulasztást sejt a levelek elmaradása mögött, figyelmezteti, hogy csak kéz a kézben járhatják meg életük tövises útját, ha elhagyottnak érzi magát, szinte kedveskedő esedezéssel kéri, írjon neki a „liebste Kisschen“ és ha beteg, nem tudja nélkülözni a távollevő barát vigasztaló szavait: „Sie wissen ja, was für Mizwe bei den Juden Mewacker-Chole-Sein (beteget látogatni) ist, und Ihr Brief thut mehr als Mewackercholesein.“ Szép álomnak nevezi együttlétük idejét; felajánlja anyagi segítségét; fényképet kér tőle. S amidőn Kiss József „Barátomhoz“ c. versével kedveskedik neki, ő is rímes formában szabadítja föl lelkéből azokat a baráti gondolatokat és érzelmeket, amelyeknek szóban és írásban már annyiszor kifejezést adott.

Nordau élete egyik programpontjává teszi: Kiss Józsefet átsegíteni a pályakezdés nehézségein. Első lépésnek az érettségi bizonyítvány megszerzését tekinti. Leveleiben állandóan visszatér ez a gondolat. Egy pillanatra sem téveszti szeme elől a problémát, miként bírhatná rá barátját a vizsgálat letételére. Stereotip buzdítással ösztönzi a tanulásra: „Nur lernen!“ „Lernen Sie fest.“ „Also — nur lernen, nur an die Zukunft denken.“ Gyakorlati tanácsokat ad neki, megírja, minő tárgyakkal foglalkozzék, hátorítja: a református gimnáziumban, mint magántanuló könnyűszerrel átmehet a vizsgán. Amikor pedig Kiss József a költségek megszerzésének nehézségeivel áll elő, Nordau habozás nélkül izeni: „Überhaupt sparen Sie, sparen Sie um des Herren willen, damit Sie einmal maturieren können und nicht ewig Lehrer sein müssen!“ A költői érvényesülés felé is Nordau mutatja meg az utat Kiss Józsefnek. Inti, ne siessen műveinek elkészítésével, mert a gyors munka kárára van a költői alkotásnak. Dolgozzék kitaratóan: „Nur produzieren! Das richtet den Geist sehr auf!“ Ne türelmetlenkedjék, hogy még nem látja nyomtatásban a verseit. S egyébként is, a versírás mellett tegyen kísérletet a próza terén is. Írjon novellákat, elbeszéléseket, meséket. Fordítson németből magyarra. Irodalmi munkáival keresse föl a fővárosi lapokat. (Közli vele a Fővárosi Lapok, a Nefelets, a Hazánk és Külföld, a Divat címét.) A szerkesztőségek szívesen veszik a rövid vidéki tudósításokat. Igyekezzenek összeköttetéseket szerezni. Küldje el Szökő-

kút c. költeményét Zilahy Károlynak, a szigorú kritikusként. Ne legyen tartózkodó! Merjen és akarjon: „*nur keck sein!*“

Nordau maga is elfogulatlan bírálója volt Kiss József költeményeinek. Ha kellett, őszintén kijelentette, nem tud semmi hízelgőt mondani a versekről, ha lehetett, önbizalom-fokozó célzatossággal hangsúlyozta leplezetlen elismerését. Legtöbbször a költemények formaszépségének hiányait kifogásolta és a homályos érthetőséget hibáztatta (*Szökőkút, Mikor a világnak...*). Rámutatott a helytelen képekre, fölösleges szavakra, a ritmus prózai hangzására (*Nyári éjjel*), kiemelte a versek megragadó helyeit, meglepő gondolatait. Egyszer a kezdő strófák megsemmisítését kívánja, másszor meg dicsérettel méltányolja, hogy a triviális átmenetek csak néhol zavarják a költői illúziót (*Szobámba*). Bíráló hangja azonban csak egy ízben fokozódott magasztalássá (*Egy boldogtalan dala*) s ennek hatása alatt formálja meg általános ítéletét: „*Im allgemeinen kann ich Ihnen sagen, dass Ihnen nichts als künstlerische Überlegung fehlt; der Rohstoff ist da, aber um daraus ein Kunstwerk zu formen, muss man ernst und reiflich denken, man darf nicht so in den Tag hinein schreiben, wenn man höhere Ziele verfolgt.*“

Nordaut öröklött kultúráltsága és irodalmi képzettsége jogosította fel a baráti-kritikusi szerepre. Sokoldalú elméleti tudásra törekszik. Főleg a történelem és az esztétika felé fordul a figyelme. Aristotelest, Lessinget, Schlegelt stb. tanulmányozza. Épp ezért nem tartja helyesnek, hogy Kiss József minden előismeret nélkül fogott hozzá Shakespeare olvasásába. Örvend ugyan barátja Shakespeare-érdeklődésének, de figyelmébe ajánlja a filozófiai-esztétikai írók műveit, hogy a jellemábrázolás, drámai eszme, hatáskeltés stb. kérdésében véleményt tudjon magának alkotni. Számon tartja a magyar irodalom eseményeit: Egressy Gábor tragikus elhunytáról, Czuczor Gergely haláláról azonnal értesíti barátját. És jól esik hallania, hogy Kiss Józsefet fellelkesítette Rákosi Jenő Aesopusának sikere. Szorgalmasan készül gimnáziumi vizsgáira. „*Mit glänzendem Erfolge*“ állta meg a helyét a VI. osztály anyagából. 1867 június 29-én összevont vizsgálatot fog tenni a VII–VIII-ik osztályról, hogy utána mingyárt megszerezze a középiskolai végbizonyítványt. Emellett írói munkásságát sem hanyagolja el. Bár már 24 verse, több fordítása, meséje, irodalomtörténeti cikke látta meg a nyomdafestéket, mindezt semminek sem tartja, mert csak ha az ember önállóan lép a világ elé, akkor kezdődik számára az írói mult. Pontosan beszámol Kiss Józsefnek, mit írt s min dolgozik: négy költeménye van készen „*die ich alle für sehr gelungen halte*“ (*Völkerleichen, Natur und Mensch, Auf der Wanderschaft, Winterlied*; ennek az utolsó dalnak a szövegét levele végére másolja), *hosszabb tárcáját elfogadta a Lloyd*, magyar történelmi képsorozat megírását tervezi, az egyik pesti vicclapban megjelent versét nagy tetszéssel fogadták. *Deutschland* című művével teljesen elkészült, megírta az elő- és utószót is. Csak a másolás keserves munkája van még hátra. Rövidesen elküldi Lipcsébe a Wiegand könyvkiadó-cégnek.

Nordauban határtalan a munkakedv, csak hogy kenyérkereső elfoglaltsága miatt kevés ideje marad az írásra. Ő is, Kiss József is házitánítóskodásból él. A költő az aradmegyei Pankotán nevelősködik *Lilienfeldék* házában. Amikor pedig *Kisjenőre* készül, át akarja adni helyét Nordaunak. Nordau szívesen vállalná az állást, de csak kedvező feltételek mellett. Évi 220 forintot kér és az utiköltség megtérítését: „*In einem anderen Falle existirt Pankota für mich nicht*“. Közben (1866 október) sikerül igényeinek megfelelő elhelyezkedésre szert tennie *Rákoskeresz-*

túron. Házigazdája, *Fuchs* úr, tanult ember, az asszony bátyja tüzérkapitány. Vele együtt lakik egy szépen bútorozott, tiszta szobában. Ellátása kitünő, nem egyszer jó öreg bor kerül az asztalra és a könyvespolcon használható értékes könyvek hevernek (köztük Thiers-művek). Pest közel van, könnyű megközelíteni és éppenséggel nem költséges. Csak a tanítványai — nem a legkellemesebb leánygyermek. 1867 októberéig szándékozik *Rákoskeresztúron* maradni és azt szeretné, ha odahagyott állásába barátja kerülne, akit sorsa időközben *Borosjenőre* hajszolt. Úgyes tervet eszelt ki kedves gondolatának megvalósítására. *Ismeretlenül is megszeretteti Kiss Józsefet házigazdája családjával. Beszél róla, felolvassa előtük költői verseit, hogy majdan az ő távozásakor örüljenek az ajánlott utódnak.*

Nordau úgy áll ezekben a levelekben Kiss József mellett, mint a költő lelki viharzásainak kormányosa: életfilozófiájával, szellemének közelségével mintegy megmenti a magyar irodalom számára. A levelek értéke kétségtelenül jelentős. Tartalmukat: Nordau vallomásait, kritikai megjegyzéseit, a magyar költő első kísérleteinek emlékeit s életvergődésének motívumait nem mellőzheti sem Nordau életrajzírója, sem Kiss József költészetének filológus kutatója.

NORDAU: AN JOSEF KISS

ALS ERWIEDERUNG AUF SEIN „BARATOMHOZ!“

Durch die Ferne, die uns trennet, reich ich dir
die Freundeshand!
Sei es ewig dann geschlungen, das erhoben
Freundschaftsband.
Sei es endlich dann der Faden, der dich aus dem Dunkel
führt,
Drinn die Seele, lichtersehnd an dem Schmerzensfeuer
schürt.

Lass entfliehen, was vergangen, halt' das Rad der Zeit
nicht ein,
Ist es Schuld, die dich verdüstert, ruf ich mächtig:

„Werde rein!“

Werde rein und schliesse mutig des vergangnen Jahre Tor,
Kräftig ringe deine Seele sich zum künftgen Licht empor.

Leucht hinaus ins tiefe Dunkel, das so bang dein Herz
erschreckt,
Suche auf die finstern Geister, die dort hausen,
tiefversteckt!

Nicht gebebet! Stand gehalten! Sieh die Scheinen, deren
Drohn
Dich erfüllt mit stetem Zagen, die du feige lang geflohn!

Aber ausgeharrt! Und endlich... dämmerts noch entgegen
schon...

Welche wunderbaren Auen... Welch ein seltner, tiefer
Ton...

Hier das Ziel! Es flieht das Dunkel, und die Nacht, schon
liegt sie weit,
Über uns erstrahlt die Sonne prächtig der Unsterblichkeit.

Pest, 18. Juli 1868.

Max Nordau

(Tabakgasse Nr. 7, Tür 6.)

Gedicht des 19jährigen Nordau an den Dichter Josef Kiss. „Zeigen sie es um des Himmels willen ja keinem Menschen, es ist eine Improvisation.“ (Aus Nordaus Brief im Besitze des Ungarischen Nationalmuseums.)

Perlmutter Izsák: Fenyveserdő Garampéteren — Fichtenwald (Bársony Artur műgyűjteményéből)

DR GERŐ LÁSZLÓ: EGY ELFELEDETT PESTI ZSIDÓ KÖLTŐ

Könyvei elkallódtak, nevét már az irodalomtörténet sem említi. Pedig valamikor *Karl Beck*, a bajai származású zsidógyerek nagy német költőnek számított. Hívei — sokan voltak — a magyarországi német Parnasszuson Lenau mellett emlegették és Saphir, a híres szójátékszínész hírből-névből csak utána következett.

Beck 1817-ben született Baján. A pesti, wieni, majd a leipzigiegyetemen tanult. Orvos lett, majd kereskedő, végül hírlapíró. Az első szocialista költők közé tartozik. Hányatott életet élt. Hol itt tűnik fel, hol amott. 1848-ban Pesten van. „Saul” címen zsidótárgyú forradalmi drámát ír, mely a pesti német színházban bukik meg. Rajong a magyar szabadságért — akárcsak osztrák zsidó költőtársa és sorstestvére, Moritz Hartmann — és Petőfi-verseket fordít németre, melyekről Petőfi nagy elismeréssel emlékezik meg ugyan, de nem vállalja értük az apaságot.

Kis, tizenhatodrészes, aranyozottfödélű könyvecske. *Karl Beck* egyik verskötete: *Lieder vom armen Mann*. Első lapjára gondos betűkkel rajzolta be nevét a nagyapám. Bizonyára kedves költője volt a tegnapelőttök forradalmár trubadúrja neki, a tegnapelőttök emberének, ki ott volt a hömpölygő tömegben, mikor Latour hadügyminisztert elővonszolták.

A kötetet a Rothschild-házhoz intézett terjedelmes verses bevezetéssel kezdi. Érdekes megfigyelni, miképpen érvényesül Beck verseiben a költő zsidósága. Nem bírja és nem akarja letagadni. Férfiasan szembenéz vele:

„Szememre hányják gyakran és sokat
zsidó ősoktól származásomat...”

— írja egy helyen. A Rothschildokban pedig nemcsak a nemzetközi kapitalizmust döngeti ma már kissé furcsán ható szocializmusával, de a Rothschildokhoz mint zsidókhöz is vannak szavai:

„Most meg a zsiros császárváros
polgármestere lép eléd,
s átnyújtja neked, a dicsőnek
pecsétetes díszoklevelét.
... Hol úzótt hitsorsosod pénzért
kapja a fényt, a levegőt:
Ott lakhatsz a polgár jogán.
Büszkén dobogott fel szíved,
lábad fölényel lépeget,
tiéd e jog, tiéd csupán,
de véreidé nem, nem ám!”

Odább így szól a zsidóságról:

„...Se országa, se határa,
de szüksége volt egy királyra.
Hát nagy pompával felavattak,
mert mindüket felülhaladtad
és tetszettél a nép szemének,
mert neked volt a *legtöbb pénz*ed!
Micsoda vigalom, zenebona, lárma:
Táncol a szolgálhad és a király!...“

Amint látjuk, Beck elfogadja Marx ortodox teóriáját, mely szerint a zsidóság azonos a kapitalizmussal. De ha valóban felpattan a költészet szárnyas paripájára, a porban felejt az elméletek ridegségét s oly szívből fakadó szép verseket is tud írni, mint ebben a kötetben szereplő egyetlen kimondottan zsidótárgyú verse: „A batyus zsidó“:

A reggel jó. A régi gonddal
ím felvirradt az ifjú nap.
Kelet felé bús áhitattal
fordítod sápadt arcodat.
Csak befalsz egy kis kenyérhéjat,
csak megsimítod hajzatod;
fogod a batyut és az asszony
hozza a botot, kalapot.

Ott alkuszik már a barátod
s így te a szomszéd házba mégy,
sunnyin tekintsz az ablakokra,
gúnyosan néz le a cseléd.
Rohansz lépcsőn fel és lépcsőn le,
az eb csahol lépten-nyomon;
röhög a nép s te magad is tán
mosolyogsz önön-magadon...

A homlokod kopogva lüktet,
a lábad ólmosan rohan,
a hét elmulik és a hétnek
számodra csak öt napja van.
Siess, siess, gyorsan keresd meg
napszámodnak filléreit:
vasárnap tiltja az új vallás
és szombaton a régi hit.

Ha este otthonodba térve,
az asszony kérde néz reád,
te hallgatsz — ő kifordul sírva,
és gyöngéden szeret tovább.
Sót, kenyeret hoz mosolyogva,
s behozza kis gyermekedet,
ki csókokkal borul nyakadba
s kiforgatja zsebeidet.

Lefekteted a kis fiúcskát,
az alszik is már csakhamar,
S te így beszélsz: „Őrizlek téged,
amíg csak élek, kisfiam.
De ha atyáimhoz megtérek:
szegényen, sok csapás alatt
te tán megátkozod majd egyszer
bús éltedért atyáidat!

Egy zsidógyerek idegenben!
— hogy mit jelent, tudom magam.
A keresztények becsülését
keresed s nem tudod, hogyan...

Hiszen keresned kell mohóan,
szerezni pénzt és kincseket,
mert mesterséget nem tanulhatsz
és szántófölded nem lehet.
És nem lehetsz tisztos tanító,
az ifjúságnak mestere,
csillag nem int a hős kebelnek,
mely harcviharban küzdene.

Tisztet, hivatalt nem viselhatsz,
esküd nem ér, szíved hideg,
de pénzt, fiam, de pénzt azt adhatsz,
hogy templomot építsenek.
Gyógyíthatod a szenvedőket,
lehetsz irgalmasszívű, jó,
s lehetsz, mint én és testvéreid
egy hitvány házaló zsidó...

Bruck Lajos: Döbrentei-téri piac — Marktplatz
Bársony A. műgyűjteményéből — Aus der Kunstsammlung A. Bársony

Olajfák a Sáronvölgyében

Uszoda a Holttengeren

(Dr. Freisinger Vilmosné felvételei)

A reggel jó. A régi gonddal
ím felvirrad az ifjú nap.
Keletnek fordul, sápadt arcát
belengi néma áhitat.
Végigsimítja kusza fürtjét,
elkölti száraz kenyerét...
Amott barátja alkuszik már
és ő a szomszéd házba lép.

Szegény Beck, hamar elavult. Legtovább „Jankó, a magyar csikós“ c. bőszen romantikus verses regénye tartotta magát.

Elfeledték, belepte a por. És milyen furcsa, hogy él még köztünk egy-két ember, akik emlékeznek reá. Tegnapelőtti emberek. Egy dédnagynéném a napokban beszélt egy régi német-zsidó költőről, akinek verseit valamikor apjától kapta ajándékba. Kalischnak hívták, ha jól emlékszik. Mindig a német viszonyokat gunyolta, nem fért a bőrébe és egyre becsukták. Hol a könyv? Talán a padláson. Megemlítem Beck nevét. A néni felélénkül: „Hiszen azt ismertem. Az anyja a szomszéd házban lakott. „Am Eck der Neugasse und Feldgasse hat sie gewohnt.“ Ha fia Pesten járt, mindig odajött. Egyébként egész rendes ember volt, meg sem látszott rajta, hogy költő. Korán öszülő, kis barna szakálla volt. Az anyja mindig elkesergette neki nélkülözéseit. Szegény költő anyagilag nem igen támogathatta az öregasszonyt, de egyszer ottjártában írt neki legalább egy verset, vigasztalásul. Egy sakktáblára írta. De Frau Beck később nekem adta a sakktáblát.“

A szekrény tetejéről számos rekvizitum közül előkerül a nevezetes sakktábla. Hátán elmosódott ceruzairás:

Leid und ertrag',
Dein Leid nicht klag',
An Gott nicht verzag',
Das Glück kann kommen alle Tag'.

— Mikor volt ez — kérdezem a nénit. A néni mosolyog: „Bizony már jó néhány éve. Talán azóta a költő már meg is halt...“

Igen, 1879-ben, ötvenöt évvel ezelőtt szegényen, betegen, elfeledve halt meg Wienben Baja születő, Karl Beck, a tegnapelőttök hontalan, gyökértelesen zsidó trubadúrja.

OSSIP DYMOV: EGYÜTTÉRZÉS

— Hallottad már? — szólította meg Löwenstein Fischmann barátját, — Meyer meghalt!

— Te jó ég! — ijedezett Fischmann. Hogyan? Mikor?

— Mult héten holtan találták a szobájában.

— Öngyilkosság? — kérdezte Fischmann és jósaágos kék szemeiben borzalom tükröződött.

— Még nem lehet tudni, de valószínűnek tartom. Az állását a bankban elveszítette és mint zsidó, nem tudott mást találni. Nagyon rossz sora volt az utóbbi időkben.

— Hát nem rettenetes? — mondta keserűen Fischmann. — Gondold meg: csak a pénz! Néhány rongyos márka megmenthette volna... Te is adtál volna, én is adtam volna... Te jó Isten!

— Természetesen — helyeselt Löwenstein. — De éppen ez van benne: amikor az emberek erről beszélnek, nem hiszünk nekik és mikor hiszünk, akkor már késő.

Fischmann elbúcsúzott és tovább ment. Állandóan a szegény Meyerre gondolt, akivel évek óta jóban volt. Önvádak kínozták: miért nem ment segíteni? Hogyan hagyhatta jó barátját olyan egyedül? Miért...?

— Mi ujság Fischmann? — hallatszott egy jólismert hang mögötte és valaki megfogta a karját.

Fischmann megfordult és meglátta Meyert. Ugyanazt a Karl Meyert. Egy kicsit sápadt volt, talán egy kicsit le is fogyott, de egyáltalában nem látszott halottnak.

— Találkozom van a kávéházban — felelte Fischmann. — De hiszen azt hallottam, hogy te meghaltál?

— Persze, persze. Már mások is kérdeztek. De Georg Meyer halt meg. Ő szintén gyűjtött bélyegeket, mint én. Szegény ördög. Egyébként eladtam a bélyegeimet.

— Miért?

— Miért?! Szén kellett és kenyér, egyszerűen kenyér. Hiszen tudod, hogy elvesztettem az állásomat.

— A másik Meyernek sem volt már állása. Nekem sincs. Komolyan mondom Fischmann, sajnálom, hogy most nem én vagyok Georg Meyer.

— Ugyan, számárságokat beszélsz — mondta mérgeesen Fischmann. — Elvesztetted az állásodat, találsz másikat.

— Hogyan? Hol? — kérdezte Meyer és a hangja reszketett. — Hol vannak olyan állások, amik zsidókra várnak?

Meyer még akart mondani valamit. Fischmann kitálalta, hogy egy kérés — egy kínos kérés — lesz. De már nagyon sietett és ezért gyorsan kezét nyújtotta barátjának.

— Csak nem elveszíteni a bátorságot! Ez a fődolog.

Tovább ment. És most a másik Meyerre gondolt, a Györgyre. Szegény, szegény ember! Miért nem segített neki? Miért...?

Akik a temetőt még ma is látogatják

A leghíresebb óbudai rabbi Maharam Münz sírja (1830)

DR. MARGITTAY RICHARD: ÉVSZÁZADOS SÍROK AZ ÓBUDAI „ÉLET-HÁZÁBAN”

*1796-ban egyszerre elhalt férj, feleség és gyermek
hármas sírköve*

A legrégebb sírok; mögöttük a római téglás fal

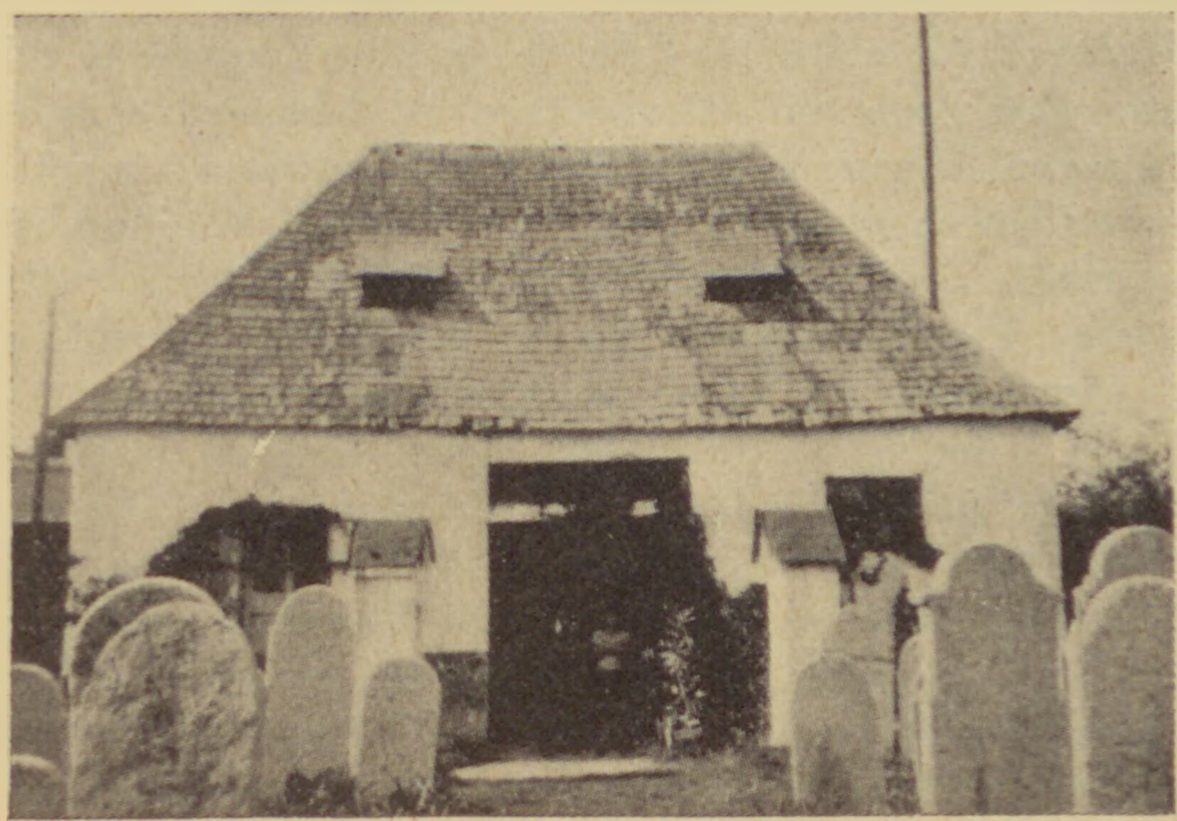
Zsidó értelmezésben a temetőt hívják „Élet-házá”-nak s Budapest legrégebb épen maradt temetője, az óbudai Laktanya-utcában levő sírkert, mely sokban emlékeztet a prágai zsidó temetőre. Ókori római castrum, 2000-éves erőd helyén alapították 1737-ben, Óbuda akkori urától, gróf Zichy Pétertől 310 frt-ért örökáron vett telken; kerítése falában a római téglák még ma is megtaálhatók. Sírkövei közül is többnek egyik oldalán régi latin, másikán az „újabb” héber felirat látható. Ezeket az óbudai hitközség múzeumában helyezték el. Több híres óbudai rabbi nyugszik itt, kiknek sírhantot jelképező „sátoros” kősírja még ma is tele van a jámbor hívők kívánságait tartalmazó, kavicsal nehezített céduláskákkal (kvittl). Külön márványoszlop örökíti meg az 1831. évi nagy kolera-járvány tömegáldozatainak emlékét. Bejárom az ódon sírkertet, hiába keresném itt őseim emlékeit, akik 1526-ban jöttek be II. Szulejmán szultán udvarával. Ki tudná, hol pihen ama Elia Mizrachi, aki a szultán orvosa és asztrologusa volt és hol nyugszanak a többi Mizrachiak, kik itt hont leltek a hazában. Talán valamelyikük itt tért nyugovóra, ebben az óbudai régi temetőben és itt álmodik az ódon kövek alatt...

(Dr. Margittay Richard felvételei)

1826-ban elhunyt leány magyar fejfa mintára faragott sírköve

A ravatalozó ház, előtte a kolera emlékoszlop

OSCAR GRÜN (ZÜRICH): KÉT EMLÉK LOUIS MARSHALLRÓL

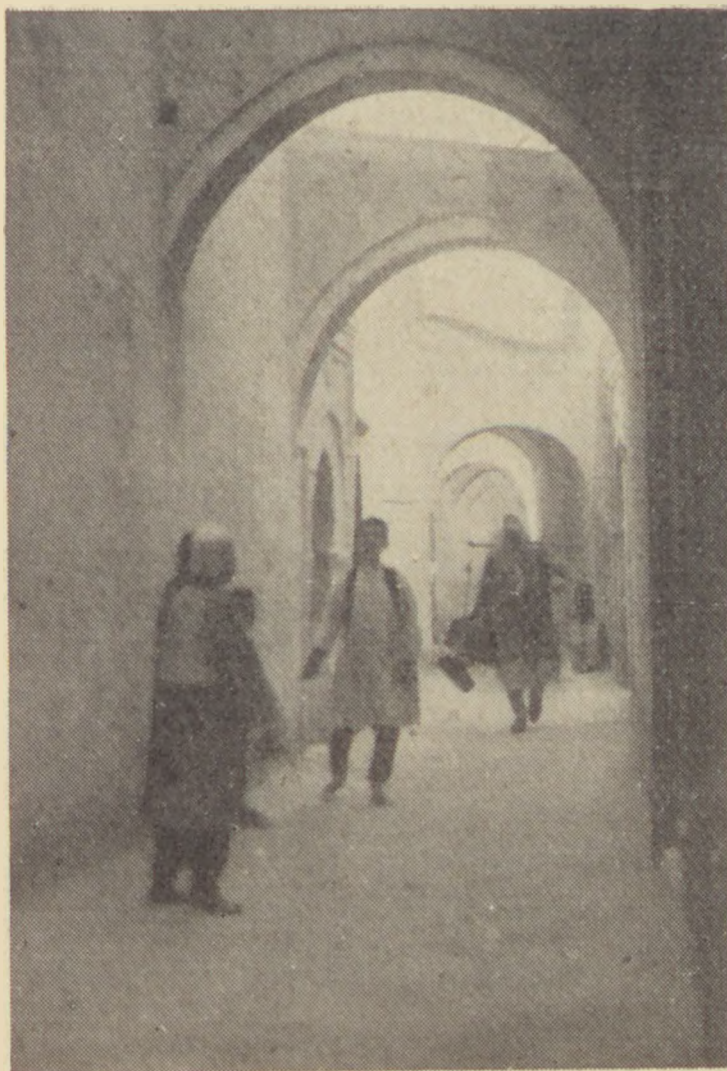
Louis Marshall halálának évfordulója alkalmából az amerikai sajtó föleleveníti a nagy humanista működésének minden emlékét. Különösen az amerikai zsidóság becézi az ő nagy vezérének nevéhez fűződő epizódokat. Nekem is osztályrészül juttatta a sors, hogy Louis Marshallal kapcsolatba kerülhettem nem egyszer. Nemcsak itt Zürichben (1929-ben) a „Jewish Agency“ alakulásának nagygyűlése alkalmából, hanem túl a tengeren az ő hazájában is, ahol alkalmam volt az ő grandiózus működésének arányait bámulni.

1921. év elején jártam először Newyorkban Marshall hatalmas irodájában. A mi fogalmaink szerint, szinte elképzelhetetlen, több mint 30 emeletes, óriási épülettömb ez („Equitable Building“), amely alatt a földalatti vasutvonalaknak éppen elágazási pontja van elhelyezve. Ennek az óriási épületnek egy egész emeletét foglalta le Marshall ügyvédi irodája, amilyenhez fogható Európában egyáltalában nincs. Akkor éppen Marshall, akivel együtt dolgozott Samuel Untermyer, annak a nagy pörnek aktáit olvasta, amelyet a villamos áremelése ellen indítottak és ez csak fokozta népszerűségét. Abban az időben folyt az egész világ sajtójában a Löw Immanuel-eset izgató tárgyalása. A Neue Züricher Zeitungban nagy cikk jelent meg, hogy Löw Immanuelt kétségkívül halálra fogják ítélni. Most már azok számára, akik nem emlékeznek az ügyre, fel kell eleveníteni azt is, hogy az eljárás egy renegát ujságíró provokálására indult meg, aki olyan nyilatkozatokat adott Löw Immanuel szájába, amelyek miatt nemzetgyalázás és kormányzósértés miatt indult meg a vád a szegedi főrabbi ellen. Az akkori hangulatot jellemzi, hogy amikor a magyar parlamentben az ügy szóba került, Sándor Pál közbekiáltott: „Ha igaz, hogy a főrabbi ezt mondta, akkor fel kell akasztani!“ Az egész világ zsidó tudósai megmozdultak, valláskülönbség nélkül, Löw Immanuel érdekében. Onderwyser amsterdami főrabbi nagy sürgönnyt menesztett Simonyi-Semadam miniszterelnökhöz. Érthető, hogy Marshallt is nagyon nyugtalanította ez az eset, mert úgy érezte, hogyha az ilyen hazafiasságáról ismert tudós rabbi így meg lehet bélyegezni, ez az egész zsidóságnak megbélyegzését jelenti. Marshall kiemelte továbbá, hogy Löw Immanuel több amerikai egyetem díszdoktora és díszpolgára és így tulajdonképpen az amerikai zsidóság ebben a kapcsolatban is magáévá teheti az ügyet. Marshall sürgönyözött Lord Rothschildnak, aki vezetőtagja volt a „Joint Foreign Committee of the British Jews“-nek, járjon közbe az angol külügyminisztériumban, hogy kérje a budapesti főbiztost, hogy figyelje az események fejlődését és tegyen sürgősen jelentést. Az amerikai Bné-Brit elnöke, Krausz szintén kereste a szálakat, hogy segíthessen. A csikágói Bné-Brit egyik tagja Abel Davis, zsidó tábornok volt, aki az európai harc-téren küzdött és Löw Immanuelnek régi tisztelői közé tartozott. Azonnal ajánlkozott, hogy saját költségére

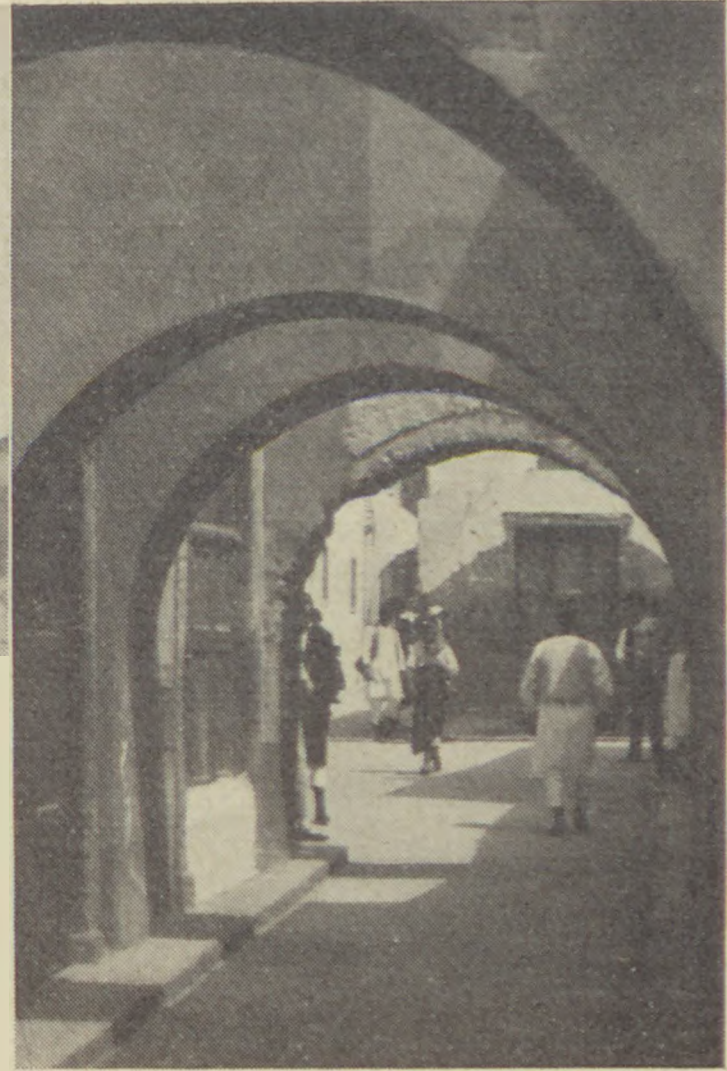
Budapestre jön, hogy itt személyesen meggyőződjék a dolgok állásáról. Louis Marshall kereste a szálakat, ahol csak lehetett, hogy segítsen. Japánban rekedtek magyar hadifoglyok, akiket nem lehetett hazahozni. Hoover akkori élelmiszer-diktátornak két zsidó titkára volt, az egyik Louis Strauss, aki megmozgatta a Jointot és a többi zsidó intézményeket, hogy lehetővé tegyék különhajók szervezését erre a célra. Az egyik hajószállítmánynak hazaérkezése után került Amerikába a Löw-affér híre és ez felbontotta az akciónak folytatását, úgyhogy meg is akadt volna teljesen, ha nem érkeztek volna a megnyugtatók afelől, hogy a Löw-ügy a független magyar bíróságnál a legjobb kezekben van és ártatlanságának kiderítése minden kétségen felül áll. Ekkor ismertem meg Marshall nemzetközi befolyását.

Második emlékem 1928-ból való, amikor ismét Amerikában jártam és szinte közvetlen-közletről láthattam az amerikai zsidóságnak megmozdulását az orosz zsidóság felsegítése érdekében. Ennek is megindítója Marshall volt. Egy délelőttre hívta össze irodájába a newyorki zsidóság legfőbb korifeusait és ezekkel az egyszerű szavakkal nyitotta meg a történeti jelenetet: „Önök csodálkoznak, hogy üzleti órában hívom össze, de ezúttal nem jótékonyság gyakorlásáról van szó, hanem nagy gazdasági probléma megoldásáról. Értesítést kaptam az orosz kormánytól, hogy nagyobb földterületet bocsát rendelkezésére a zsidó tömegeknek, akik deklasszirtan, kétségbeesve tengetik életüket az új rezsim alatt. És ha az amerikai zsidóság 15 millió dollárt ad az orosz zsidótelepítésnek céljaira, gazdasági gépek, felszerelések megszerzésére, az összeget mint kamatmentes kölcsönt fogják a telepések megtéríteni. Nem az a kérdés, hogy Palesztina, vagy orosz gyarmat? Palesztinát mindig támogatjuk és szívélyesen viseljük, de ezúttal gyors segítségről van szó, orosz zsidókról, akiket Palesztinába kivinni nem lehet, de benn az országban mentsük meg őket a pusztulástól. Uraim, most nem adományokat kérek, hanem vagyonuk egy részét. Julius Rosenwald, „az adakozás hercege“ már is 5 millió dollárt ajánlott fel, pedig most írta le vagyonát, az új helyzetnek megfelelően, vagy 50 millióval. Félix Warburg és Herbert Lehman (Newyork mostani guvernőrje) mindegyik külön egymillió dollárt rendelkezésemre bocsát e célra. Én magam egyévi keresetem feleslegét ajánlom föl e célra, ami, sajnos, nem lehet több 100.000 dollárnál. James Becker, öntől nem pénzt kérek, ön a legfiatalabb közöttünk, szervezze meg mint alelnök az akciót, úgyhogy néhány napon belül a 15 millió dollár együtt legyen.“

Mondanom sem kell, hogy amit Marshall kezdeményezett, azt keresztül is vitték. Más kérdés az, hogy az orosz zsidótelepítés aztán mennyiben járt sikerrel, vagy nem. Az amerikai zsidók ezen a téren is megtettek mindent, amit tenniük kellett és lehetett.

*Őrség a lybiai sivatagban
Utcák a tripoliszi (északafrikai) ghattóban
(Radó Ferenc felvételei)*

PETERDI ANDOR: „ORCZY-KÁVÉHÁZ“

Avrumele már otthon, az ő kis falujában hallotta emlegetni az „Orczy-kávéház“ nevét. Pedig ez a falu nagyon messze esett Pest városától. Ott fönt, a hajdani Nyitra megye határán feküdt a falu, háttal nekitámaszkodott a szőlődomboknak s a lábát lelógatta a Vág vizébe. A házak majdnem a víz partjáig húzódtak. A lent lakó szegény szlovákok kora tavasszal, olvadás idején sűrűbben jártak a templomba és többet imádkoztak, az árvízről való félelemben s ilyenkor Szent Flórián lábához is több gyertya meg virág jutott ott a faluvégen. A jámbor zsidók is gyakrabban könyörögtek az ég felé, hogy háriítsa el fölötte a növekedő víz veszélyét, mert sok ilyen megpróbáltatásban volt már részük s jól tudják, hogy milyen kegyetlen és irgalmatlan a vízár, ha kilép egyszer a medréről.

Mondom, ilyen vágparti faluban élt Avrumele s oda is eljutott az „Orczy-kávéház“ híre. A Pestet járó emberek ott ütköztek egymásba, ott találkoztak fekete mellett, vagy egy-egy kártyapartinál. Ott bonyolították le üzleteiket, odaérkeztek és onnan indultak újra haza. Az Orczy-kávéház volt a világ közepe. A falusi világjárók börszéje, kereskedelmi gócpontja, a hazardjátékok mennyei Mekkája s ki tudja, még mi minden, amit otthon nem kötöttek senkinek, különösen az asszonynépnek az orrára.

Sokat hallotta tehát emlegetni Avrumele az „Orczyt“. És most, amikor már útrakészen várta a Pest felé induló vonatot azon a kis állomáson, az apja egyre azt duruzsolta a fülébe:

— Vigyázz fiam a címre. Az Orczy-kávéház ott van a Károly-körúton. Ha Pesten leszel s már jól kipihented magad, elmész az Orczyba s ott rendelsz egy feketét s azt mondod a „kelnernek“, hogy szeretnél egy állást, egy rendes helyet valamilyen kereskedőnél. Nézzen körül, talán hall valamit. Ő majd azután törődik veled és ha ő nem tud helyet, majd küld hozzád egy ügynököt. Szóval az Orczyban biztosan fogsz álláshoz jutni.

Ezt mondotta neki az apja. Az édesanyja meg egyre azt hajtogatta Avrumele fülébe:

— A szombatról, fiam, ne feledkezz meg. Ha péntek este jön, csak úgy, mint itthon, menj a templomba és imádkozz és szombaton ne dolgozzál, ne menj üzletbe, mert jaj annak a zsidónak, aki a szombatot megszegi.

Avrumele csak hallgatott s nagyon megszívlelte mindazt, amit szülei neki mondtak s mélyen elraktározta lelkébe a tanácsokat. Közben hallgatta az ideges csilingelő jelzéseket s közben a távolba meredt a tekintete, ahonnan

a vonatnak jönnie kell. Már jó sötét volt, csak a szemaforok világítottak pirosan-zölden a sínek mentén. Minden olyan furcsa és kísérteties volt előtte s az Orczy-kávéház is gyakran villant fel benne. Milyen lehet az? Micsoda emberek fogják őt ott körülvenni, milyen az a „kelner“, aki neki majd állást szerez és az ügynök, az meg miféle ember lehet, akinek az a foglalkozása, hogy ilyen fiatal legényeket rásegíti egy életpályára. Mindezek olyan titkzatosak voltak Avrumele előtt s úgy érezte, hogy nagyon komoly dolgok történnek vele.

Most egyszerre egy hosszas fütty harsant fel a távolban. Berobogott a vonat s Avrumele összeölelkezett utójára a szüleivel s már is rohant a vonathoz s izgatottan fölkapaszkodott egy kocsira. Alig volt ideje még egyszer megfordulni az integető öregek felé, már megint füttyült a mozdony s dohogva nekiiramodott az útjának.

Avrumele a kocsiban elhelyezte a batyuját s leült az ablak mellé s kinézett, hogy legalább a tekintetével búcsút vegyen ama tájaktól, amelyeken holdog gyermekkorát töltötte. Később elálmosodott s hajnalig bóbiskolt, zötyögött, lógatta a fejét s néha azt se tudta, amikor persze fölébredt, hogy utazik s hogy vonatban ül.

Hajnalban már egy más, távoli világ vette őt körül. Közeljárt a vonat Pesthez s az emberek a kocsiban gyűrődten ültek a helyükön s vagy bóbiskoltak, vagy hallgattak, még ha virrasztottak is.

Amilyen frissen és vigan elindultak, olyan szomorúan és hallgatagon érkeztek meg. Avrumele is csak ilyenformán.

A vonat befutott a pályaudvarra s a tömeg csak úgy hullámozott kifelé. A tunya, álmos emberek egyszerre fölfrissültek, mintha a város lüktető életárnya érintette volna őket. Már nem voltak falusiak többé.

Avrumele is a tömeggel sodródott. Szorongatta batyuját, hogy el ne lopják azok a hirhedt pesti „händelfängek“, akikről szintén sokat hallott, mert aki csirkéket lop, az lop mást is. Ezért tehát nagyon vigyázott szegényes cókmojkjára. Benne volt a tallisz is, a tefilem, a sziderli, ami nélkül egy jó zsidó nem hagyja el a falu határát.

Nem volt senki, aki most Avrumelet útbaigazította volna. Isten nevében csak ment az emberek után. És mit gondolnak, hová jutott? Pont oda, ahová jutnia kellett. A Király-utca körzetébe került. A Laudon-utca sarkán megállt a batyujával, mintha csak egy angyal kalauzolta volna oda: a zsidóság negyedébe, közel az Orczy-kávéházhoz. És ez nem véletlen. Egy zsidó ember, ha Singaporéban

elindul s Pestre jön, e világrésznyi távolságból is pont a Király-utca körül áll meg s ott vesz lélegzetet. Ügylátszik, hogy a dohányutcai zsinagóga kupolái vonzzák maguk köré Izrael gyermekeit s még behúnyt szemmel is ide kell jutniuk. Avrumele is tehát sorsszerűen helyben volt.

Itt vett ki lakást egy jóra való családnál s mikor kipihente már az út fáradalmait, első útja: az Orczy-kávéház volt. Valósággal izgatott volt, amikor először átlépte a küszöböt, de ijedten visszahökkent, mikor látta azt a sok-sok embert ott zajongni, kóvályogni s az a füst! Sűrűn hullámozott a nehéz levegő, füstfelhők lengtek a holtíves plafon alatt s amikor Avrumele belépett e purgatóriumba, valamilyen megsemmisítő érzés fogta el és nagy-nagy csatlódás is. Szinte fölkiáltott:

— Hát ez, ez az Orczy. Ez az a híres hely, amit ott-hon annyiszor emlegettek? — s levert lélekkel helyet foglalt.

Helyet foglalt, de hogy világosabb fogalmaink legyenek erről, azt kell mondanom, hogy egy rést talált egy kis kerek asztalnál s minthogy sokan ültek körül, csak úgy a fél ülepivel leült a szék csücskére s nézegetett, mint egy ijedt madár s várta a kelneret. Végre az is feltűnt.

— Parancsol feketét? — kiáltással rontott Avrumele felé, aki gyorsan intett a fejével, hogy lehet hozni azt a feketét, amelyet már Nyitra megyében megbeszél az apjával.

Mikor a pincér keresztülfúrta magát a tömegben s ott termelt a feketével, Avrumele már eléje kiáltott:

— Nekem egy hely kellene.

A pincér félreértette őt s tréfával válaszolt.

— Nekem is. Mit csináljak? Sokan vannak ma, minden asztal foglalt.

Avrumele csodálkozott. Itt ügylátszik mindenki „mesüge“ — gondolta. Ő egy állást akar, ez meg itt asztalokról beszél.

És amíg így elmélkedik, az ő közvetlen szomszédja szólítja meg.

— Fon vó zind zie?

— Von Neitra — feleli Avrumele.

— Maga először van itt az Orczyban?

— Először.

— Talán állásba akar jutni?

— Eltalálta.

— No, akkor éppen jó helyre ült, én ügynök vagyok. Mi a maga brancsa?

— Otthon füszerüzletben voltam az apámnál. De értek a rőfös szakmához is.

— No jó. Maradjon csak itt, majd körülnézek.

Ezzel az ügynök fölkel s eltűnt a tömegben. Nem-sokára visszajött egy úrral.

— Ez az a fiatal ember. Most jött vidékről. Szolid fiú és nincsenek nagy igényei, — hadarta az ügynök.

— Vannak bizonyítványai? — kérdezte a főnök.

Avrumele belenyúlt a kabátja belső zsebébe s elővette a születési bizonyítványt és egy ajánlólevelet a rabbitól.

— Itt vannak a bizonyítványaim!

S mialatt a főnök olvasta azokat, az ügynök a kezeivel beszélt Avrumele felé. A néma jelbeszéd azt célozta, hogy minden jól megy, szerződteni fogja stb.

— Rendben van — szólt most a főnök —, mik az igényei?

— Az igényeim? — némi gondolkodás után kibökte — havi tizenöt forint és ellátás.

Ezt is így beszélte meg otthon.

A főnök kemény elhatározással így formulázta meg ajánlatát, amely megfellebbezhetetlen:

— Adok magának kosztot és tizenkét pengő-forintot, kezdőfizetést. Lakásról maga gondoskodik magának. De ha igyekvő és használhatom, fölviheti nálam ötven forintig is. Rendben van?

— Rendben, — intett Avrumele.

— Az ügynököt én fizetem, — szólt még a főnök s alig néhány perc múlva Avrumele már egy pult mögött állt egy üllőiúti rőfösüzletben.

Az első napok azzal teltek el, hogy kioktatták őt a kiszolgálás fortélyaira s beleavatták az üzlet titkaiba. Megtanulta a „számozást“, hogy tisztában legyen a portéka árával. Megmutatták mindennek a helyét s Avrumele gyors felfogóképességével csakhamar mindent megtanult és már ügyesen ki is szolgált.

Így ment minden zavartalanul napokon át s a főnök nagyon meg volt elégedve. Avrumele bevált.

De jött a péntek este s ő szorongva leste, hogy mikor zárják be az üzletet. Kint az utcán egyre homályosabb lett a világ, az üzlet is sötétedni kezdett, Avrumele meg egyre türelmetlenebb lett s egyre nézte a rolóhúzókat s várta, mikor adja ki a főnök a parancsot a zárásra. De ez bizony eszébe sem volt. Ott ült a kasszában s számolgatta a napi lózungot a könyv fölött.

Egyszer csak odaszól Avrumele:

— Főnök úr, már zárni kell, nagyon sötét van.

— Megbolondult maga? Zárni — félhatkor?

Avrumele nem értette a főnököt s azt gondolta, hogy tán elfelejtette, hogy péntek este van.

— Erev sabsz van, főnök úr, templomba is kell menni!

— Nálunk ez nem szokás. Nyolcig nyitva tartunk. Jól néznénk ki, ha jó zsidók akarnánk lenni. A szombat a leg-erősebb napunk.

Az öregebbik segéd e párbeszédre majd megszakadt a nevetéstől. Leguggolt a pult mögé és úgy kacagott s egyre ezt hajtogatta Avrumele felé:

— Te pitiáner, te még ott tartasz! He-he-he, hi-hi-hi, te pitiáner!...

Avrumele szédelgett s nem tudta, mitévő legyen, egyszer csak vette a kalapját s odament a főnökhöz a kasszához.

— Főnök úr, én a templomba megyek. Én szombaton nem dolgozom. Inkább, inkább kilépek.

A főnök egy percig bambán nézte ezt a bátor fellépésű fiút, majd így szólt:

— Maga meg van bolondulva. Ki hallott ilyent a mai világban? De én nem tartom vissza. Menjen a templomba. Tartson szombatot és elsején kérjen az Istentől fizetést. Agyó!

Avrumele szomorúan bandukolt kifelé. Ment imádkozni a templomba.

A főnök úr meg a büntudat érzésével ült a számok fölött és hosszantotta az eset. Fájt neki, hogy fölébresztették benne a zsidót, azt, aki valaha volt. Mert ő is tartotta hajdan a szombatot, ő is imádkozott, ő is hajlongott a tóra előtt taliszban és most se nem zsidó, se nem keresztény. Ez a fiú egy rossz estét szerzett neki, föl kavarta az ő elszibbadt zsidó lelkét s úgy érezte, hogy ennek a fiúnak igaza van... igaza van.

A segéd még mindig nevetett, ügylátszik kedveskedni akart ezzel a főnöknek. De a főnök dühösen förmedt feléje:

— Mit röhög már annyit, maga ökor, mi van azon nevetni való, ha ez a fiú templomba akar menni? Menjen és húzza le a rollót.

És Avrumele még az este találkozott a főnökével a templomban.

HILL GUILLAND (PÁRIZS): ISZACHAR BEER RYBACK

Több ízben méltattam már a *Mult és Jövő* hasábjain Ryback művészetének nagy párizsi sikereit. Egyszer megemlékeztünk emberi-művészi felfedezéseiről, amelyeket Ukrajna messzi mezőin tett. A feltámadás csodáit élte át a keletkező, fejlődő zsidó telepeken. Élményeit akkor grafikai lapokon közölte a világgal. És amit látott, éppoly fontos volt neki, mint az, hogy miként látta.

Megemlékeztünk arról az eredeti felfogásról, amellyel Ryback művészetté formálta át a purimi játékok népies motívumait. Ez is felfedező út volt Ryback számára. És itt is éppoly fontosságot tulajdonított a tárgynak, mint a feldolgozásnak. A zsidó néplélek alkotó erejének mélyében kutatott és talált.

Ryback legújabb művei, amelyekkel most a párizsi *Galerie d'Art Contemporain* termeiben rendezett kollektív kiállításon döntő sikert aratott, művészi egyéniségének újabb fordulatáról, újirányú fejlődéséről tesznek tanúságot. Ezúttal Ryback a *festő* dominál. A színek és mozdulatok ritmusának szu-

I. Ryback (Párizs): Öreg zsidónő — Alte Jüdin

I. Ryback (Párizs): A muzsikus — Der Musiker

rén mestere áll előttünk tiszteletre kényszerítően. Kiállított művei között számos tájképpel is találkozunk. Ezeknek különös jelentőséget tulajdonítanak Párizsban, ahol a művész tűzpróbáját általában a „paysage“, a tájkép sikerében látják. A párizsi műkritika azonban éppoly elismeréssel fogadta Ryback egyéb alkotásait, különösen érdekes figuráit, amelyekből eleven mozgás és groteszkségük mellett is méltóság árad. A francia szellemi élet reprezentatív orgánuma, a „Comedia“ napilap hasábos cikkekben foglalkozott a kiállítással.

A francia kritika egy része Ryback képeiben a keleti szláv-zsidó melankóliáját és nosztalgiáját látja. Érdekes találkozásnak mondható, hogy a moszkvai kiállítás katalógusa Rybackot orosz eredetűnek mondja ugyan, de művészetének jellegzetességében feltétlenül francia vonásokat lát. Melyiknek van igaza? Azt hiszem, úgy dönthetünk, mint a régi zsidó anekdotában: Mind a kettőnek igaza van. De még inkább a harmadiknak: Rybacknak, a művésznek. Kiállításával bebizonyította, hogy nem tördök a definíciókkal, hanem saját egyéniségének forrásából merít és alkot.

AZ „ARANY KERUB“

(BÁRÓ EDMOND ROTSCCHILD RÓL)

Báró Rotschild Edmond halála alkalmából a palesztinai héber napilapok közlik az „ismert jótévő“ életének megkapó részleteit. Jeruzsálemben és a Szentföld többi városaiban és kolóniáin nagy emlékünnepeket rendeznek az elhunyt iránti kegyeletet leróva. Kuk, Palesztina országos főrabbija, beszédében többek közt ezt mondotta: „Sok gazdag zsidó szimbóluma az „arany borju“, Edmond Rotschild báró jelképe az arany Kerub, amely szárnyalni tud az eszmék magasságaiba“.

Fiatal korában fogott hozzá a szentföldi építőmunka támogatásához és mint ő maga mondotta, nem hazulról hozta magával ezt az érdeklődést. A frankfurti Rotschildok inkább a saját lelkiüdvük megmentésére gondoltak és orthodox-zsidó életet folytattak, én a zsidó nép megmentésére gondoltam és ideterelődött minden figyelmem. Nem jótékonyt akartam gyakorolni — mondotta egyszer a palesztinai kolóniákon tett látogatása alkalmával, — ha csak ez lett volna a célom, lett volna alkalom a nyomor enyhítésére különböző országokban, de én kísérletet akartam tenni arra, hogy föl lehet-e támasztani 2000 év után a zsidó népet, vissza lehet-e vezetni az ősi földhöz és a föld műveléséhez általában.

Természetes, hogy igen sok bosszúsága is volt a telepesekkel, akik nem mindenben osztották az ő felfogását és sokszor hálátlanságot is tanúsítottak iránta. A telavivi „Haarec“-ben legutóbb megjelent a bárónak 1889 szeptember 15-én kelt, Zadok Kahán franciaországi Grand-rabbihoz intézett levele, amelyben panaszkodik az ekroni telepesek „lázasága“ miatt és többek között kedvesen elmondja: „a bialistoki Rabbi Sámuel Mohilever 1883-ban kért, hogy tíz földművelésre alkalmas orosz-zsidót vegyek pártfogásomba és telepítsem ki Palesztinába. Én beleegyeztem. És mit tett erre Rabbi Sámuel? Kiküldött költségemre Palesztinába nem tíz embert, hanem 11 családot, 200 lélekkel. Rabbi Sámuel tehát tulajdonképpen rászédett, de hallgattam és fedeztem mindent. Kieszközöltem, hogy letelepedésükre engedélyt adjon a török kormány. Vettem nekik óriási földterületet, 2660 dunamot Ekronban, mikor ez kevésnek bizonyult, vettem nekik még 2000 dunamot. A szokásos két-szoba-konyhás munkáslakások helyett kénytelen voltam nekik 4-szobás lakásokat építeni. És melléjük külön istállókat. Mikor két-évvvel ezelőtt meglátogattam őket, bizonygatták, hogy a lakások szűkek és kérték, hogy az istállókat alakítsam át szobákká. Ezt is megtettem és meghagytam, hogy új istállókat építsenek nekik. És hogyan viselkedtek aztán velem szemben? Valóságos lázadás volt! És Rabbi Sámuel Mohilover nem csillapította le őket. Hát vegye tudomásul, hogy odaküldöm neki az összes ekroni telepeseket és hozzátartozóikat Bialisztokba, lássa el őket ő!“

Hogy a báró haragja azonban nem volt tartós, bizonyítják a további események, amit Glaser kongresszusi tag mond el ugyancsak a Haarechen: Rabbi Sámuel Mohilover Canossát járt Bialistokból Párizsba. A báró szombat délutánra határozta meg a fogadását, de akkor éppen zuhogó eső szakadt a francia fővárosra. A rabbit kérlelték rokonai, halassza el a találkozást. De Mohilever nem engedett. Szombaton, zuhogó esőben, esernyő nélkül ment Rotschild palotájába. Mire odaért, csurgott a víz hosszú szakálláról és hőríg átázva lépett a báró elé. Rotschild tárt karokkal, ijedten fogadta:

— Rabbi, hiszen csontig át van ázva!

Rabbi Mohilever sírva fakadt és felelt:

— Én csak az esőtől áztam át, de a mi szenvedő népünk át van ázva könnyeinek hullámaival.

A báró elérzékenyedve együtt sírt a rabbiival. Így állt a két férfiú zokogva népüknek sorsán. A báró aztán reszkető hangon mondotta: Nem fogom abbahagyni soha népemnek segítségét, a palesztinai telepeseket pedig tovább támogatom és még bőkezűbben.

Rotschild báró eleinte szembenállt Herzl felfogásával. Az „ismert jótévő“, aki a nevét sem engedte megnevezni sehol, az egész kolonizáló munkát csendben szerette volna végeztetni. Mert a lármás munka szerinte kihívja az ellenállást mindenfelől. Mikor azonban a cionizmus sikerét látta, egész lelkével örvendett az eredményeken. Mikor feleségével együtt Daganjába érkeztek és látta az új kolónia virulását, szinte ujjongva szólt:

— Nézd, Adelhaide, milyen gyönyörű ez! Ezt a kolóniát nem én alapítottam, egy fillért sem adtam hozzá és hogy fejlődött és hogy virágzik!

Dr. Jakobsohn-nak Genfben mondotta:

— Ti cionisták és én olyanok voltunk a munkával, mint az alagutatók. Két különböző végen kezdtük és két különböző irányba mentünk, de feltétlen szükségszerűség volt, hogy találkozzunk.

A báró szerénységére jellemző adatot mondott el Boris Schatz prof. Jeruzsálemben dr. Patai Józsefnek:

— Mikor Kairóban Bezalel-kiállítást rendeztem, egy öreg zsidó jött többízben a kiállításba és mindig hozott magával embereket, akik egyet-mást vásároltak. Gondoltam, helyes volna a buzgóságot jutalmazással fokozni és odaszóltam neki: Köszönöm, hogy ennyit fáradozik a Bezalel érdekében, én följegyzem az Ön által hozott emberek vásárlási összegét és a jutalék természetesen rendelkezésére áll. „Köszönöm — mondotta az öregúr — nem tartok igényt rá.“ Csak később tudtam meg, hogy Edmond Rotschild báró volt. Persze helyrehoztam a tévedést és ezentúl is ő volt az, aki a kairói Bezalel-kiállítás anyagi sikerét biztosította.

S szerénységet várt a telepeseitől is. Amikor a kolonisták azt kérték, hogy vízvezetékét vezessen be mind-egyik lakásba, azt felelte nekik: „Ha a ti asszonyaitok és leányaitok restek arra, hogy mint ősanynéink Rebeka, Ráchel, Lea, vállukra vegyék a korsókat és vizet hozzanak a kútról, a Jordánból, nem érdemes veletek foglalkozni.“ Amikor pedig egyik kolónián az asszonyok városiasan öltözve, parádésan akartak küldöttségbe menni eléje, azt mondotta, hogy ő zsidó parasztasszonyokat képzelt az ősök földjén és nem városi dámákat, amikből elég van Európaszerte. Persze a végén mégis csak győzött a szive és bevezetette a vízvezetékét a lakásokba és bő támogatást adott a divatkultuszba eső „kisgazdáknak“ is.

Ebből az alakolomból felelevenítik azt a jelenetet is, amelyet L. Clemenceau mondott el Palesztina atyjáról: „Az öreg Edmond Rothschildot a világ összes zsidói között a legkülönbnek tartom. Tegnap itt ült velem szemben és olyan nézeteket fejtett ki, melyek szíve nemességéről tettek tanúságot. 80 millió frankot áldozott ő a párizsi egyetem tudományos laboratóriumának berendezésére. És ez az ember öntudatos zsidó, büszke arra, hogy zsidó. Egy napon rossz kedvemben szidtam előtte a zsidókat. Erre az öregúr felállt, öklével ráütött az asztalomra, az én miniszterelnöki asztalomra és formálisan arcomba kiáltotta: „Hallgasson, Clemenceau úr, Izrael a legnagyobb nép a világon!“ És előadást tartott nekem a makkabeusokról. Én nem szeretem a makkabeusokat, de végtelenül tetszik nekem, ha valaki nem szégyenli azt, ami, főképp nem szégyelli azt, hogy zsidó. Mert az ember csak akkor lehet valaki, ha tökéletesen az, ami.“

Löwy Izsák, Újpest megalapítója
Jobboldal: I. Ryback festőművész
Baloldal: Prof. Julius Wolfsohn

FLEISCHER LIPÓT: NÉPLEGENDÁK ÁBRAHÁM IBN EZRÁRÓL

MIKÉP BÉKÍTETTE KI IBN EZRA AZ ÖRÖKÖSÖKET?

Ibn Ezra, tevén nyargalva, elért egy arab faluba, ahol egy óriási civakodásra lett figyelmes. Elmondták neki, hogy testvérek veszekednek ott, mert nem tudnak megosztzkodni a reájuk hagyott örökségen. Végre az örökösök maguk is elmondják, hogy miről van szó, mondván: Hárman vagyunk testvérek. Atyánk 17 tevét hagyott ránk: mondván: a legidősebbik öröklő a tevék felét, a középső fiú a tevék harmadát és a legfiatalabbik pedig a tevék kilencedét. Mivel a tevét elvágni nem lehet, nem vagyunk képesek azokat egymásközt igazságosan elosztani.

Ibn Ezra megnyugtatta a civakodó testvéreket és önfeláldozóan kijelentette nekik, hogy a békés megoldás kedvéért átengedi nekik az ő egyetlen tevét és így talán könnyebben fog menni a felosztás.

A testvérek nagyon megörültek az ajánlatnak és a legidősebbik nyomban el is különített magának a 18 tevéből kilencet, mint az örökség felét. A középső fiú is kiválasztott magának hat tevét, mint az örökség harmadát. A legkisebb örökös is magához húzott két tevét, mint az örökség kilencedrészét. De a legnagyobb csodálkozásukra most azt vették észre, hogy egy teve gazdátlan maradt! $(9 + 6 + 2 = 17)$. De még fel sem ocsudtak ámulatukból, Ibn Ezra máris a gazdátlan tevén termelt és vígan tova nyargalt vele.

IBN EZRA GÓLEMET TEREMT JÁKOV TÁM ELŐTT.

Az ősrégi „Széfer Jecirá“ (A Teremtés Könyve) című kaballisztikus teóriája szerint, a héber alef-bét betűinek megfelelő variációi és kombinációi révén — az arra alkalmas egyének — teremtményeket tudnak létrehozni és azokat ismét semmivé tenni. A teremtmény létrehozásához az alfa-beta betűit egyenes sorrendben kell csoportosítani: a megsemmisítéséhez pedig fordított sorrendben. És halottam, — meséli a Széfer Jecira egyik komoly kommentátora — hogy Ibn Ezra, a híres rabbi Jáakóv Tám jelenlétében egy teremtményt hozott létre és mondta: „Íme, látjátok, hogy az Isten micsoda erőt helyezett a szent betűkbe!“ De aztán visszafelé olvasta az összekombinált betűket és a teremtmény visszafejlődött semmivé.

HOGY MENTETTE MEG TANITVÁNYAIT A HALÁLTÓL?

Ibn Ezra egyszer nagy tengeri utat tett, magával vivén 15 derék tanítványát. Ugyanazon hajóban 15 rabló tengeri kalóz is utazott. Nagy veszedelem keletkezett és a hajó kapitánya elrendelte, hogy az utasok felét a tengerbe kell hajítani, hogy a hajón könnyítsenek,

Jobb, ha az utasok fele hal meg, mintsem hogy mind meghaljon — mondja Ibn Ezra —, de hogy kik haljanak meg, engedd meg kapitány uram, hogy a sorsra bizzuk! Állítsuk a 30 embert egy sorba és számláljunk sorba-sorba kilencet és akire jön a kilences szám, azt dobjuk a tengerbe. A kapitány elfogadta Ibn Ezra ajánlatát, Ibn Ezra pedig nyomban úgy helyezte el a 30 személyt, hogy a kilences szám sosem jutott a tanítványaira. A sort a következőképp állította fel: 4 tanítvány, 5 kalóz, 2 tanítvány, 1 kalóz, 3 tanítvány, 1 kalóz, 1 tanítvány, 2 kalóz, 2 tanítvány, 3 kalóz, 1 tanítvány, 2 kalóz, 2 tanítvány, 1 kalóz.

Ugyancsak egy kis verset is írt nyomban Ibn Ezra, amelyben a szavak kezdőbetűi az említett számokat adják.

I. Ryback (Párizs): A metszőhöz — Zum Schochet

PAP KÁROLY: CSILLAGOK

Megkérdezték Rabbi Jehudától az ő tanítványai:

— Rabbi, szólj valamit az igaz tanítóról s az ő tanításáról. Miről ismerjük meg őt?

— Nem jön az igaz tanító, csak főbenjáró dologban és veszedelmes időben.

— Arról ösmeritek meg, hogy együtt találjátok nála mind a hármát: a tanítást, az életet, s a halált. S ha csak egyik is hiányzik e három közül, ne mozduljatok, míg meg nem kapjátok az utolsót is: az ő halála pecsétjét.

— Jól vigyázzatok hát, midőn jön a pecsételés ideje s ő így szól: Vegyétek az én tanításomat, de ne kívánjátok az én életemet. Ne fogadjatok el a tanítást sem tőle!

— S aki azt mondja: Nesztek az én tanításom, s az életem is, de ne kívánjátok tőlem halálos bizonyosságot: az ő tanításától is riadjatok vissza! Mert aki tanítást ad, de nem pecsételi meg az életével, olyan az, mint aki életet ad az ő gyermekének, de nem ad neki kenyeret. S aki tanítást ad, s megpecsételi életével, de megtagadja a halála bizonyosságát: olyan az, mint aki életet adott gyermekének s kenyeret is: de nem ad neki inni, midőn legjobban gyötri a szomjúság!

Csak aki mindhármát adja, ő az, akit mindnyájan kerestek!

*

Midőn eljő, nem veri fel a port előtte a kengyelfutó, sem utána a szolgálk hada. Örvendezik a por, s mondja: áldott légy, hogy meghagytál nyugodalmamban.

Nincs más poggyásza, csak a teste, de ezt sem viteti szolgával, hanem a halálra bizza azt.

*

Tanítása pedig hasonlatos a felhözethez, amely hajnal-tájt könnyű, oszlik-foszlik, száz alakra változik, oly gyorsan, hogy mindenki mást lát benne. De midőn dél lesz, maga elé idézi őket a nap, összetorlódnak, megsűrűsödnek. Most már mindenki ijesztő szörnyeket lát bennök, sejtelem s félelem tölti el az embert, aki nézi. Csönd ül a tájon, a madarak szárnya röptében a föld ájuldozó virágait legyezgeti, odvába baktat a nehézkes állat. Azok is, akik azt mondták még hajnalban: játszik csak az ég, most kérdezve kérdezik, vajjon még mit rejt a méhe? Mire pedig este lesz, és setéség: villámot gyújt a felhő, s mint a tenger zuhog alá. Azt hinnéd: itt az ítélet. Felborítja a kádakat, nem lehet összegyűjteni áldását, sem rombolását megátolni.

De boldogok, akik megérik a másnapot, mert tisztább lesz az ég, mint valaha volt, s tisztesen terem majd a mag s a gyászolókat túlzengi az ujjongás!

*

Ugyancsak őt, Rabbi Jehudát, megkérdezték a tanítványai, miért olyan nyomorult a világ.

— Azért, — mondta, — mert aki sokat tud, az legszívesebben hallgat s aki sokakat szeret, az legtöbbször a halált kívánja. Az éhes nem tud válogatni s a szomjat a pocsolya is oltja.

*

Ugyancsak ez a Rabbi mondta egyszer:

— Olyan az ember, mint a kakas, amit véka alá zártak: folyvást kukorékol s nem érti, hogy még sincs több világoossága.

*

Ő mondta a földi életről:

— Láttátok-e már a sok zöld s pirosuló alma közt azt az egyetlen, amelyiknek az egyik fele zöld, de a másik már rothadt? Egyik fele szeretne lehullani, hogy ne érje

több nap, de a másik fele még sok napot kíván. Egyik fele retteg a vihartól, a másik fele a naptól. Mindegyik borzad a másik felétől, egyik sem tud segíteni a másikon. Jó volna meghasadni az egésznek, de nem tud.

Elmegy a vándor a fa mellett: felnéz s ahogy látja ezt az egyet a sok közt, sóhajt s búsan magába merül, mert felismerte benne a világot.

*

Jóbról ezt mesélte a tanítványainak:

— Megpróbáltatásai leteltével Jób, a bélpoklos, felkerült az égbe s ott Isten meggyógyította, visszaadta neki a családját, a gazdagságát megtízszerezte. Jób hatalmasan örült. Megölelte övéit, még a barmait is megcsókolta, de aztán félrefordult s felsírt keservesen:

— Miért sírsz? — kérdezte tőle az Úr.

— Hogyne sírnék, — felelte Jób, — nyomoruságomat és a hitemet látta az egész föld, s minden ember odalenn. De a boldogságomat mostan s a Te igazságodat csak az Ég láthatja és a csillagok...

*

Ő mondta:

— Ne adj Izráel gyermekeinek pénzt, csak ételt, italt s köntöst. Mert az étel s ital a kéztől a szájhoz megy, ott jót tesz s úgy távozik. A köntös a kéztől a testig megy, ott jót tesz s úgy távozik. De a pénz a kéztől a kézhez megy, s mikor távozik, sohasem lehet tudni, jót cselekedett-e vagy rosszat.

*

Ugyancsak Rabbi Jehuda mesélte az első emberpárról:

— Olyan volt az első emberpár, mint az árnyék. Isten fel s alá járt az égből, s ők körül táncolták lábanyomát, az Éden kertjét. Az állatok pedig ültek s nézték őket az Éden fája alól békés figyelemmel. Ahogy leszállt a nap, a két emberárny beleolvadt az éccakába, s a hajnal aztán megint feltámasztotta őket.

Így éltek sokáig boldogan.

De az ördög egy nap eljött megkísérteni őket.

— Árnyékok vagytok csupán, — mondotta a két embernek, — s ha jön az éccaka, el kell tűnnötök. Pedig mennyivel szebb az éj, a nappalnál! Csak látnátok, mi minden van az éccakában, amiről sejtelmetek sincs! Mennyi csillag, mennyi titok és álom! — S biztatta őket, hogy izleljék meg az éjszaka fájáról a gyümölcsöt.

Mikor megtették, egyszerre testet öltöttek. S ahogy meglátták egymást, Éva így szólt:

— Milyen szépek vagyunk, milyen megfoghatók, milyen különbözők! — s örült.

Ádám pedig elszörnyedt:

— Meztelenek vagyunk, akár csak az állatok!

Az állatok erre felbőgtek köröskörül:

— Hiszen olyanok, mint mi!

Fölkelt s elűzték őket maguk mellől.

Az angyalok fent az égből sírvafakadtak s megkérdezték az Istent, mi legyen ezután a két emberrel?

Az pedig így szólt:

— Vigyetek nekik tüzet, hogy védekezhessenek az állatok ellen s hogy jár hassanak az éccakában.

— De miért járjanak? — kérdezték az angyalok. — Nem volna jobb, ha meghalnának?

— Csak hadd járják az éccakát, — felelte az Isten. — Járniok kell, míg meg nem ismerik az éj minden csillagát, meg nem szenvedik valamennyi titkát s végig nem álmodják minden álmát... Akkor majd újra visszatérhetnek hozzám.

Az 1865-ben épült kétkarzatos templom belseje (Kollár felvétele)

DR KUN LAJOS: A VESZPRÉMI ZSIDÓSÁG MULTJÁBÓL

A veszprémi zsidó hitközség a legrégebben megszervezett hazai hitközségek közé tartozik. Megszervezése 200 évvel ezelőtt történt, de ha magában Veszprémben, amely vár jellegénél fogva a szatmári békéig súlyos harcok színhelye volt, azelőtt nem is laktak zsidók, egyes jelek szerint a vár körül elterülő városrészekben már a török hódoltság idején is éltek egyes zsidó családok. 1716-ban szűnt meg Veszprém véghely lenni, attól kezdve datálódik a zsidók letelepedése a belső városba is. 1723-ban gróf Eszterházy Imre püspök a város és a püspökség egymáshoz való jogviszonyát szabályozó edictumában kijelenti, hogy a Veszprém város területén lakó és odatelepedő zsidók ezentúl egyenest a püspök, mint földesuraság joghatósága alá tartoznak. A zsidók csak a püspök engedélyével telepedhettek be és lakhattak a városban, ő adott engedélyt a kereskedelem és ipar űzésére, a püspök szabályozta a hitközség szervezetét, ő nevezett ki zsidó bírót, ki a hitközséget vezette és adott esetben bíraskodott is, a püspöktől nyer a zsidó község jogot kóser vendéglők és italmérések felállítására, ő szabályozza többször a gabonakereskedelmet, amely a veszprémi zsidóság legfőbb foglalkozási ága volt és az alája rendelt zsidók erkölcsi életmódját is ellenőriztette. Mindezek ellenében a püspöknek, mint földesuraságnak a zsidó közösség részéről elég jelentékeny évi díj (Schutzgeld) járt.

A veszprémi zsidóságnak a 18. században két imaháza volt, természetesen nem egy időben, hisz a lélekszámuk igen csekély volt. Az első imaház 1766-ban szűnt meg, akkor rendezték be a másodikat, amelynek egyik frigszekrénytakarója ez évszámot tünteti fel. Az első állandó templomot gróf Zichy Ferenc építtette, ennek használatáért és a gróf telkén épült paplakért a zsidó hitközség 1839-ig évi 200 forint árendát fizetett, mígnem ebben az évben úgy a telket, mint a rajta levő zsinagógát, iskolát

és paplakot a Zichy-családtól a község megvásárolta, a zsinagógát a pesti „chortemplom“ mintájára átalakíttatta és megnagyobbíttatta. 1865-ben épült a ma is szép, nagy, monumentális templom. A veszprémi zsidóság vezetői már száz évvel ezelőtt is nagy súlyt helyeztek arra, hogy a templom tisztelete a hívek külső megjelenése és viselkedése által is kidomboríttassék. Így *Arje Léb Rápoch* bíró, ki 1817-től 1827-ig állott a hitközség élén és országos viszonylatban is jó nevet szerzett magának (ő dolgozta ki 1824-ben 16 pontban azt a szabályzatot, melyet az országos szervezeti bizottság Pozsonyban tárgyalt és melynek egyes pontjai ma megszívlelendők volnának), 1822-ben elrendeli, hogy fehér kalappal, vagy ellenzővel ellátott sapkával a templomba belépni tilos, ha mégis ilyen kalappal, vagy sapkával jelenik meg valaki az istentiszteletnél, azt vallási funkcióval megtisztelni nem szabad. 1841-ben Weisz Ádám bíró (1839—1846) a következőket rendeli el: 1. Az első sorban csak azok foglalhatnak helyet, akik fekete kalappal jönnek templomba, különben hátul a 8 ülés sorokban üljenek. 2. A kóhénok a duchenoláshoz fekete bársonysapkát kapnak. 3. Ima közben a felső testet mozgatni, fecsegni, vagy hátrafordulni nem szabad. 4. Még imádkozni nem tudó gyermekeket a szülők ne hozzák el a templomba, az iskolásgyermek pedig maradjanak tanítóik mellett. A hitszónoklat nyelve héber, zsargon, majd német volt, az első magyar hitszónoklat a jelenlegi templom felavatásánál hangzott el 1865-ben, melyet a városi és vármegyei hatóságok jelenlétében Löw Lipót szegedi főrabbi tartott. 1885-ben a képviselőtestület „az istentisztelet emelése és a vallásos érzület fejlesztése céljából“ a templomba orgonát építtetett és orgonás istentiszteleteket honosított meg.

A hitközség első rabbija (1777—1790) R. Reuvén Rakonitz volt, aki a hírneves prágai rabbinak, Landau Ezé-

kielnek volt egyik legkiválóbb tanítványa. Vele egyidejűleg itt működött egészen 1805-ben bekövetkezett haláláig fivére, Jeruchom Rakonitz dáján, aki a neves pozsonyi rabbinak, R. Méir Bárbynak volt a tanítványa. Reuven Rakonitz távozása után 1791-ben a magyar nyelvű aktákban Dániel Dávid néven szereplő R. Chánánél Pillitz foglalta el a veszprémi rabbiszéket. Ittműködése idején két fontos esemény volt a veszprémi zsidóság életében: egyik a templomépítés, a másik az 1805-ben megnyitott nyilvános zsidó elemi iskola (Normalschule), melynél régebbi csak kevés van az országban. Chánánél Pillitz ma is előkelő társadalmi állásokat betöltő családok öse; családjából kiváló tudósok, rabbik, rabbihelyettesek és orvosok kerültek ki. Egyik fia, R. Jóáb Pillitz 1825—1853-ig a veszprémi hitközség dájánja volt, úgy ő, mint egyik nagyműveltségű orvos fia, Luzzattó Sámuel Dávid neves héber író és költővel bensőséges baráti viszonyt tartott fenn. (Mindkettőnek sírkövén a régi veszprémi zsidó temetőben Luzzattó egy-egy szép költeménye olvasható.) Egyik unokája Pillitz Dániel volt, aki 1843—1847-ig a szegedi rabbiállást töltötte be, majd egy abban az évben megjelent talmudellenes röpirattal kapcsolatban őt ért sok, heves támadás miatt — a röpirat szerzőjéül őt sejtették — lemondott állásáról és a fejféregyei Velencében vásárolt magának földbirtokot. Nagy szerepet vitt a veszprémi hitközség életében a múlt század második felében egy igen nagy talmudi és világi tudással rendelkező unokája, Pillitz Benő (1825—1810), kiváló orvos és botanikus, kinek „Veszprémvármegye növényzete” c. munkáját szakkörök ma is értékelik. A jelenlegi veszprémi iskolaszéki elnök, dr. Pillitz Pál nyug. kórházi főorvos szintén leszármazottja.

Pillitz rabbi halála után R. Árje Juda Fuchs foglalta el a veszprémi rabbiállást (1809—1833). Majd R. József Flesch (1836—1855).

Az eddig felsorolt rabbik a fennállott szabályzatok és püspöki utasítások értelmében nemcsak a vallásos szellem őrei és terjesztői voltak, de bizonyos tekintetben jogiszemélyek is, akik résztvettek az ítélkezéseknél, sőt esetenként a rabbi mint fellebbviteli fórum is szerepelt. A hitközség vezetősége, mielőtt hivatali működését megkezdte, a rabbi előtt a templomban esküt tett. Ugyancsak a rabbi előtt tettek fogadalmat a főbb funkcionáriusok és ő vette ki az esküt azoktól, akiket a bíróság esküre kötelezett.

1855-ben R. Gavriel Fürst dáján mellé Friedrich Manheimer pécsi hitszónokot (Magyar Manheimer festőművész atyját választották meg mint rabbihelyettest és iskolaigazgatót. Ez időtől kezdve a rabbiállás és az iskolaigazgatói állás egybe lett kapcsolva és így maradt a mai napig.

Manheimer távozása után 1859-ben a vallási és világi tudományokban egyaránt kiváló Hochmuth Ábrahám került a veszprémi rabbiszékbe (megh. 1889). Több önálló, leginkább a hitoktatás körébe vágó munka szerzője, dolgozatait a különböző szaklapok, leggyakrabban a Ben Chanaja és a Neuzeit, nagyon szívesen közölték. Németajkú volt ugyan, de Veszprémben megtanult magyarul, sőt a nyolcvanas években már magyar hitszónoklatokat tartott.

Hochmuth halála után (1889) a hitközség 7 évig nem töltötte be a főrabbi-széket, ez idő alatt a múlt évben elhunyt nagynevű hitközségi és községkerületi elnöknek, dr. Spitzer Mórnak atyja, a neves rabbisaládból származott, nagy talmudtudású Spitzer Vilmos látta el a főrabbi teendőit is. 1896—1901-ig a ragyogó egyházi szónok, író, költő és tudós pap dr. Kiss Arnold fejtett ki áldásos működést Veszprémben, utána a nagy talmudtudós dr. Hoffer Ármin volt a veszprémi hitközség főrabbiája és iskolaigazgatója 1929-ig, amely évben a rabbiképző tanára lett.

DR FÜRST ALADÁR: KELL-E MÉG MA IS ELHALLGATNI A ZSIDÓT?

Adatgyűjtő, felvilágosító, becsületvédő munkára vállalkozik az a Dr. Vajna György és Társa budapesti kiadásában, gyönyörű köntösben megjelent 23 éves mű: *Der Ungar in der Welt*. Szerzője: Takács László, aki valóban minden elismerésre méltó szorgalommal gyűjtötte össze a magyar multnak és a mai napig terjedő jelennek azon kiválóságait, kik a külföldön is ismertté tették a maguk és nemzetük nevét. Szakok szerint csoportosított, magasabb nézőszögből összefoglaló, lelkesen megírt cikkeinek mindegyike külön tanulmány. Még a szakembert is meglepi, mennyi ujat tud mondani pl. a magyar mérnökök és építészek nemzetközi jelentőségéről, félig elfeledett Ázsia-kutatók vagy orvosok korszakos felfedezéseiről, hogy 1782-ben Pesten nyit meg a világ legelső műszaki főiskolája, az Institutum Geometricum, hogy az Egyesült Államok iskoláiban kötelező olvasmány „A pál-utcai fiúk”, hogy három magyar születésű Nobeldíj-nyertes van, hogy Kálmán Imre operettjei 100.000 előadást értek el, hogy az Agence Havas megalapítója hazánkfia. Táblázatos kimutatásokban 135 tudóst sorol fel, kik külföldi főiskolákon tanárkodnak és közel százat a sport világbajnokai sorából. Összesen körülbelül ezer rövidebb-terjedelmesebb életrajzzal találkozunk a könyvben.

Kevésbé elégít ki bennünket a munka, ha zsidó szempontból nézzük. Nem mintha hittestvéreinkkel mostohán bánt volna el a szerző; ellenkezőleg: a felsorolt zsidók száma sokszorososan felülmúlja országos arányszámukat. Még a budapestit is. És teljes joggal és meggyőződéssel írhatta nekem a szerző, hogy céltudatos módon domborította ki munkájában a magyar zsidóság hazafias, kulturális és tudományos működését a hazai közélet minden terén. Hogy azonban a „zsidó” szó mégsem fordul elő az egész könyv folyamán, az olyan idejétmúlt mentalitást tükröztet, mely érthető volt a 70-es években, mikor Dóczi Lajos a keresztény-zsidó házasság problémáját letárgyalhatta a „Vegyes párok”-ban, anélkül, hogy szereplői ezt az ominózus szót kiejtettek volna.¹ A mai nemzedék nem olyan „feinfühlig”, ma kimondják a szót: innen is, onnan is. Ma Takács László, amikor a „Theologen” című fejezetben felsorolja a katolikus és protestáns egyház vezérférfiit, bátran megemlíthette volna a zsidó tudomány honi hőrozsait is, a Bacher, Bloch, Kaufmann, Guttmann, Krausz, Strausz professzorokat, kik legalább is annyi dicsőséget szereztek a magyar névnek világviszonylatban, mint akárhány kérészéletű filmsillag vagy távúszó. Vagy Löw Immanuel, a mindenfelől ünnepelet botanikus, orientalista és magyar nyelv-művész csak azért maradt ki a sorozatból, mert egyúttal zsidó pap? Bizonyos, hogy csak politikai elfogultság magyarázhatja meg azt a sajnálatos tényt, hogy a könyvben hiába keressük Herzl Tivadar nevét,² azét a pesti születésű magyarét, aki éppen „in der Welt” szerzett halhatatlan nevet, milliónyi tisztelót és rajongót.

Mindezen hibák, hiányok ellenére nem átalom aláírni és ideírni a könyv egyik fejezetének befejező sorait: „Ezt a könyvet mindenkinek kezébe kellene adni, különösen az érettebb ifjúságnak... hadd győződjék meg az itt felsorolt hiteles adatokból arról, hogy az igazi tehetségnek nyitva áll az egész világ.” Szüksége van erre a biztatásra a mi kétszeresen mellőzött zsidó ifjúságunknak is.

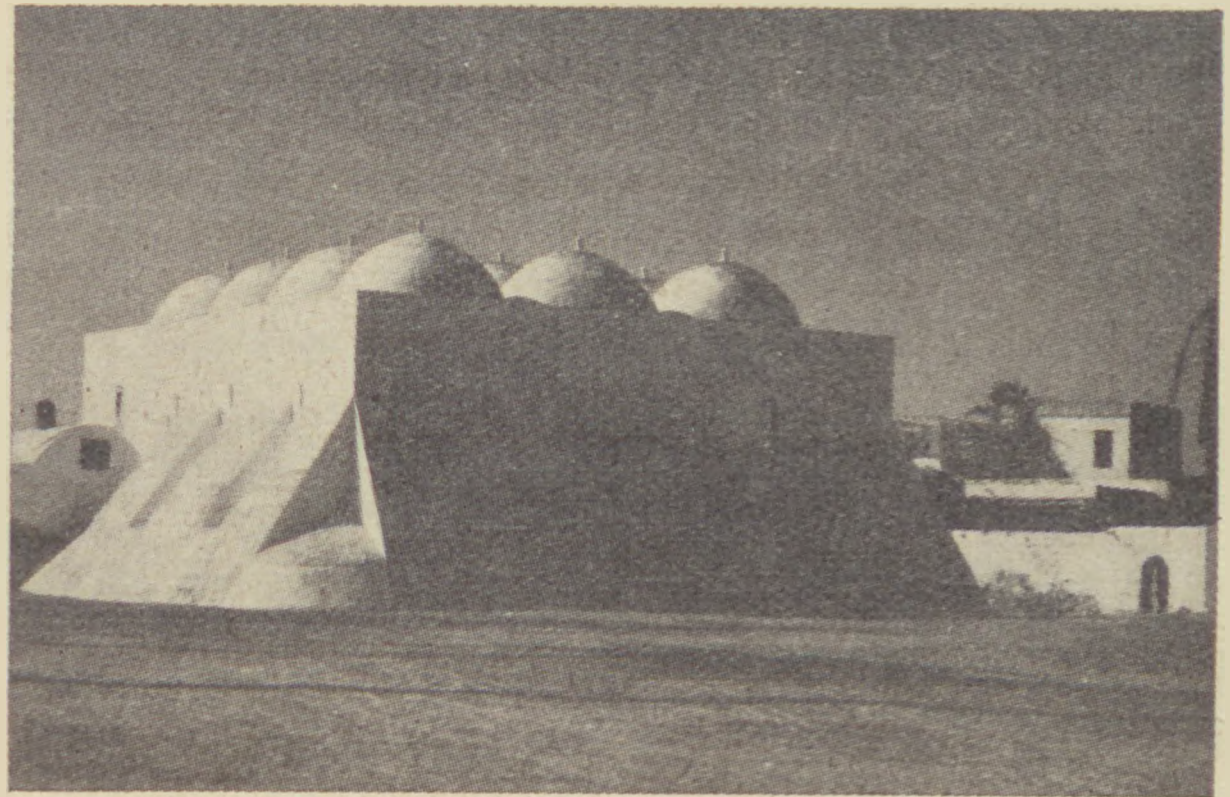
¹ L.: Dr. Fürst Ilona cikkét „Mult és Jövő” 1934 ápr.

² Nordaut mint essaystát méltatja, Hameirit mint „Az ember tragédiája” és „Bizánc” héber fordítóját.

Tripoli. A zsidó negyed

(Radó Ferenc felv.)

Tripoli. Zsinagóga a város végén

CSERMELY GYULA: A REJTÉLYES ÜZENET

A tizenötödik század nyolevanes éveiben történt, mintegy tíz évvel azelőtt, hogy Hispániából kiűzték a zsidókat.

Rabbi Dániel ben rabbi Simeon hálévi troyesi dúsgazdag kereskedő, aki Figuérashól került Franciaországba, Rási városában, Erev-peszách napján este, hazajövén a templomból, éppen a hagyományosan megterített asztalhoz akart ülni, hogy kiddust mondjon és megkezdje a szédert, amikor nem minden zaj nélkül kinyit az ajtó és egy idegen férfi, harminc-harminckétéves lehetett, kissé izgatottan jött be a szobába.

Négyen voltak a szobában, rabbi Dániel, a felesége és két kis fia. Az idegen vendég — péntek este lévén — nem: moádim leszimchah köszöntéssel jött be a családhoz, hanem figyelemmel arra, hogy szombat van, azt mondta: sábátchem limnuchah, szombat naptok pihenésül szolgáljon, amire rabbi Dániel részéről: sábátcho leszimchah volt a válasz. A te szombat napod örömdre szolgáljon.

Jóllehet az idegen kifogástalan héberséggel beszélt és rabbi Dániel válasza után ugyancsak néberül folytatta: — Ivri ánochi méerec moládtcha, szülőhazádból való zsidó vagyok, — a családfő mégis némi bizalmatlansággal fogadta a jövevényt. Rási városa akkor még tekintélyes, virágzó hitközség volt, volt temploma, rávja és két rabbiszéki ülnöke, vagyis dájánja is és rabbi Dánielnek eszébe jutott, mire intette hívőit legutolsó templomi szentbeszéde alkalmából, a hitközség körültekintő rávja. Minden időben történt, hogy alávaló vádakot koholtak a zsidóság ellen és ezért azt ajánlotta a ráv, hogy fokozott éberséggel kell figyelni minden idegent, — még akkor is, ha beszédre és külsőre zsidónak látszik — aki peszách előtt vagy közben bukkan fel a városban és keres a zsidókkal érintkezést. — Hátha ez az idegen is — gondolta magában rabbi Dániel — aki a szava szerint zsidó, mégsem zsidó, hanem ármánykodó ellenség?

A jövevény kezében könyv volt és ez szeget ütött rabbi Dániel fejébe. Péntek este van és könyvvel jár... ez gyanús. Meg is kérdezte az idegent, hol szállt meg és ez azt adván válaszul, hogy a városi fogadóban vett lakást, rabbi Dániel rosszaló megjegyzést tett. — A fogadós: zsidó — mondta. — Nem kérdezted meg tőle, vagy nem mondta meg ő neked, hogy itt Troyesben nincs eruv, tehát tilalmas volt magaddal hoznod ezt a könyvet is?

Az idegen cseppet sem jött zavarba. Spanyolra for-

dítva a beszédet, szinte méltatlankodva és parancsolóan felelte:

— Ne törődj most az eruvval, senor. Elhoztam ezt a könyvet, otthon maradt öcsédnek az imádságoskönyve ez, talán ismered is és ebben az öcsédnek sajátkezű írása te hozzád. Segítségedet kéri, legsürgősebb segítségedet, senor, mert nagyon nagy veszélyben az élete.

— Veszélyben az élete? Hogy-hogy? Rabbi Dániel szíve verése majdnem megállt.

— Halálra ítélték, meg fogják égetni az öcsédet. De ha megvesztegeted a börtönőrt, az elő fogja segíteni a szökését. Arra kér hát öcséd — itt van a sorok között, olvasd — hogy legalább is ezer aranyat vegyél magadhoz, váltott lovakkal siess Figuérasha és mentsd meg a legborzalmasabb haláltól. Tíz-tizenkét nap alatt ott lehetsz.

Rabbi Dániel szinte kikapta a kézzel írott könyvet az előtte álló jövevény kezéből és majd összeesett, amikor olvasta — semmi kétség, öccse írása volt — hogy segítséget kér tőle az öccse. „Hamis vádat koholtak ellenem és máglyahalálra ítélték el engemet. Siess hát ide Figuérasha, legalább is ezer aranyat hozz magaddal, ezzel megvesztegetheted a börtönőrt és megmentesz engem a haláltól.“

Rabbi Dániel szinte beleroskadt a fehér vánkosokkal kipárnázott zsöllyébe és a tehetetlen megkötöttség a kétszeresére fokozta fel fájdalmát. Ha hétköznap, munkanap volna, akár azonnal rohanhatna, hogy fél napi késedelme se lehessen és megmenthesse testvére életét... de szombat van és holnap este is, holnapután is egész nap ünnep lesz: megszegeztelenítheti-e a szombatot és az ünnepet?!

Mikor emberéletről van szó — jól tudta ezt rabbi Dániel hálévi — nincs szombat és nincs ünnepnap, még akkor sem, ha másvallású élete van veszélyben, de: a veszélynek közvetlennek kell lennie. Például: valakinek meggyulad a ruhája, szabad letépni testéről a ruhát, vagy veszett kutya támad rá egy emberre: szabad puskát ragadni és le-durrantani a kutyát.

— De közvetlen veszélyben-e az én testvérem élete, — kérdezte magában rabbi Dániel — hogy megszeghessem miatta a szombatot s mingyárt széder után kocsi-ra ülhessek? Hátha várhatok holnapután estig?

Mingyárt széder után! Rabbi Dániel szívében nemcsak kétségbeesés tombolt, de fellobbant benne nagy harag is. — Micsoda zsidó ez a jövevény, — gondolta — hogy így ajtóstul tört be a házamba: halálra ítélték az öcsédet! Nem

várhatott a rossz hírrel legalább széder utánig, hogy ne rontsa el ünnepi esténket? Igazi jó zsidó ilyet nem tesz.

— Vagy — riadt fel tépelődéséből a családfő — nem is igaz, hogy az öcsémet baj érte és az egész csak egy gyalázatos kelepce? Csak el akarnak csalni, hogy siessek el hazulról, gazdagon megrakodva arannyal, hogy útközben kifosszanak, meg is öljenek?

— És ez az idegen csak segítőtársa a gazoknak? — gondolta nagy felháborodással rabbi Dániel és még mindig nem kezdett hozzá a széderhez. — Hát lehet is ilyen hangulatban? — mormolta. — És most mit higgyek... azt-e, hogy ez az idegen csakugyan gazember?

— De az imakönyv, amelyet elhozott?! — kapott észbe szinte bűnbánattal rabbi Dániel. — Ismerem, az apámé volt és öcsém keze írását is ösmerem.

Megint maga elé vette a könyvet és megnézte-vizsgálta öccse írását. Mikor először olvasta az üzenetet, csak végigszáguldott a sorokon a szeme, most úgy nézte rabbi Dániel az írás minden szavát és betűjét, ahogy ékszerszek egy drágakőnek a csiszoltságát és valódiságát vizsgálják.

És egyszerre világosság is, reménykedés is gyúlt ki a szemében. Mert úgy vette észre, hogy az üzenet egy-egy betűje egy árnyalattal nagyobb a többinél, vagy egy-egy betű fölött alig észrevehető pont van. És összeolvastán ezeket a betűket, legnagyobb meglepetésére négy szót kapott. „Áltiró vőál száászé“ — ne félj és ne cselekedj — olvasta mintegy felszabadultan a nagy nyomástól és olyan bizakodás sarjadt a lelkében, hogy megkezdte a széderesti szertartást, asztalához ültetvén az idegent is.

Mikor vége volt a szédernek, a jövevény türelmetlenül kérdezte: — Nos, indulunk végre, senior Dániel? — Ez utóbbi pedig nyugodtan felelte: — Csak nem gondolod, hogy megszegem a szombatot? Majd csak akkor, ha az egész ünnepnek vége lesz.

— Nyolc napig akarsz várni?! — fakadt ki bosszúsan az idegen. — Hátha akkor már késő lesz, senior?

— Nem félek — felelte rabbi Dániel. — Nem félek és nem teszek semmit.

Így mult el az ünnep első napja. Ünnepnap második estéjén — éppen széderhez készült a család és az idegen is ott ült az asztalnál — kivágódott az ebédlő ajtaja és egy fiatal ember rontott be a szobába. Porosan, izzadtan, előbb nevetve a holdogságos nagy örömtől, majd meglátván az idegent, gyilkos haragra torzult el az arca.

— Öcsém! — kiáltott fel rabbi Dániel és keblére akarta ölelni a fiút, de ez elfordult: — Előbb ezzel itt végezzek! És vad dühvel neki akart ugrani, de rabbi Dániel útjába állt, mondván: — Haragod percében ne akarj ítélni, majd később.

Száz kérdés következett és száz felelet és ezekből megtudta senior Dániel, hogy a figuérasi alcaldenak és az ő segítő társának, a magába roskadt idegennek ravaszul kieszelt fondorlatos műve az egész. — Csakugyan úgy volt — beszélte el a fiatal ember — hogy vádat koholtak ellenem és elfogtak, megjegyzem, nem főbenjáró vádat és amikor megtudta az alcade, hogy Troyesban egy dúsgazdag testvérem van, arra kényszerített, hogy segítségemet kérjem, úgy adva elő a dolgot, hogy már halálra is ítélték engemet. De én átláttam a szitán, hogy az eladósodott alcalde vagy ide akar csalni és itt fosztani meg téged a pénzedtől, vagy esetleg a segítője, az a gazember ott, már útközben veszi el pénzedet, esetleg orozva meg is öl. Azért pontoztam meg az üzenet egyes betűit, hogy ne félj és ne mozdulj el hazulról. Imakönyvembe kellett írnom az üzenetet, hogy olyan látszata legyen a dolognak, hogy becsempésztettem hörtönömbe s megint kicsempésztettem

onnan a könyvet. Tudtam, hogy ezután első dolguk lesz, hozzád juttatni imádságos könyvemet, és mert félttem, hogy a pontozás mégis csak elkerülheti figyelmedet, másnap éjjel kiszöktem a hörtönből, hogy megelőzzem az alcalde bűntársát... Hála Istennek, hogy itthon maradtál, bátyám... S most mit csináljak azzal a gonosszal ott... megöljem?

Senior Dániel saját testével fedezte az idegen testét. — Menekülj, amerre utat látsz — mondta, majd szeliden az öccséhez fordult: — Büntetését hízd rá az Istenre.

E. FLEG: ÁBRAHÁM LÁTOMÁSA *

„A csillagok jelei, a hold jelei és a napnak jelei Isten kezében vannak.“

Jubileumok Könyve

Úr-Kaszdin földjén, a víz-övezte
Sikon Ábrahám nyájával heverész.

És íme, az égen új csillag kél este.
És szóla a pásztor:

„Istar, te kelsz fel és

Bundád ott fönn e fény —
Bárány, kihez anyám s atyám
Leborulva a síkság fövényén
Imákat zengenek a nap alkonyatán:
Isten vagy-e?

De Istar lelke fönt

Már hullva elköszönt.

S már az égen kele új hold.
És szóla a pásztor: „Gida,
Bundád csupa fényfolt,
Ó, Szin, kinek erejét és termő ölét
Zengi a városban is feléd
Hét tornyon szűzek kórusa,
Isten vagy-e?“

De Szin mint jelenés

A dombon elenyész.

És íme, a menybolt új napot hoz,
És szóla a pásztor a naphoz:
„Rőt selymű és szeplőtlen bika,
Semes, kinek nevét fennen zengik a
Vének — sugaras szarvaid
Démonok karmait
Űzik el. Isten vagy-e?

S aranyászlához, éjre,
Semes már holtan ére.

És szóla a pásztor az űrnek:
„Istenek-e azok, akik így letűnnek?“

Gida, bárány, bika, ti mind
Jöttök s mentek megint,
S haladván útagon, ne nézzél föl az égre,
Világosságomat vidd el a világra,
Az egek Istene él benned földre szállva.“

És indult a pásztor s nem nézett föl az égre
S amerre ment, az Örökkévaló kíséerte.

Fordította: GYÖRGY OSZKÁR

* György Oszkárnak most jelentek meg kitűnő Fleg-Spire-műfordításai, összegyűjtve. Az értékes könyv megszerzhető a Szerzőnél.

Patai József összegyűjtött munkái

jubiláris diszkiadás 7 kötetben
művészi illusztrációkkal

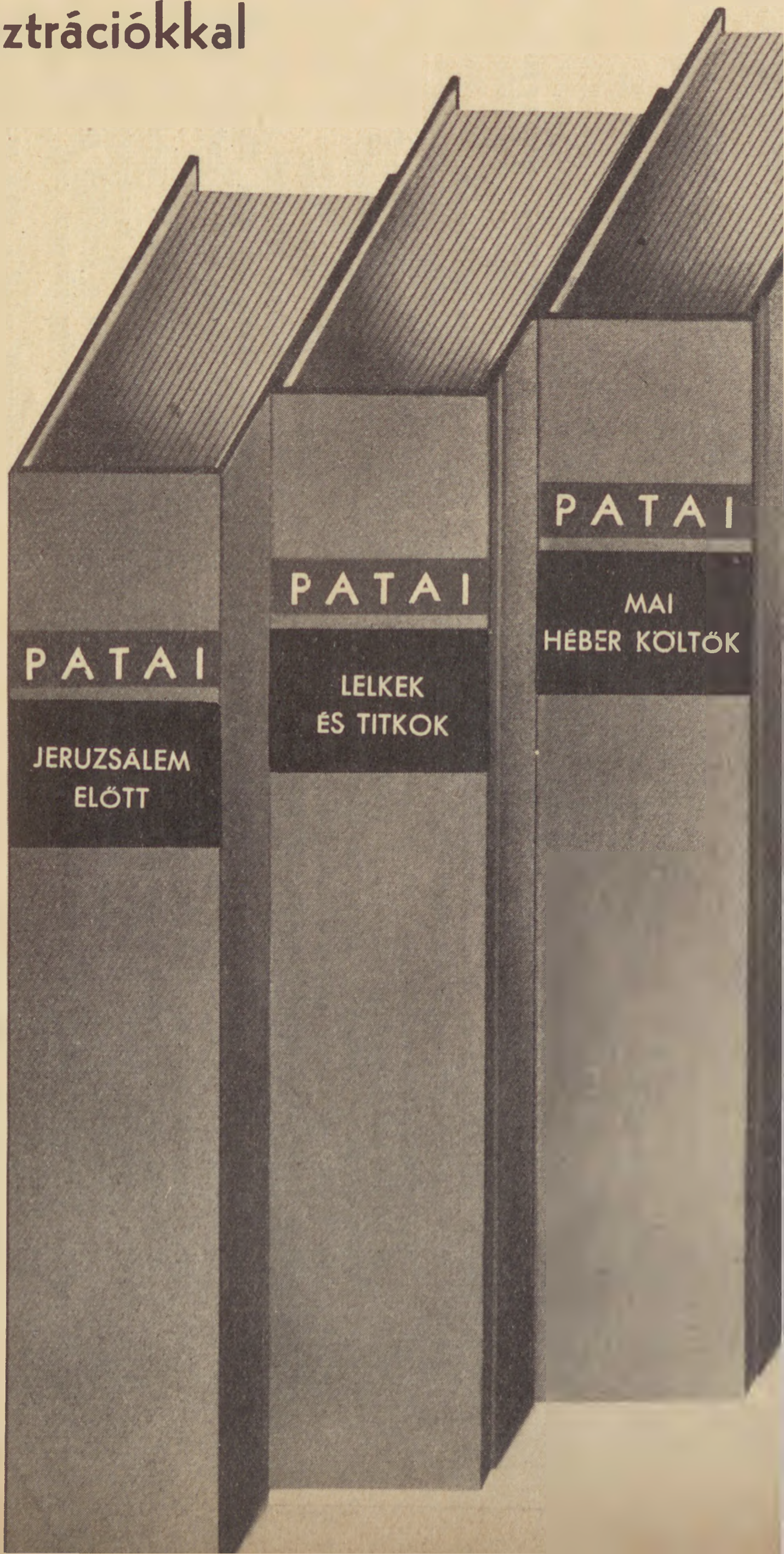
Ára

**egészvászon-
kötésben 32 P**

(Bolti ára 40 P lesz)

Fizetendő a megren-
delésnél 8 P. A többi
24 P 1935 februártól
kezdődő 3 pengős
havi részletekben fi-
zethető.

A jubiláris bizottság
kéri a *Múlt és Jövő*
olvasóit, küldjék be
postafordultával mel-
lékelt lapon előjegy-
zésüket. Az előjegy-
zett példányokat a
szerző sajátkezű
aláírásával látja el.

PATAI

AZ ÚJ
SZENTFÖLD
ÚTJAIN

PATAI

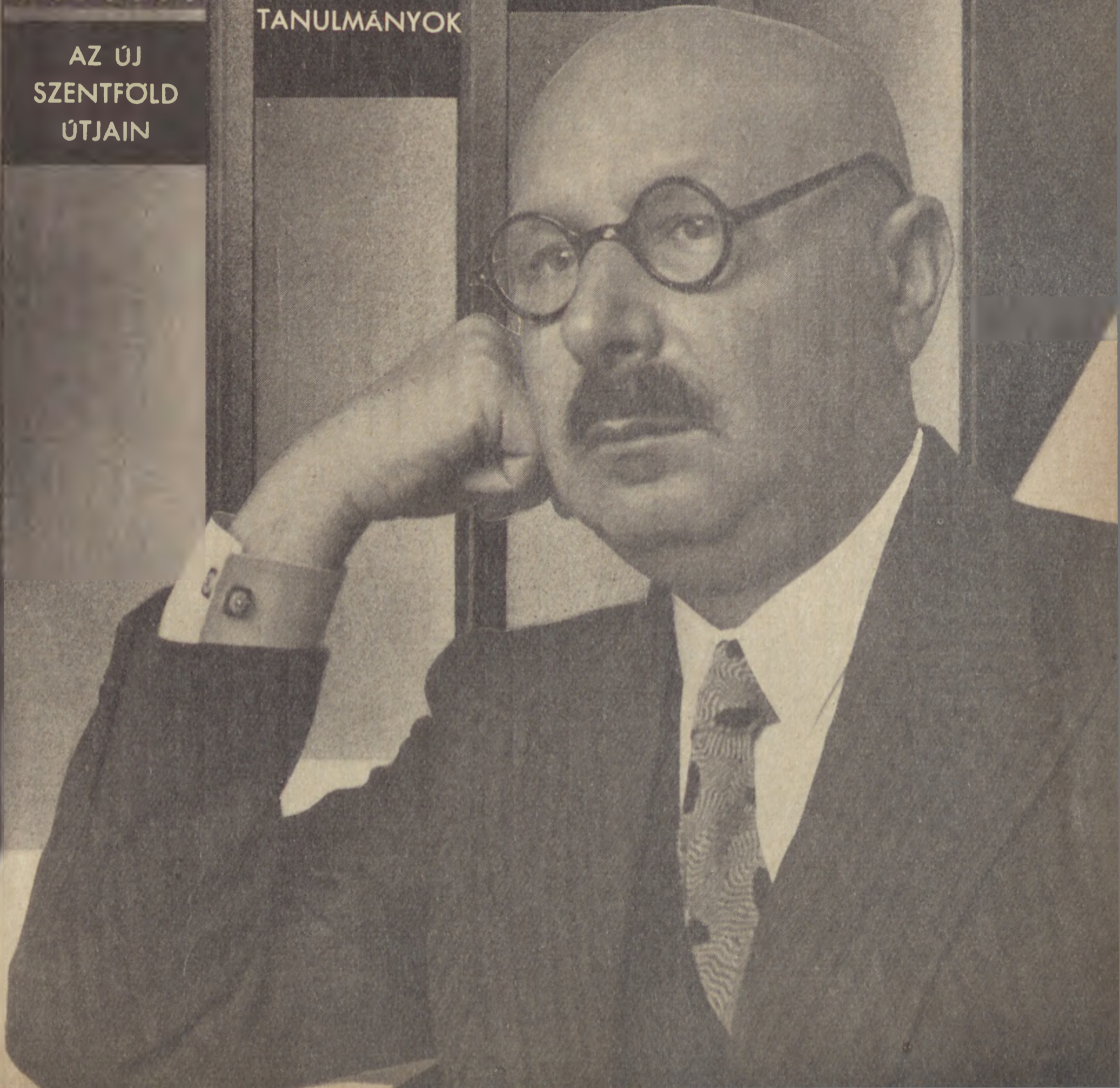
TANULMÁNYOK

PATAI

A ZSIDÓ
KULTÚRÁÉRT

PATAI

AZ ŐSI VÉR
KÖZÉPSŐ KAPU

PATAI JÓZSEF: BEVEZETŐ KASTEIN ELŐADÁSÁHOZ

Míg Kastein előadásai Brünntől Londonig, Bécsben és Párisban, Amsterdamban és Brüsszelben mindenütt a legharmonikusabb visszhangot keltették, budapesti előadásához egyik felekezeti lapunk téves megjegyzéseket fűzött. Polémia helyett közöljük Kastein egyéniségének e rövid méltatását, mely pesti és győri előadásainak bevezetésül hangzott el:

Régi héber axioma tanítja: **מקצת שבהו בפניו**

Valakinek a jelenlétében az őt megillető dicséretnek csak egy részét szabad elmondani. A mi illusztris vendégünk, akit tisztelettel és szeretettel köszöntünk, Josef Kastein nem érti hazánk nyelvét és így bátran a szemébe mondhatnám az ő teljes dicséretét is. De az a meleg méltatás, melyben az egész magyar sajtó Kastein egyéniségét, írói és történetírói jelentőségét részesítette, fölöslegessé teszi ezt. Kastein könyvei közkézen forognak és aki írásaiba elmélyed, meghatottan látja, mily szerény alázattal húzódik meg a szerző a háttérben, az ő történetírói magaslátán, ahonnan a dübörgő eseményeket szemléli. Mint a hajdani judeai próféta, aki fönt a hegycsúcson egy szikla rejteke mögül figyelte az Úr félelmetes elvonulását, látta a nagy szélvihart, mely hegyeket bont le és sziklákat zúz széjjel. És szólt: „Nem a viharban van az Örökkévaló“. És a vihar után mennydörgés: „Nem a dörgésben van Isten“. És a mennydörgés után tűz. „Nem a tűzben van Isten“. És a tűz után halk, csendes hang „kól demamá daká“. És Élijahu próféta palástjába burkolja arcát, hogy meghallgassa az Örökkévaló szavát. Josef Kastein így figyel a Történelem elvonuló korszakait, nemzeteknek egymást emésztő tűzharcait, melyekkel szemben a „zsidó háború“: harc az egy istenségnek és az ebből következő egyemberiségnek eszményeért. A „világszellem fluidumát“ érzi a zsidó történelem folyásában. Csak a legmélyebb értelemben vett hittel közeledhetünk a zsidó történelem felé — írja Kastein az „Eine Geschichte der Juden“ című nagy művében. Ez a hit pedig abban a meggyőződésben kulminál, amivel a zsidó állam elpusztulásának utolsó korszakát fejezi be: *minden elpusztult, de megmaradt minden, mert megmaradt a szellemi erő! A szellemiség síkjára vetítődik át ezután minden.* És ebből a szemszögből nézve az ő történetlátása telítve van finom absztrakciókkal és definíciókkal, melyeknek a követéséhez koncentrálnunk kell egész figyelmünket.

Amit Kastein az elpazarolt messiási törekvések motívumairól, a Gálut és a diaszpóra elhatárolásáról, az „als-ob“, a „mintha“-zsidóságról (amely éppen az ellentéte a minta-zsidóságnak) a messianizmus és a misszió szétválasztásáról, a zsidóság atomizálódásáról, a térenlküli zsidó szellemről, a nemzeti rekonstrukcióról, a zsidó válás szekularizációjáról, a termékeny káoszról és a dinamikus centrumról mond és klasszikus stílusával kifejt, — mind olyan mélységeket nyit meg, melyekbe elmerülni csak feszült figyelemmel és ünnepi áhitattal lehet.

Kastein felfogása szerint: *zsidóság annyi mint szellemiség emberének lenni az egész világon.* A zsidó nem lehet semleges semmilyen eszmei áramlattal szemben. Mert döntést követel tőle belülről és kívülről mindenki. Elsősorban pedig önmaga. *Zsidó: az egyetemes megváltáskeresés embere.* Azért áldozott és lett oly gyakran maga is áldozat annyi eszme oltárán. Mert mindig előtte lebegett a nagy remény: hátha ebben rejlik a világmegváltás magva! Nem az élen-haladásra való törekvés ez, amint

sokan vádolják. Nem hatalomravágyás. Ellenkezőleg. *Zsidó: a hatalomnélküliség embere,* aki mindig a szellem hatalmában és az eszme győzelmében bizakodik. Sokszor katasztrófába rohan az eszméért. De egy nép történetének alapjai, — tanítja Kastein, — nemcsak vágyak, remények és teljesülések, hanem ugyanolyan mértékben *katasztrófák* is. A zsidó történelem célja *nem az apollógia, ami ugysem használ,* hanem az események tanulságainak levonása, felelősségünkre, önmagunkra való eszmélés. Történeti disztanciából nézi a német zsidóság katasztrófáját is, amely pedig személyében is súlyosan érintette. A zsidóság „Organisation der Zeitlosigkeit“, Idők fölött lebegve egy dinamikus centrumból indult ki, mint egy örök eszme kivetített sugara és folyton ebbe az ő centrumba való visszatérésnek vágya határozza meg útját.

Így látja Kastein a mai Palesztina-problémát is. Egy új korszak kezdetének, amelyben a zsidó nép újra aktív tényezője lesz a történelemnek. A történetíró magaslátáról nézi a zsidó reneszánsz eseményeit. De természetes, hogy nem a közömbös ember távolságából, hanem mint saját népe sorsának eldülését. Az új Palesztinában *szellemi középpontot,* produktív megújodási területet lát és ennek a nemzeti otthonnak a *fölepítése és erősítése sehol semmi-féle ellentétben a zsidóság hazafias magatartásával nem juthat.*

Együtt jártunk legutóbb a Szentföldön Kasteinnal és alkalmam volt nemcsak írásaiból, hanem személyes közléseiből is megismerni azt a magas tiszta történelmi felfogást, amellyel ő a fejlődő ős-új országot nézi. És azt hiszem, a magyar zsidóság hálával fogadja, hogy a Pro Palesztina Szövetség útján közelebből ismerkedhet meg az „Uriel Acosta“, „Sabatai Cvi“, „Süsskind von Trimberg“ szerzőjével, kiről a minap Vészi József azt mondotta: „*nagy elme, minden műve maradandó érték.*“

A Pro Palesztina elnöksége nevében köszöntlek, Kastein mester. A magyar zsidóság legjobbjai ülnek itt és figyelnek áhitattal a Te tanításodra.

OSCAR LEVERTIN: A PRÁGAI ZSIDÓ TEMETŐBEN

*Ne tégy a sírokra virágot,
Haldokló csokrokból díszes övet...
E holtaknak kő volt éltük jutalma. Látod:
Nem volt tavaszuk: tégy egy követ...*

*Elfáradt ősök vén szokása
Kavicsot tenni az elhalkult szívre...
Gettókba üzték ezer évig. Most ez a háza.
Kis kövek jelzik: s ez az emléke, híre...*

*Hazátlan bolyongott, s tövises útján,
Itt pihen csöndben szárnyaszegve,
Most elmereng a gyűlölők gúnyján,
S szomorúsága virraszt csak felette...*

*Itt alusznak mind a béke ölében,
Tisztán, szelíden: ifjú és öreg,
Ne tégy a hantokra szeretetképpen
Gallyat, virágot: csak egy követ...*

Ford.: STEUER SÁNDOR

TOLLHEGYRŐL

A BOLYGÓ HAJÓ

Várnából indult el 300 kivándorlóval, akiknek minden reménye a palesztinai part elérése volt. Vizumok nélkül akarták elérni céljukat. És a lelkiismeretlen ügynökök hízatták: csak jöjjenek, majd csak elintéződik valahogy. És bolyongott velük a hajó az egész Földközi-tengeren, megközelítettek minden kikötőt, Jaffát és Haifát, Alexandriát és Beyruthot, a görög partot és a törököt, sehol sem engedték a hajót kikötni, sehol sem engedték a vándorokat kiszállni. És a hajó bolyong az utasokkal a nagy vizen, mint egy megelevenedett ballada, mint egy úszó tragédia. És ki tudja, mi lesz a vége? Ezt a kérdést meg kell valahogyan oldani és a Palesztináért dolgozó hivatalos tényezőknél meg kell találni a módját annak, hogy a Palesztinába igyekvő tömegek ne lehessenek „kereskedelmi áru”, „export-cikk”, „hajórakomány”, „fuvartétel”, amelyért verseny folyik és sokszor, fájdalom, tisztességtelen verseny.

A SAAR-VIDÉK MENEKÜLTJEI

A Saar-vidék zsidósága, olvassuk a külföldi lapokban, megkezdte menekülését. Zsidók, akiknek már apái, nagyapái ott születtek és laktak a Saar-vidéken, menekülnek a harmadik birodalomba való visszatérés elől. Nem mintha a Saar-vidék zsidósága nem érezne együtt a németekkel abban, hogy hazafias törekvései teljesebbé menjenek. Tragikus a sorsukban éppen az, hogy bármiképpen és bármilyen őszintén kínálják fel közreműködésüket, csak a gyanu és a visszautasítás az osztályrészük. A Saar-vidék zsidóságát kizárják a nemzeti ünnepből, akár így, akár úgy. Akkor is, ha heroikusan, nyíltan szavazna a visszatérés mellett. Valósággal a feje fölött érzi a prófétai átkot: „Ne örvendj Izrael, ne ünnepelj a nemzetek között.” Ha meg külön mer ünnepelni, akkor rámondják, hogy „elkülönködő” és „sajátmaga építi magának gettóját.”

ZÜRICHBEN IS, AMSTERDAMBAN IS

Zürichben is, Amsterdamban is parázs tüntetés volt a zsidók ellen. Senkisem tudja, miért, honnan, minek, mi okból, mi célból? Egyszerre csak kirobban itt is, ott is, Zürichben egy német kabaré, Amsterdamban talán egy német mozidarab körül. És valóban megdöbbenő, ha olvassuk egymás után a híreket: Itt is, ott is, amott is. Még Dél-Afrikában is, Amerikában is. Alig van a földnek egy része, ahol ne ütné fel a fejét a reakció, amely az első diadalt az antiszemitizmus fellobbanásában látja, második diadala pedig általános felforgatásba, anarchiába torkol...

SMUTS GENERÁLIS A ZSIDÓ KÜLDETÉSÉRŐL

A Lord Reading elnöklete alatt tartott londoni nagygyűlésen Smuts generális, volt miniszterelnök többek között kifejtette, hogy a zsidóságnak nagy küldetést kell még teljesítenie az emberi haladás előmozdításában. A zsidó prófétáknak köszönhetjük a tant, hogy a mi világunk nem az erőszak, hanem az igazság világa kell hogy legyen. És rettenetes, hogy éppen az ellen a nép ellen vét a világ a legtöbbet, amely ezt a tant hirdette. A szabad gondolat elfojtása kultusz lett ma. A biblia szerint az embert Isten a maga képmására teremtette és ma egyes diktátorok át akarják formálni az emberiséget a maguk képmására. Smuts generális beszéde a német zsidó menekültek javára rendezett mítingen hangzott el, össze is gyűlt nyomban

vagy 5000 font, de Smuts generális maga is érezte, hogy a pénzgyűjtésnél sokkal fontosabb a hitvallomás és a kétségbeesett emberi lélek bizalmának helyreállítása. Ezért emelte ki a mai szomorú idők sebeinek balzsamául azt a lélekemelő virágzást, amelyet az új Palesztinában tapasztalt: „A mai sötét világnak egyetlen vigasztaló világító pontja ez” — mondotta. Ez a „hitterjesztés” az, ami többet jelent, mint a pénzgyűjtés. Ez csak pillanatokra segíthet, amaz pedig új fényt gyűjt a homályban.

ZSIDÓ HUMOR

VÁGYAINAK FELÉT SE ÉRI EL

„Nincs ember, aki meghal és elérte volna vágyainak felét” — mondja a Talmud. És a lublini rabbtól kérdezték tanítványai: Hiszen ez a mondás ellentétben van egy másik talmudi mondással, mely így szól: „Ha van neki száz, kíván kétszázat”, tehát csak kétszer annyit kíván az ember, mint amennyije van és eszerint, igenis, eléri legalább vágyainak a felét? Mire a lublini mosolyogva felelt: Ti félreértitek az utóbbi talmudi kijelentést. Úgy kell értelmezni: „Ha valakinek van száz, kíván kétszázat hozzá a százon felül. Tehát vágyai felét sem éri el az ember.

BIZTOS SZER A TOLONGÁS ELLEN

„Ha számlálni akarod Izrael fainak fejeit, adjon mindenki váltságdíjat, egy fél sékelt, hogy ne legyen köztük csapás...” Így kezdődik a Bibliában a számlálás fejezete. Mi összefüggés van a kettő között? — kérdezte egy humorista. A magyarázat ez: Mózes ismerte a zsidókat, félt, ha kihirdeti, hogy népszámlálás lesz, mindenki tolong, hogy az elsők között legyen és még verekedéshez, katasztrófa-hoz vezethet. Azért elrendelte, hogy a számlálás alkalmával mindenki fizet egy fél sékelt. Már ez is elegendő lesz arra, hogy ne túlságosan tolongjanak.

A KUTYA TITKA

A csortkovi magyarázta egyszer: Miért szokott a kutya a disznó fülébe kapni? Felelet: „A Talmud közmondása szerint „nincs gazdagabb a disznónál és nincs szegényebb a kutyánál.” A disznó mindenütt megtalálja a megélhetését, a kutyának meg loholni kell száraz csont után. Ezért kap a kutya a disznó fülébe és ezt súgja neki: Te, testvér, gazdag vagy, hát miért vagy disznó?

A ZINKOVICZI EPIKUREUS

Híres hitetlen eretnek volt a zinkoviczi Chájim Smerl. A zinkoviczi rabbi szerette volna megtéríteni és egyszer, Jómkipur előtt így szólt hozzá: „Írigyellek, Chájim Smerl.” „Miért?” — kérdezte az eretnek. „Mert reményem van reá, hogy holnap, Engesztelés böjtnapján megtérsz és akkor az összes bűnöket átváltoztatja az Ég jótéteményekké. Milyen nagy leszel te, Chájim Smerl! Több jótétemény lesz a számládon, mint száz igazi szentnek...” „Tudja mit, rabbi úr, — felelt Chájim Smerl nyugodtan — várjon még egy esztendeig és akkor még jobban fog írigyelhetni...”

REB ZISELE HUMORÁBÓL

Reb Zisele szóbaereszkedik a vonaton a kalauzzal: „Milyen messzi van Krakótól Lembergig?” — kérdi tőle. „350 kilométer” — feleli a kalauz. „És Lembergtől Krakóig?” — folytatja a kérdést Reb Zisele. „Ugyanennyi.” „De micsoda kérdés ez?” — mérgelődik a kalauz. „Nálunk nem olyan egyszerű a dolog” — feleli Reb Zisele. „Nálunk pl. Purimtól Pészachig csak négy hét, míg Pészachtól Purimig negyvennyolc hét.”

A MULT ÉS JÖVŐ NAGY JUBILÁRIS KULTURESTJE A ZENEAKADÉMIÁN 1935. JANUÁR 20-ÁN ESTE FÉLKILENCKOR

1935-ben tölti be a Mult és Jövő fennállásának 25. évét. Ennek megünneplésére nagy jubiláris bizottság alakult, melyben résztvesznek a legkiválóbb hazai és külföldi közéleti férfiak, írók, művészek, tudósok, felekezeti különbség nélkül. Köztük dr. Baltazár Dezső püspök, dr. Blau Lajos, dr. Guttman Mihály rektorok, dr. Hevesi Simon, dr. Kiss Arnold vezető főrabbi, Stern Samu, az Országos Iroda elnöke, Prof. Strausz Adolf, Löw Immanuel, Vészi József felsőházi tagok, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Fényes Adolf, Hermann Lipót festőművészek, Prof. Pfeifer Ignác, Prof. Török Lajos, Prof. Donáth Gyula, Prof. Marcalli Henrik egyetemi tanárok, Wertheimer Adolf, dr. Szemere S., Kóbor Tamás, Peterdi Andor, Hajdu Miklós, dr. Csergő Hugó, Holder József, Lakatos László, Somlyó Zoltán, Munkácsi Bernát, báró Hatvany Bertalan, Kramer Miksa, dr. Friedmann Ignác, Eppler Sándor, dr. Endrei Henrik, Prof. Mahler Ede, Prof. Heller Bernát, dr. Miklós Gyula, dr. Fodor Lajos, Magyarország, az utódállamok és a külföld legnevesebb főrabbijai stb.

A jubiláris bizottság határozata folytán: a jubileumi esztendő nagy kultúrest vezeti be, mely a Zeneakadémia nagytermében 1935 január 20-án, este fél 9 órakor lesz. Az est műsora méltán művészi eseménynek mondható. Csak a kiemelkedő számokat említjük: Dr. Baltazár Dezső püspök: Üdvözlés kívülről, Gál Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja, Beregi Oszkár, Fehér Artur, Hollán Lili, Tordai Judith a Biblia, a héber költők és Patai József legszebb verseiből mutatnak be szemelvényeket és jeleneteket, részben kórus- és orgonakísérettel. Basilides Mária, a magyar kir. Operaház művésznője, Sándor Erzsi kamaranékesnő, az Operaház örökös és tiszteletbeli tagja, Kálmán Oszkár, Somló József, a magyar kir. Operaház művészei, Lendvai (Leopold) Andor, a müncheni operaház 5 éven át első baritonistája, most az Operaház művésze a biblikus és a héber zene, továbbá Kelen Hugónak Patai József verseire írt kompozícióit fogják bemutatni, részben kéziratból. Gellért Lajos és Ürmösi Anikó Stefan Zweig Jeremiásából fognak bemutatni jelenetet. Az országhatárokon túl is ismert művészek mellett a Mult és Jövő programjának híven ebben a fényes keretben is alkalmat ad új tehetségek elindulására. Bemutatkozik először ezen az estén Kelen Hugónak tanítványa, dr. Markó József, Fényes Andor, a Weingartner díszhangversenyen is feltűnt hegedűművész, a Hubay-díj nyertese, dr. Molnár Imre tanítványa, Rózsa Vera és Gotschall karnagnak tizenegy éves tanítványa, Kleinberger Árpi. A jubileumi zsoltárt Abrahamsohn Manó főkantor fogja kóruskísérettel előadni. A jubileumi est kíséretét Kelenné-Hirschl Rózsi, Kenéz Lili zongoraművésznők, Akom Lajos tanár, orgonaművész és Gotschall karnagy látják el. A kultúrest rendezése olyan, hogy az óriási műsor dacára nem fogja túlhaladni a normális hangversenyidőt.

A jegyeket az országos érdeklődésre való tekintettel, tanácsos már most beszerezni a Mult és Jövő szerkesztőségében. A Mult és Jövő előfizetői 2 darab 25% kedvezményű jegyet kapnak a mellékelt utalvány ellenében.

UJ KÖNYVEK

AKIBA CSODÁLATOS ÉLETE. Giszkalay János, az ismertnevű, kiváló poéta, ilyen címen dolgozta fel rabbi Akiba életét. A nagy tanaita-harcoson keresztül megismerttet bennünket Akiba egész korával, a zsidó népnek hősi küzdelmeivel és megdicsőülésével. A „Kirját Széfer“ valóban szép missziót teljesített, midőn Giszkalaynak ezt az értékes művét méltó kiadásban a közönség elé bocsátotta. „Akiba csodálatos élete“ sokakat fog föllekesíteni arra, hogy a zsidóság nagyjainak történetébe mélyebben hatoljanak bele. A könyv természetesen nem száraz biográfia, hanem lángoló extázissal megírt himnusz Akiba életéről. A kor szellemi mozgalmainak ismertetésével közelebb jutunk a Talmud egész világához, keletkezéséhez és beosztásához. Megismerjük az összefüggést szóbeli és írásbeli tan között és tudatára ébredünk a fontos szerepnek, amelyet a Talmud bölcsei népünk történetében betöltöttek. Romantikus festi egyébként Akiba egyéniségének kialakulását a pásztorfiúból a rabbik rabbijává és bele tudja vinni a régi idők hangulatát a kor festésébe.

TETTÉNEK OKA ISMERETLEN. Lóránt Lászlónak ilyen című regénye, amely az Otthon díját nyerte meg, nemcsak ezen a kompetens irodalmi fórumon, hanem a közönség körében is nagy sikert aratott. A regény eleven meséjén kívül, valóságos korrajzot ad a mai szétszaggatott embertípusokról és szakadatlan belső és külső harcairól.

DICHTER, DENKER, HELFER. Ilyen címen jelent meg Max Brod 50. születésnapja alkalmából Félix Weltsch szerkesztésében egy igen értékes tartalmú emlékmű, amely a költőnek egyéniségét a legkülönbözőbb oldalokról világítja meg. Cikkeket közöl: Thomas Mann, Franz Werfel, Oskar Baum, Friedrich Torberg, Heinz Politzer, Ben Chorin, Herman Grab, Franz Kafka, Willy Haas, Emil Utitz, Hugo Bergmann, Martin Buber stb. tollából. Kiadta: Verlag Julius Kittls Nachf. Mähr. Ostrau.

MEGJELENT AVIGDOR HAMEIRI NAGY PALESZTINAI HÉBER REGÉNYE: TNUVA. Megrendelhető: Micpeh, Tel-Aviv, Rechov Achad Haam 13.

Figyelem! MAGAS TÁTRA Figyelem!
Megnyitás december 1-én
Új gyermekpenzió a Magas Tátrában

Tátra-Lomnicról jelentik, hogy a közismert SCHREIBER-PENZIÓ üzemét egy modern, minden komforttal ellátott új villával bővítette ki, ezzel a hithű zsidóság régi óhaja teljesült, mert ezentúl üdülésre szoruló gyermekeiket szigorúan megbízható zsidó otthonban helyezhetik el. Az első és utószezonban felnőttek részére is minden igénynek megfelelően lett a villa berendezve.

Bővebb felvilágosítást ad és prospektust készséggel küld:
Dr. KALLA ERNŐ SCHREIBER MÓR
orvos gyermekek és felnőttek penziója Tátra-Lomnic
Budapest, VI., Jókai-tér 10

A MULT ÉS JÖVŐ JUBILÁRIS SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁSA

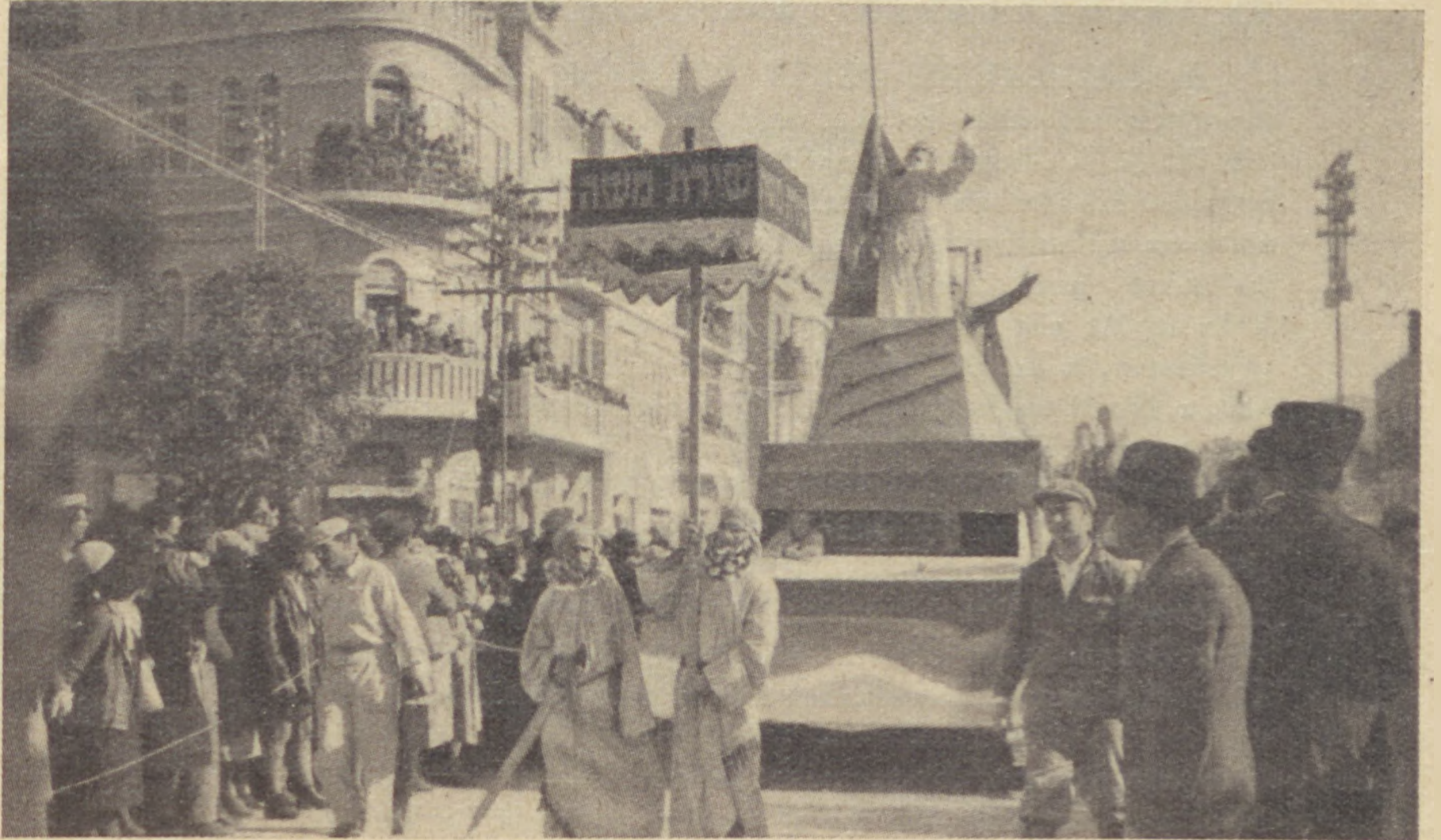
1935 MÁRC. 12.—APR. 2. VAGY 9.
JELENTKEZÉS 1935 JANUÁR 15-IG

A mindenfelől megnyilvánuló érdeklődésnek s kívánságnak eleget téve, a Mult és Jövő az idén is vállalta a tavaszi szentföldi társasutazás vezetését és szervezését. Ezúttal úgy határozta meg az időpontot, hogy a résztvevők jelen lehetnek a tel-avivi purim-ünnepségeken, a Makkabea nemzetközi sportversenyein és mindenkinek módjában legyen a pészach-ünnepeket már itthon, családjá körében tölteni, vagy a tartózkodás megfelelő meghosszabbításával a Szentföldön. Azonkívül a legutóbbi nyolcnapos palesztinai tartózkodással szemben ezúttal a szentföldi túra 16—17 napig fog tartani, úgyhogy a résztvevőknek alkalmuk lesz nemcsak a régi és az új palesztinai életnek minden nevezetességét, emlékét tüzetesebben megtekinteni, hanem egyes szabad napokon alkalmuk nyílik a gazdasági helyzet tanulmányozására, gazdasági kapcsolatok felvételére is. Végül ebből a hosszabb időből kényelmesen lehet néhány napot Egyiptomnak szentelni.

A program tehát az idén az eddigiekkel szemben minden tekintetben bővebb, teljesebb. Amellett a részvételi díj a tavalyihoz képest csak igen mérsékelten van emelve. Dacára annak, hogy a hajójegyárak és a vasuti jegyárak a Nemzeti Bank felármegállapítása folytán 20 százalékkal emelkedtek és a palesztinai költségek is a hatalmas fellendüléssel kapcsolatban magasabbak.

A részleteket a társasutazás külön prospektusa adja. Szükséges azonban, hogy a résztvevők minél előbb, de legkésőbb január közepéig közöljék szerkesztőségünknel jelentkezésüket, hogy a helyek lefoglalásáról kellő időben gondoskodni lehessen.

Az egész út dr. Patai József személyes irányítása mellett történik. Már a hajón szakszerű előadások fogják előkészíteni a programot, megfelelő történeti és földrajzi megvilágításokkal. A Szentföldön máris megkezdték az előkészületeket, hogy ez alkalomból ott is méltóképpen megünnepeljék a Mult és Jövő 25 éves jubileumát, úgyhogy ez a társasutazás tulajdonképpen a Mult és Jövő jubileumi útja lesz, amely fokozottan emelkedett hangulatban, emlékezetesen ünnepélyes keretek között fog lefolyni.

Purimi karneval Telavivban 1934: Mózes éneke (Történeti kép)

Telavivi purimi karneval 1934: A Kolóniák küldöttségei lóháton

A MULT ÉS JÖVŐ NAGY JUBILÁRIS KULTURESTJE A ZENEAKADÉMIAÁN 1935. JANUÁR 20-ÁN ESTE FÉLKILENCKOR

1935-ben tölti be a Mult és Jövő fennállásának 25. évét. Ennek megünneplésére nagy jubiláris bizottság alakult, melyben résztvesznek a legkiválóbb hazai és külföldi közéleti férfiak, írók, művészek, tudósok, felekezeti különbség nélkül. Köztük dr. Baltazár Dezső püspök, dr. Blau Lajos, dr. Guttman Mihály rektorok, dr. Hevesi Simon, dr. Kiss Arnold vezető főrabbi, Stern Samu, az Országos Iroda elnöke, Prof. Strausz Adolf, Löw Immanuel, Vészi József felsőházi tagok, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Fényes Adolf, Hermann Lipót festőművészek, Prof. Pfeifer Ignác, Prof. Török Lajos, Prof. Donáth Gyula, Prof. Marcalli Henrik egyetemi tanárok, Wertheimer Adolf, dr. Szemere S., Kóbor Tamás, Peterdi Andor, Hajdu Miklós, dr. Csörgő Hugó, Holder József, Lakatos László, Somlyó Zoltán, Munkácsi Bernát, báró Hatvany Bertalan, Kramer Miksa, dr. Friedmann Ignác, Eppler Sándor, dr. Endrei Henrik, Prof. Mahler Ede, Prof. Heller Bernát, dr. Miklós Gyula, dr. Fodor Lajos, Magyarország, az utódállamok és a külföld legnevesebb főrabbijai stb.

A jubiláris bizottság határozata folytán: a jubileumi esztendőt nagy kultúrest vezeti be, mely a Zeneakadémia nagytermében 1935 január 20-án, este fél 9 órakor lesz. Az est műsora méltán művészi eseménynek mondható. Csak a kiemelkedő számokat említjük: Dr. Baltazár Dezső püspök: Üdvözlés kívülről, Gál Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja, Beregi Oszkár, Fehér Artur, Hollán Lili, Tordai Judith a Biblia, a héber költők és Patai József legszebb verseiből mutatnak be szemelvényeket és jeleneteket, részben kórus- és orgonakísérettel. Basilides Mária, a magyar kir. Operaház művésznője, Sándor Erzsébet kamaranékesnő, az Operaház örökös és tiszteletbeli tagja, Kálmán Oszkár, Somló József, a magyar kir. Operaház művészei, Lendvai (Leopold) Andor, a müncheni operaház 5 éven át első baritonistája, most az Operaház művésze a biblikus és a héber zene, továbbá Kelen Hugónak Patai József verseire írt kompozícióit fogják bemutatni, részben kéziratból. Gellért Lajos és Ürmösi Anikó Stefan Zweig Jeremiásából fognak bemutatni jelenetet. Az országhatárokon túl is ismert művészek mellett a Mult és Jövő programjának híven ebben a fényes keretben is alkalmat ad új tehetségek elindulására. Bemutatkozik először ezen az estén Kelen Hugónak tanítványa, dr. Markó József, Fényes Andor, a Weingartner díszhangversenyen is feltűnt hegedűművész, a Hubay-díj nyertese, dr. Molnár Imre tanítványa, Rózsa Vera és Gotschall karnagynak tizenegy éves tanítványa, Kleinberger Árpád. A jubileumi zsoltárt Abrahamsohn Manó főkántor fogja kóruskísérettel előadni. A jubileumi est kíséretét Kelenné-Hirschl Rózsi, Kenéz Lili zongoraművésznők, Akom Lajos tanár, orgonaművész és Gotschall karnagy látják el. A kultúrest rendezése olyan, hogy az óriási műsor dacára nem fogja túlhaladni a normális hangversenyidőt.

A jegyeket az országos érdeklődésre való tekintettel, tanácsos már most beszerezni a Mult és Jövő szerkesztőségében. A Mult és Jövő előfizetői 2 darab 25% kedvezményű jegyet kapnak a mellékelt utalvány ellenében.

ÚJ KÖNYVEK

AKIBA CSODÁLATOS ÉLETE. Giszkalay János, az ismertnevű, kiváló poéta, ilyen címen dolgozta fel rabbi Akiba életét. A nagy tanaita-harcoson keresztül megismerttet bennünket Akiba egész korával, a zsidó népnek hősi küzdelmeivel és megdicsőülésével. A „Kirját Széfer“ valóban szép missziót teljesített, midőn Giszkalaynak ezt az értékes művét méltó kiadásban a közönség elé hocsátotta. „Akiba csodálatos élete“ sokakat fog föllekesíteni arra, hogy a zsidóság nagyjainak történetébe mélyebben hatoljanak bele. A könyv természetesen nem száraz biográfia, hanem lángoló extázissal megírt himnusz Akiba életéről. A kor szellemi mozgalmainak ismertetésével közelebb jutunk a Talmud egész világához, keletkezéséhez és beosztásához. Megismerjük az összefüggést szóbeli és írásbeli tan között és tudatára ébredünk a fontos szerepnek, amelyet a Talmud bölcei népünk történetében betöltöttek. Romantikus festi egyébként Akiba egyéniségének kialakulását a pásztorfiúból a rabbi rabbiává és bele tudja vinni a régi idők hangulatát a kor festésébe.

TETTÉNEK OKA ISMERETLEN. Lóránt Lászlónak ilyen című regénye, amely az Otthon díját nyerte meg, nemcsak ezen a kompetens irodalmi fórumon, hanem a közönség körében is nagy sikert aratott. A regény eleven meséjén kívül, valóságos korrajzot ad a mai szétszaggatott embertípusokról és szakadatlan belső és külső harcairól.

DICHTER, DENKER, HELFER. Ilyen címen jelent meg Max Brod 50. születésnapja alkalmából Félix Weltsch szerkesztésében egy igen értékes tartalmú emlékmű, amely a költőnek egyéniségét a legkülönbözőbb oldalokról világítja meg. Cikkeket közöl: Thomas Mann, Franz Werfel, Oskar Baum, Friedrich Torberg, Heinz Politzer, Ben Chorin, Herman Grab, Franz Kafka, Willy Haas, Emil Utitz, Hugo Bergmann, Martin Buber stb. tollából. Kiadta: Verlag Julius Kittls Nachf. Mähr. Ostrau.

MEGJELENT AVIGDOR HAMEIRI NAGY PALESZTINAI HÉBER REGÉNYE: TNUVA. Megrendelhető: Micpeh, Tel-Aviv, Rechov Achad Haam 13.

Figyelem! MAGAS TÁTRA Figyelem!

Megnyitás december 1-én

Új gyermekpenzió a Magas Tátrában

Tátra-Lomnicról jelentik, hogy a közismert SCHREIBER-PENZIÓ üzemét egy modern, minden komforttal ellátott új villával bővítette ki, ezzel a hithű zsidóság régi óhaja teljesült, mert ezentúl üdülésre szoruló gyermekeiket szigorúan megbízható zsidó otthonban helyezhetik el. Az elő- és utószezonban felnőttek részére is minden igénynek megfelelően lett a villa berendezve.

Bővebb felvilágosítást ad és prospektust készséggel küld:
Dr. KALLA ERNŐ SCHREIBER MÓR
orvos gyermekek és felnőttek penziója Tátra-Lomnic
Budapest, VI., Jókai-tér 10

A MULT ÉS JÖVŐ JUBILÁRIS SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁSA

1935 MÁRC. 12.—APR. 2. VAGY 9.
JELENTKEZÉS 1935 JANUÁR 15-IG

A mindenfelől megnyilvánuló érdeklődésnek s kívánságnak eleget téve, a Mult és Jövő az idén is vállalta a tavaszi szentföldi társasutazás vezetését és szervezését. Ezúttal úgy határozta meg az időpontot, hogy a résztvevők jelen lehessenek a *tel-avivi purim-ünnepségeken*, a *Makkabea nemzetközi sportversenyein* és mindenkinek módjában legyen a pészach-ünnepeket már itthon, családjá körében tölteni, vagy a tartózkodás megfelelő meghosszabbításával a Szentföldön. Azonkívül a *legutóbbi nyolcnapos palesztinai tartózkodással szemben ezúttal a szentföldi túra 16—17 napig fog tartani*, úgyhogy a résztvevőknek alkalmuk lesz nemcsak a régi és az új palesztinai életnek minden nevezetességét, emlékét tüzetesebben megtekinteni, hanem egyes szabad napokon alkalmuk nyílik a gazdasági helyzet tanulmányozására, gazdasági kapcsolatok felvételére is. Végül ebből a hosszabb időből kényelmesen lehet néhány napot Egyiptomnak szentelni.

A program tehát az idén az eddigiekkel szemben minden tekintetben bővebb, teljesebb. Amellett a részvételi díj a tavalyihoz képest csak igen mérsékelten van emelve. Dacára annak, hogy a hajójegyárak és a vasuti jegyárak a Nemzeti Bank felármegállapítása folytán 20 százalékkal emelkedtek és a palesztinai költségek is a hatalmas fellendüléssel kapcsolatban magasabbak.

A részleteket a társasutazás külön prospektusa adja. Szükséges azonban, hogy a résztvevők minél előbb, de legkésőbb január közepéig közöljék szerkesztőségünknel jelentkezésüket, hogy a helyek lefoglalásáról kellő időben gondoskodni lehessen.

Az egész út dr. Patai József személyes irányítása mellett történik. Már a hajón szakszerű előadások fogják előkészíteni a programot, megfelelő történeti és földrajzi megvilágításokkal. A Szentföldön máris megkezdtek az előkészületeket, hogy ez alkalomból ott is méltóképpen megünnepeljék a Mult és Jövő 25 éves jubileumát, úgyhogy ez a társasutazás tulajdonképpen a Mult és Jövő jubileumi útja lesz, amely fokozottan emelkedett hangulatban, emlékezetesen ünnepélyes keretek között fog lefolyni.

Purimi karneval Telavivban 1934: Mózes éneke (Történeti kép)

Telavivi purimi karneval 1934: A Kolóniák küldöttségei lóháton

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A JERUZSÁLEMI HÉBER EGYETEM most adta ki megnyitásáról szóló érdekes jelentését, amelyből kiemelkedik dr. J. L. Magnes, az egyetem kancellárjának megnyitóbeszéde. Elsősorban megemlékezett Bialikról, majd üdvözölte az új kollégákat és munkatársakat. A zsidó filozófiai tanszéket prof. Julius Guttmannal (Berlin) töltötték be. Vele együtt négyen tanítják a hölcészettörténetet a héber egyetemen, a kabala irodalmát prof. Gerhard Scholem adja elő, a Bialik-tanszéket prof. Torczyner (Berlin), az irodalom tanára tölti be. Prof. Köbnerrel (Breslau) együtt hat előadója van a történelemnek. Dr. Tschirikower a görög és római történelem, dr. Goitein az izlam-történet, dr. Suenik a palesztinai régészet, dr. Pflaum a román nyelvek docense lett. Dr. Alexander Duschkin pedagógiát, prof. Kurt Lewin pszichológiát, dr. Jakob Polotzky egyiptológiát fog előadni. Tanszékeket kap a zenekutatás is. A Keren Kajemeth alapítójának, Schapiro professzornak emlékére agrár-ökonomiai tanszéket alapít. Az egyetem kiadóbizottsága két filozófiai művet rendez sajtó alá Locketól és Plátótól. Ezekkel a dr. Róth szerkesztésében megjelenő klasszikus filozófiai sorozat 15-re emlékedik. A Tarbitz Majmonidesz 800. születésnapja alkalmából külön számot ad ki. A fizikai kémiai szakon két nagy tudóst kaptak Németországból. A kuratórium Fränkl matematikai prof. kinevezését megerősítette. Nagy hatást keltett Magnes kancellárnak a bejelentése, hogy egy névtelen adakozó 40.000 fontot bocsátott rendelkezésére a rákkutató intézet felállítására. Ebben az összefüggésben a kuratórium Halberstädter professzort (Berlin) a rádió-biológia és dr. Doljanskyt (Berlin) a sejt-fiziológia előadásával bízta meg. A Hadassakórházban prof. E. Wertheimert (Halle) nevezték ki, dr.

A. Geiger pedig a fiziológia docense lett. Így kialakul az orvosi központ is a jeruzsálemi egyetemen. Ide tartozik a Rothschild egyetemi klinika alapkövének letétele is, amely az egyetem megnyitásával egyidejűleg történt. A jeruzsálemi egyetemen jelenleg 21 rendes tanár, 25 docens, 8 instruktorként és asszisztens, továbbá 27 tudományos kutató működik. A tudósi kar tehát 81 tagot számlál. Megalakult az egyetemi tanács is. A szenátus első ülésén prof. Klein Samuel választotta meg elnökévé. A szűkebb szenátusi bizottság tagjai közé tartozik S. Schocken is, aki külön kutatóintézetet létesített a középkori héber költészet számára. Ugyancsak megalakul a mezőgazdasági kísérleti állomás, amelyre nagy hivatás vár a föllendülő szentföldi gazdaságban. A könyvtár hihetetlen gyorsasággal gyarapszik, jelenleg több mint 300.000 kötettel rendelkezik. Az egyetem költségvetését a következő tanévre 49.000 fontban állapították meg. Az egyetemi alapok egy 50.000 dolláros alapítvánnyal gyarapodtak, amelyet Jakob J. Epstein (Baltimore) adott. Az egyetemen jelenleg 17 Németországból menekült tudós működik. Több mint ezer hallgató jelentkezett az egyetemi évre, de természetesen nem vehették fel mind. 1935 áprilisában lesz az egyetem megnyitásának 10. évfordulója. Valóban csodálatos, hogy ilyen eredményt lehetett 10 esztendő alatt elérni.

KITÜNTETÉS. Lichtenstein Eduardot (Urszin, Nyitra-megye) a zürichi egyetem filozófiai fakultásán kitüntetéssel doktorrá avatták.

HACKI ZOLTÁN. Pozsonyhól már több festőművész indult el, akiknek művei széles körökben találtak elismerésre és méltatásra. A *Múlt és Jövő* egyizben reprodukálta Hacki Zoltán néhány művét és legutóbbi számunkban is bemutatottuk egyik finomhangulatú utca-képét. Hacki Zoltán legutóbbi kiállításával is jelentős sikert aratott.

MONTEFIORE MÓZES NAGYKANIZSÁN.

Érdekes tárcát közölnek az amerikai lapok Montefiore 150. születésnapja alkalmából, Rosa Sunshine a 85 éves kora dacára ma is oly agilis ujságíró tollából. Rosa Sunshine, Fassel B. H. néhai nagykanizsai rabbi leánya, aki 1897-ben résztvett mint egyetlen nőtag a baseli cionistakongresszuson. Apja számos értékes mű szerzője volt. A visszaemlékezés 1863-ból való, tehát a szerzőnő 14 éves korából. Egy napon, mikor kijöttek a Vasút-utcában lévő iskolából, különös idegent láttak a városba herobogni. Csak később tudódott ki, hogy az idegen nem más, mint Sir Mózes Montefiore, aki a török szultánhoz utazott a zsidók védelme érdekében és megszakította útját Nagykanizsán, hogy nemrég elhalt felesége után a templomban kadist mondhasson. Csak hamar megjelent a zsinagógában Fassel főrabbi, az előljáróság és Goldstein főkantor. Az akkor már 77 éves Montefiore megindultan mondotta el az imát, aztán kocsira ült s folytatta útját Konstaninápoly felé, a szulánhoz.

Ugyanekkor Budapesten is átutazott Montefiore és egy rajongója felhasználta az alkalmat, hogy *Emléklapot* készítsen már előre a nagy eseményről. Az emléklap közepén Montefiore művészi portréja, körülötte héber idézetek a nagy férfiú dicsőítésére: „Neved mint mestered neve: Mózes. Utad mint Ábrahám ösatyád útja. Királyi udvarban lakozol, Anglia szigetországában. Üdv nekünk Pest községe, hogy határunkban fog időzni. Testvéreid látni jön közénk. Jó jel ez nekünk és gyermekeinknek. Látni fogják a szemeink s ujjongni fog a szívünk...” Ilyen stílusú az aláírás is: „Mose Montefiore, a hűséges követ, a Teremtő küldöttje.”

Montefiore emléklap a pesti zsidó Muzeum birtokában (1863)

A MAGYAR ZSIDÓ SZÍNPAD november 24-én tartotta bemutatóelőadását a Herzl-teremben. Scholem Alechem, Herzl, Heyermanns, Nordau és Ladányi László jelenetei alkották a műsort. A szépszámú közönség lelkesen megtapsolta a Ligeti József vezetése alatt álló új együttes minden számát. A szép siker remélhetőleg lehetővé fogja tenni, hogy a társulat tovább folytassa és fejlessze működését a magyar-zsidó kultúra javára. — g. f. —

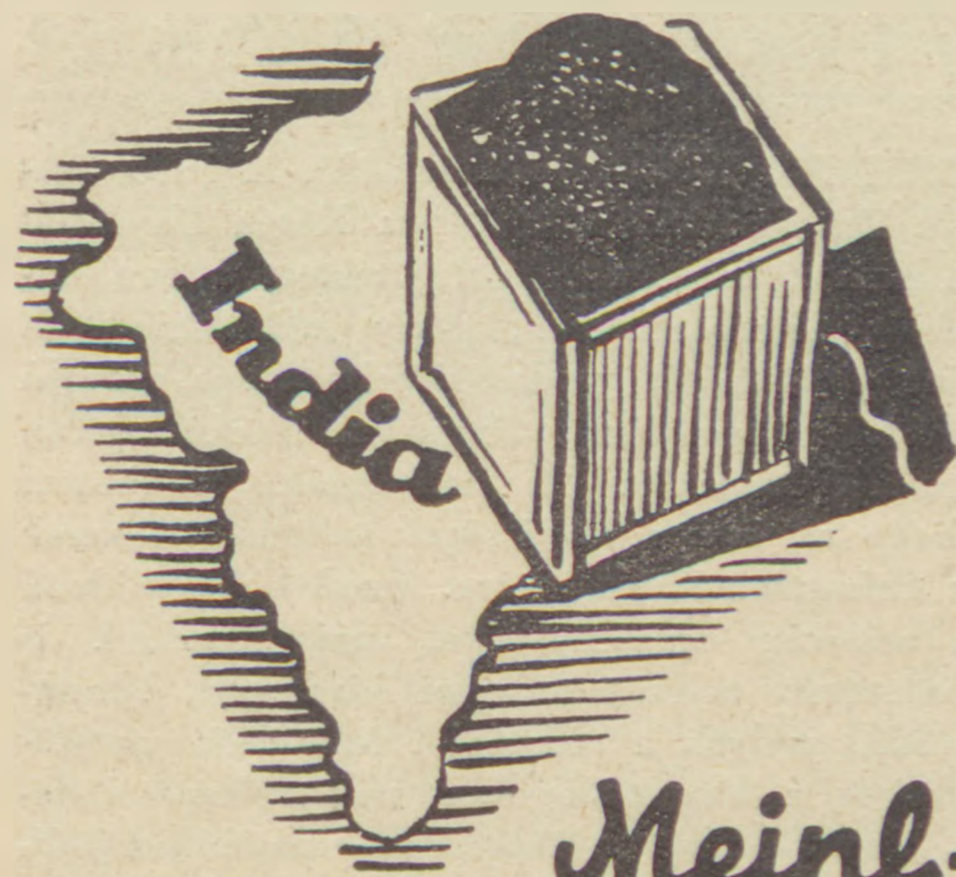
ARANYLAKODALOM. Grün Bernát földbirtokos, a homonnai hitközség évtizedes elnöke, a legszűkebb családi körben aranylakodalmát ünnepelte. A hitközség előljárósága és Homonna társadalma a köztisztelőben álló család iránti ragaszkodásának illő módon adott kifejezést.

MONTEFIORE LEVELE EÖTVÖS KÁROLYHOZ. (A Magyar Zsidó Múzeum gyűjteményéből.) East Cliff Lodge Ramsgate 9. August 1883. Dr. Eötvösnek, a csász. és kir. országgyűlés képviselőjének, Budapest. Tisztelt Uram, engedje meg, hogy kifejezzem Önnek szíves üdvözlőmet az igazság dicső győzelméhez, melyet az Ön, ártatlan vádlottak érdekében kifejtett sikeres védelme aratott legújabbban a tisztaeszlári pörben. Ön hervadhatatlan babérrel koszorúzta homlokát és az igazság lelkes védelmével elérte, hogy az „Eötvös“ név eltörülhetetlenül lesz bevésve minden emberbarát szívének táblájába. Az én teljes elismerésem csekély jeléül, melyet a törvényszéki beszédében kifejtett nemes érzelmei bennem keltettek, méltóztassék elfogadni mellékelt két könyvem: az egyiket 1840-ben adtam ki, mikor visszatértem a damaszkuszi küldetésem-

Ülnek: Louis Marshall, dr. Cyrus Adler, Herbert Lehmann, New York állam kormányzója. Álnak: David A. Brown, dr. J. Rosen, A. Kahn, Felix M. Warburg, Paul Baerwald (Oscar Grün cikkéhez, l. 332-ik oldal)

ből, a másikat a Szentföldön tett hetedik látogatásom alkalmából, 1875-ben. Az Isten adjon Önnek boldogsággal teli hosszú életet; jöjjön el az Ön napjaiban a béke és testvéri szeretet áldása, mely egyesítse az egész emberiséget az Egy Isten szolgálatában, aki örök forrása a Jognak

Meinl-tea
közvetlen behozatal

és Igazságnak — ez léssen az én állandó, forró imádságom. Fogadja kitünő tisztelem és nagybecsülésem kifejezését, az Ön igaz híve: Moses Montefiore.

HÉBER ZENEEST A PRO PALESZTINÁBAN. A Pro Palesztina Szövetség november 14-én vendégül látta Prof. Julius Wolfsohnt, bécsi zeneszerzőt és zongoraművészt, aki a zsidó zene fejlődéséről tartott igen értékes előadást. Kimutatta az egyes népmotívumok és klasszikus művek közötti összefüggést. Előadását mindjárt gyakorlatilag is illusztrálta a zongorán, amelyen pompás zsidó népdalokat és eredeti kompozíciókat mutatott be, úgy hogy előadása állandó mozgás volt az előadó-asztal és a zongora között. A közönség nagy lelkesedéssel hallgatta úgy rendkívül érdekes fejtegetéseit, mint nívós zeneprodukcioit. Bevezetésül dr. Patai József üdvözölte Prof. Wolfsohnt. — Nemrég — mondotta — a zsidó történelem nagyírű művelőjét, Josef Kasteint látta vendégül a Pro Palesztina, ezúttal a zsidó zenének elméleti és gyakorlati mesterét köszönti. — Majd üdvözölte Sarah Tomaschoff asszonyt, a kiváló énekesnőt, aki Jesájás próféta és újabb bibliai szövegekre írt modern zenekompozíciókat adott elő, minden egyes dalával őszinte sikert aratva.

A LÉVAI IZRAELITA AGGOK MENHÁZA 5-éves fennállása alkalmával beszámol eddigi értékes működéséről. A vezetőség tagjai: Schulz Ignác ügyvezető-elnök, dr. Kaizer Lajos hitk. elnök, Steiner Ernő alelnök, Pick Ede gondnok, Kaizer Géza pénztárnok, Fodor Adolf titkár, dr. Heimann Miksa egyesületi orvos. A jelentésből kiderül, hogy a lévaiak nagy áldozatkészséggel karolják fel ezt az értékes intézményt.

Izléses divatos parókáik

hullámos hajból

Piechnik és Mechtl

IV., Váci ucca 18

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kelemestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 30-2-37

DR. FRIEDMANN IGNÁCZ ELŐADÁSA A PRO PALESZTINÁBAN. Dr. Friedmann Ignác, a Keren Hayesod magyarországi elnöke, érdekes előadást tartott a Pro Palesztina Szövetség Herzl-termében, mely csúfolásig telt meg. „Palesztina politikai és gazdasági jelentősége európai szempontból“ volt fejtegetésének tárgya, melynek kapcsán kiemelte a zsidó építőmunka fő problémáit. Elérkezett már az idő, hogy az összes hitközségek pótadót vessenek ki tagjaikra a Palesztina-építés javára. Ezzel belevonódnék a munkába a zsidóság egyetemessége, ami Herzlnek is álma volt. Bemutatott néhány művészi kiadványt, illusztrált haggadát stb., melyek a szentföldi kulturális munkának elevenségét és a hagyományokba való bekapcsolódását igazolják. Majd ismertette Angliának mandátum-politikájára vonatkozó kérdéseket. Hangoztatta a pártmentesség szükségességét úgy a diaszporában, mint Palesztinában és annak a reménynek adott kifejezést, hogy az új Palesztina politikailag és gazdaságilag egyaránt egyre többet fog jelenteni nemcsak az európai zsidóknak, hanem Európának általában. Dr. Friedmann előadását a hallgatóság lelkes tapsokkal honorálta. Dr. Patai József elnöki megnyitójában és zárószavaiban melegen üdvözölte dr. Friedmann Ignácot, aki a magyar zsidóság nemcinoista részéről aláírta 1929-ben Zürichben a Jewish Agency történeti okmányát, melyben szintén az a szellem jut kifejezésre, hogy a palesztinai építőmunkát cionistáknak és nemcionistáknak karöltve kell végezniük.

CHANUKA ELSŐ ESTÉJÉN ünnepelte az V. ker. Izr. Nőegylet díszes külsőségek között a Hitközség dísztermében fennállásának 25 éves fordulóját. Budapest zsidóságának élíte jelent meg ez alkalommal. Eichbaum Mórné elnök megilletődve üdvözölte a közönséget és megnyitotta az ülést. Dr. Hevesi Simon vezető főrabbi magasztos, áhitatot keltő szavakkal mondott áldást. Fellner Leóné alelnök üdvözölte Eichbaum Mórné elnököt a munkatársak nevében és átnyújtotta az ezüst pálmaágot, mint az elnökség szeretetének jelét. Rosner Magda, a lánycsoport elnöke, lánytársai nevében ezüst koszorút adott át. Stern Samu, a Hitközség és az Orsz. Iroda elnöke vázolta a nőegyesületek munkakörét és melegen üdvözölte a jubiláló egyesületet. Fürth Margit titkár az egyesület 25 évének történetéről számolt be a hallgatóság általános figyelmétől kísérve. Dr. Baracs Marcellné és Vészi Józsefné, valamint dr. Blum Ödön szárnyaló szavakkal, érzéstől áthatva üdvözölték az egyesületet, majd Sándor Pál, dr. Rózsa Ignác, Grünfeld

Miksané, Rosenberg Sándorné, Meisels Lajosné, Székely Dezsőné, Szemere Ignácné egyesületeik nevében, dr. Boros András az ifjúsági csoport nevében üdvözölték a jubilánssokat. Az üdvözléseket Eichbaum Mórné elnök meghatótan köszönte meg.

TÓRA- ÉS HÁZAVATÁS. Meleg ünneplésben részesítették ifj. Weiss Gyulát, a Rombach-utcai templom előljáróját, minden zsidó ügynek áldozatkész, lelkes támogatóját, aki chanuka első napján avatta fel a cégnek vadászutcai hatalmas üvegpalatáját és ezt nemes tradícióérzéssel, tóra-adományozással kapcsolta össze. Megjelent a pesti hitközség elnöksége, rabbikara, előjárósága. Dr. Fischer Benjámin főrabbi, dr. Hoffer Ármin szeminárium tanár, Majtényi előjáró és dr. Schönfeld József megleghangú beszédben méltatták ifj. Weiss Gyula érdemeit. Dr. Patai József megemlékezett a szentföldi útról, amelyet Weiss Gyula vele együtt tett meg. A szentföldi építőmunkában is épp olyan áldozatkészen kapcsolódott bele, mint a hazai humanizmus munkájába. A jelenlevő előkelő társaság szeretettel ünnepelte a ház asszonyát és a szülők nyomdokain járó gyermekeket is.

Gyermekcipők,
fiócipők, pijamák
dús választékban

SZÉKELY JENŐ
cégnél, Petőfi Sándor-u. 9.

Első forrásból kaphat
ezüst tórafelszerelést, szé-
dertálat, gyertyatartót,
menórát, arany, ezüst és
brillians ékszereket, órákat

HEIDEN LEÓ
é k s z e r é s z n é l

Saját üzem. Szombaton
zárva. Gyári árák

BUDAPEST, KIRÁLY UCCA 21. TELEFON: 38-1-10

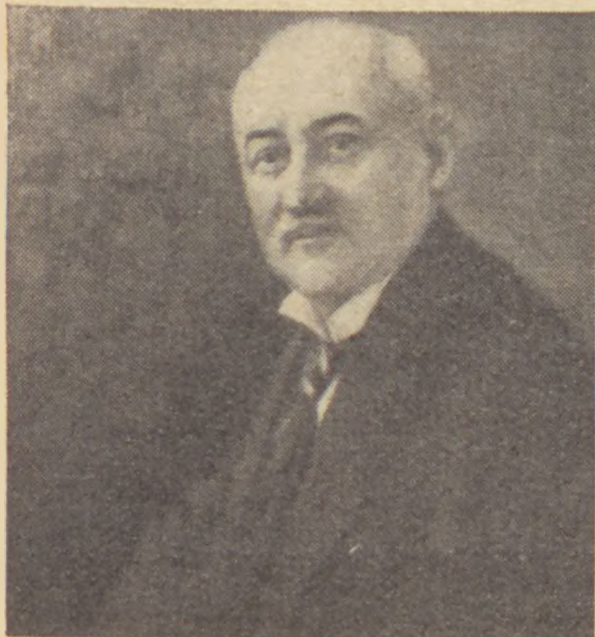
FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett
ÉTTERME

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák,
lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

POLGÁRI ÁRAK

SIRKÖVEK

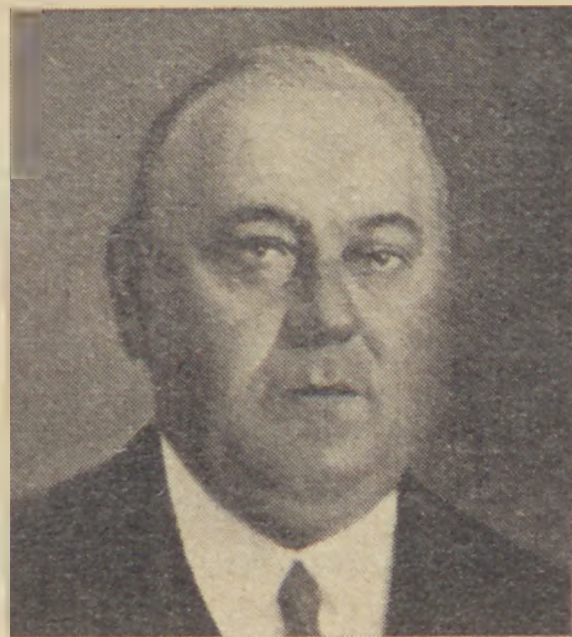
PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómosto-
rek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95

Dr Herz Ignác

Dr Saphir Manó

Fuchs Ferenc

Dr Sternbach Vilmos

A „CSEHSZLOVÁKIAI ZSIDÓ SZÖVETKEZETEK SZÖVETSÉGE“ tízéves fennállását ünnepelte ezidén, amely alkalomból a rendes évi közgyűlését, ezúttal a XI-iket, Szlovénzkó fővárosában, Pozsonyban (Bratislava) tartotta meg. A szép számban megjelent delegáltakon és szövetkezeti funkcionáriusokon kívül a közgyűlésen számos magasabb közéleti tisztséget betöltő zsidó vezetőférfi is megjelent, és a tárgyalások menete, valamint a Szövetség titkárságának jelentése a szövetkezetek tízévi működéséről, fejlődéséről s ezen intézmények mai pozíciójáról a jelenlevőket zsidó büszkeséggel töltötte el. A zsidó hitelszövetkezetek az American Joint Reconstruction Foundation világi zsidóintézmény erkölcsi és anyagi támogatásával 10 évvel ezelőtt létesültek, főleg Podkarpatska Rus területen és egy-néhány Kelet-szlovénzkón. A zsidó szövetkezeti mozgalom a későbbi években áterjedt Nyugat-szlovénzkóra is, sőt ez év folyamán egy Brünnbén alakult zsidó hitelszövetkezet is megkezdte működését. Tízévi működésük folyamán a zsidó hitelszövetkezetek állandó fejlődést mutattak. A zsidó lakosságnak egyre több hitelre szoruló egyének hitel igényeit ki tudták elégíteni. A szövetkezetekben ma már 17.650 tag tömörül, ami a családtagok számításbavétele mellett azt jelenti, hogy mintegy 80—100.000 zsidó lélek, vagyis a zsidó lakosságnak több mint egyharmada, a zsidó szövetkezetekben van megszervezve. A szövetkezetek üzleti tőkéje több mint 35 millió cseh koronára rúg. A rendkívüli viszonyok dacára és ellentétben a bankok által egy ideje folytatott pénzügyi politikával a zsidó hitelszövetkezetek ezévből is folyósítottak kölcsönöket, és pedig elsősorban kisiparosoknak, kiskereskedőknek, tisztviselőknek. A folyó év első 8 hónapjában 2880 szövetkezeti tag kapott újabb kölcsönöket. Fennállásuk óta a szövetkezetek nem kevesebb mint 153 millió cseh korona összegű kölcsönt nyújtottak tagjaiknak. Tízévi működésük alatt jelentősebb veszteségeik nem voltak kölcsönügyleteikből kifolyólag és mind a szövetkezetek kivétel nélkül nyereséggel zárták eddigi üzlet éveiket. Így módjukban állt, egy jelentős összegű tartaléktőkét gyűjteni. A szövetség jelenleg csak egy fizetett tisztviselőt alkalmaz, az összes funkciókat a vezetők, éppen úgy, mint az egyes hitelszövetkezeteknél az igazgatósági és felügyelőbizottsági tagok díjtalanul végzik. A szövetség székhelye jelenleg Mukacevo. A jubiláris közgyűlésen dr. Hercz Ignác, a szövetség elnöke, hangsúlyozta, hogy a szövetkezetek és a szövetség az igazi szociális munka jegyében fejti ki működését és a vezérlő szociális szempontot nem zavarja meg se politikai, se más momentum. Lilienfeld Iro, a Joint Foundation csehszlovákiai inspektora, a szövetkezeti eszméről tartott előadást és központjának álláspontját fejtegette. Dr. Saphir Manó főtitkár jelentést tett a szövetkezetek tízévi működéséről és jelenlegi helyzetéről. Felszólalt a közgyűlésen dr. Reiss Gyula zsidópárti parlamenti képviselő is, aki örömeinek adott kifejezést, hogy a zsidó hitel-

szövetkezetek a szövetség vezetése mellett, 10 évvel ezelőtt kitűzött céljukat minden akadály ellenére elérték. A tisztújító választáson 11-edszer lett elnökké választva dr. Hercz Ignác kassai ügyvéd. Alelnökké dr. Sternbach Vilmos (Mukacevo) és Fuchs Ferenc (Nové Zámky), főtitkárrá dr. Saphir Manó munkácsi ügyvédet, Knopf Izidor (Bratislava), dr. Garai Sándor (Kosice), Klein Adolf (Michalovce), Neubauer Sándor (Nové Mesto n/V.), Zipser Adolf (Jasina), dr. Kalmár Miklós (Sevlus).

Jeruzsálem és Pilsna

12600 tonnás gyorshajók

pompás túristaosztályán (csak külső kabinok, nagyrészt kétágyasok) legelsőrendű, szigorúan rituális ellátással

utazzunk Trieszten át Palesztinába!

LLOYD TRIESTINO

Thököly-út 2 BUDAPEST Váci-utca 4

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ÁLTAL FENNTARTOTT SZÜLŐK PEDAGÓGIUMÁBAN a hitközség Goldmark-termében (VII., Wesselényi-u. 7) mindig fél 7 órai kezdettel, szerdán, december 5-én „Az iskola és a család együttműködése a vallásos nevelésben“ cím alatt dr. Kandel Sámuel gimnáziumi hittantanár tart előadást, december 19-én ugyanazt a kérdést a szülői ház szempontjából fejtegeti Tódor Jenő szerkesztő, 1935 január 2-án pedig „A szorgalmas és a hanyag tanuló; a nehézfelfogású gyermek“ cím alatt Varsányi Géza középiskolai tanár tart előadást. Az egyes előadásokat vita követi. Belépődíj nincs.

AZ IMIT BIALIK-ESTJE. December 26-iki, szerdai estjét az IMIT Bialik emlékének szenteli, Bialik méltatására az IMIT Patai Józsefet kérte fel, verseiből szemelvényeket eredetiben és magyar fordításban Tordai Judith mutat be. Az előadás 6 órakor kezdődik a Hitközség dísztermében (Sip-u. 12). Belépődíj nincs.

DR. SCHÖNFELD JÓZSEFET, a Zsidó Szemle főszerkesztőjét ötvenedik születésnapja és 25 éves szerkesztői működése alkalmából a M. C. Sz. — Herzl-Klub meleg ünnepségben részesítette. A lapzárta után tartott estétet, dr. Schönfeld működését legközelebbi számunkban méltatjuk. HÁZASSÁG.

Klein Magda (Kosice) és *Grünfeld Hugó* (Bratislava), a Schenker és Társa cég prokuristája, október 14-én Pöstyénben házasságot kötöttek. A menyasszony szülei, *Klein Jenő*, kosicei szénnagykereskedő és neje, szül. *Klein Frida*, nemrég ünnepelték házasságuk 25-éves jubileumát.

Fisch Józsa (Bratislava) és *Weisz József* (Nitra), a nitrai Makkabea Egyesület vezetőségi tagja, házasságot kötöttek.

Weisz Mancsi (Nitra) és *Fisch Ignác* (Bratislava) házasságot kötöttek.

Süssmann Aranka és *Fränkel Mór* hitoktató, Rimaszombaton jegyesek.

HALÁLOZÁS.

Perlblum Márk, dunaszerdahelyi tekintélyes kereskedő, 74-éves korában elhunyt. A megboldogultat Dunaszerdahelyen általános részvét mellett temették. Dr. Perlblum orvos, Perlblum József, Spitzer József és neje, dr. Steiner Gyula, özv. Blau Ignácné gyászolják.

Dr. Spitzer Pál Szegeden élete virágában, 28-éves korában, alig félévvel holdog házasságra lépése után, tragikus módon elhunyt. Halálát édesapja, szülei és apósa Varga Mihály, a szegedi zsidó hitközség alelnöke, valamint özvegye, született Varga Piroska gyászolják, akiknek fájdalmában őszinte együttérzéssel osztoznak mindazok, akik ismerték a megboldogult nemes jellemét.

Pintér Ignác nyug. isk. igazgató, rövid szenvedés után 73-éves korában elhunyt. A megboldogult három évtizeden át szolgálta a zsidó tanítószolgálat és a zsidó iskola ügyét.

Dr. Lendvai Oszkárné, dr. Lendvai bratislavai orvos neje, Budapesten elhunyt. Holttestét Pozsonyba szállították és nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra.

Halász Józsefné szül. Krausz Szidónia ny. m. kir. állategészségügyi felügyelő neje Székesfehérvárott november hó 28-án meghalt. Temetése óriási részvét mellett mult hó 30-án, délután volt az ottani izr. temetőben. Hirschler főrabbi könnyeket fakasztó, megható szavakkal búcsúztatta az elhunytat. *Garus Andor* székesfehérvári kereskedő neje, Szilágyi Pál MÁV főmérnök neje és dr. Fenyő Adolf tornaljai ügyvéd, izr. hitközség elnökének neje édesanyjukat gyászolják az elhunytban.

3 szó csupán

**SIRKŐ
LÖWY-nél
BUDÁN**

II., Fő-utca 79
Telefon 51-5-81

Külön nagy lerakat

ALKALMI VÉTELEK

a legolcsóbb áron II, Zárda-utca **3**
Margit-krt sarok

1600 méter tiszta gyapjuszövetből

Ön is

válasszon és rendeljen elegáns
férfiruhát

95 P-ért

FEHÉR M. MIKSA

világvárosi férfiruha-áruházában

Károly-körut 12. szám

Divatos átmeneti kabátok nagy választékban!

PAPLAN BIZALOM DOLGA

Sok ezer állandó vevőm bizonyítja, hogy nálam bizalommal és olcsón vásárolhat.

DORSCHOVITZ

paplan gyár
**BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53.**
Alapítva 1910.

Klot doubl . . . . . P 8-től
Műselyem brocat paplan fe-
hér kártolt vattával . . . P 20 „
Műselyem brocat pehely pap-
lan Ia min. . . . . P 65 „
60% selyem brocat, mindkét
oldalán legprimább hi-
giénikus pehellyel . . . P 85 „
Damast matrac 3 részes prima
afrikával . . . . . P 24 „

**lakásberendező
ipar**

**Semmelweis ucca 7.
Külön javító és bőrfestő műhely**

A kitünő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz
szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű
kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

Telefon 23-8-43

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 57-2-59

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmeidek Géza

Pollák Sarolta

kozmetikus

Andrássy-út 32. I. emelet. Telefon: 157-98

Szépségápolás

Villanyos szőrtelenítés. Szemölcs-irtás. Quarz.

„Miracle“

hajeltávolító szétküldése utasítással. „Miracle“ szépségápolószerek. (Kérjen prospektust) 25 éves működés.

Kundmachung

Wirkungsvolle **תשובה** in deutscher Sprache für jede erdenkliche Gelegenheit wie zum Beispiel **Barmizvo, Chasene** **ח'ה ויו"ב** Gast- u. Antrittsreden verfertige von Fall zu Fall zu mässigem Preise, unter Diskrefion. Honorar von 5 Pengő *aufwärts*, 50 H. Porto *recommandiert im voraus* erbeten.

Pscheftl werden gegen extra Vergütung angefertigt.

Mein **מנחת ישראל** **auf** **מרתק אבות** **P 1.20**

Rabbiner Israel Braun

Budapest, VII., Szövetség-utca 43

Gondos Sándor

kladásában és főblzományában eddig megjelent:

Fleg: Miért vagyok zsidó	P 2.—
Gelber: Keresztények a zsidó fronton	P 3.—
G. Gerő László: Modern zsidó költők	P—50
Avigdor Hammeiri: Egy marék föld	
Kuti László fordítása	P 3.—
Herzl Tivadar: Clonista irások	P—50
Kuti László: Egy könnyecsepp	P 2.—
Kuti László: Megindul a mező	P 2.—
Perez: Éjszaka a régi vásártéren	P—50

Gondos Sándor

Budapest, VI., Andrássy-út 67

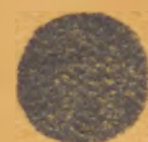
Telefon 28-4-89

SIRKŐ

ALAPITVA: 1865-IK ÉVBEN

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

A legszebb ajándék

Patai József
HERZL
könyve

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban . . . . . P 16.—

Díszkötésben . . . . . „ 20.—

Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

Pro Palesztina kiadás

REMÉNY

DR MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9
FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

Márványdizsműtárgyak, kőfa-
ragó munka gyári előállításra

MAZZI LUIGI

Budapest, VII., Garay-utca 39
Telefon: 31-4-00

MEGHIVÓ

A MULT ÉS JÖVŐ NAGY JUBILÁRIS KULTURESTJÉRE, 1935. JANUÁR 20-ÁN ESTE FÉL 9 ÓRAKOR, A ZENEAKADÉMIA NAGYTERMÉBEN

A rendkívüli műsor főbb számai:

Dr. Baltazár Dezső püspök: „Üdvözet kívülről“

Sándor Erzsí

kamaraénekesnő, a Magy. Kir. Operaház örökös és tiszteletbeli tagja,

Basilides Mária, Kálmán Oszkár, Somló József, Lendvai (Leopold) Andor

a Magy. Kir. Operaház művészeinek bibliai énekei, oratóriumai, héber áriái stb.

Gál Gyula a Nemzeti Színház örökös tagja, *Beregi Oszkár, Fehér Artur, Tordai Judith, Hollán Lili*

szavalatai és előadásai klasszikus és modern héber költőkből, Patai Józsefnek és a Mult és Jövő munkatársainak verseiből.

Gellért Lajos és Ürmösi Anikó

szcenírozott jelenete Stefan Zweig „JEREMIÁS“ című bibliai drámájából, kórus, orgona és keleti hangszerek kíséretével.

Kelen Hugónak Patai József verseire írt új kompozícióival bemutatkozik *dr. Markó József*. Zsidó népdalokkal és áriákkal *Rózsa Vera*, szentföldi énekekkel a *11 éves Kleinberger Árpi*.

Kabalisztikus kompozíciókat (Bal Sem) és

palesztinai Hóra-variációkat mutat be

Fenyves Andor hegedűművész, a „Hubay-díj“ nyertese.

A jubileumi zsoltárt a Mult és Jövő tiszteletére

Abrahamsohn Manó főkántor adja elő orgona- és karkísérettel.

Az országos érdeklődésre való tekintettel a jegyeket a szerkesztőség csak rövid ideig tarthatja fenn. Kérjük tehát az alábbi utalvány mielőbbi beváltását.

UTALVÁNY

2 db 25%-os kedvezményű jegy beváltására. Beváltható d. e. 1/2 9-től 1/2 1-ig, délután 3-6-ig, pénteken 9-3-ig, vasárnap 9-1-ig a Mult és Jövő szerkesztőségében, V., Vadász-u. 11. Tel.: 199-55

JÁVOR BELLA

új könyve, a

NEW-YORKI EXPRESS

szenzációnan újszerű amerikai regény

végigvezeti az olvasót a hatalmas városon, megismerteti minden érdekességével, értékével, árny- és fényoldalaival. New Yorkban élők sem ismerhetik jobban ezt a városrengest, mint a New-Yorki Express olvasója, mire a könyv utolsó oldalára ér.

Megrendelhető a szerzőnél Budapest, VII., István-út 40 és minden könyvkereskedés útján. Ára finom papíron, **illusztrálva P 2.50**

Minden kalapban ez a márka

nyakkendő, fehérnemű, pyjama

és a férfidivatok minden cikkét a legjobban és legolcsóbban **KOZMÁ-nál** kapja.

VII., Károly király ut 3, a sarkon

1856

óta vezet a

Katzer

Megóvás

és

Bunda

Budapest,
VI., Ó-u.

Telefon

Olesón és jól vásárolhatunk

**KLEIN
ANTAL**

UJ ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY-UTCA 49.

Osányi u. sarok. Szemben a Nagymező-utcával

NEU BERTALAN

30 éves régi cég,
előkelő körök szabója

ÚJ ÜZLETHELYISÉGET NYITOTT

**BUDAPEST, V.,
gróf Tisza István-u. 16**
(Bálvány-utca sarok)

Rendkívül gazdag választék
a legfinomabb angol szövetekből

A mai gazdasági viszonyoknak megfelelő mérsékelt árak!

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON”

Ára 2.— pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

KOLLER, MŰSZAKI IRODA CSILLÁRGYÁR

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
FÉMÁRUGYÁRTÁS, VILLAMOS MO-
TOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL,
ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-U. 15. TELEFON: 31-3-37

EZÜST

DISZMŰÁRU. EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10
TELEFON: J. 435—28